

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΓ'

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1950

ΑΡΙΘ. 108

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΖΩΗ

Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἀσχολεῖται ὄλο καὶ περισσότερο μὲ τὰ προβλήματα ποῦ σχετίζονται μὲ τὸν πολιτισμὸ μας, πρᾶγμα ποῦ δείχνει τὴν κρίσι τοῦ συγχρόνου αὐτοῦ «πολιτισμοῦ». Καὶ πρῶτα-πρῶτα ρωτᾷ κάθε τόσο, «τί εἶναι πολιτισμὸς» καὶ ποιά σχέσι ἔχει μὲ τὴ ζωὴ μας;

Σέ τέτοια ἐρωτήματα προσπαθεῖ νὰ δώσῃ ἀπαντήσεις ὁ γνωστός Ἄγγλος διανοούμενος T. S. Eliot σὲ ἄρθρο του, ποῦ δημοσιεύεται σ' ἓνα πρόσφατο βιβλίον μὲ τὸν τίτλον «Prospect for Christendom», ποῦ περιέχει μελέτες πάνω σέ σχετικά θέματα καὶ ἄλλων διασήμων συγγραφέων.

Ἄς παρακολουθήσωμε σὲ μιὰ σύντομη περίληψιν τίς ἀπόψεις τοῦ Eliot.

Μιὰ προσπάθεια γιὰ νὰ ἐξημενεύσῃ κανεὶς τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους τὸ πρόβλημα τοῦ πολιτισμοῦ ἐπηρεάζει ὅλα τ' ἄλλα προβλήματα θὰ ἦταν δύσκολη βέβαια ἀλλὰ ἀληθινὰ ἀξιόλογη. Θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξετάσῃ κάθε μεγάλο πρόβλημα ἀπὸ τὴν ἄποψιν τοῦ πολιτισμοῦ: Ἄπὸ τίς σχέσεις τῶν ἐθνῶν μεταξὺ τους ἕως τὸ πρόβλημα τῆς παιδείας καὶ ἀκόμη—ἂν πάρωμε τὸ ζήτημα στὰ σοβαρά—ὡς καὶ τὴ μαγειρική ἐνὸς λαοῦ. Ἄφου, μπορούμε νὰ ποῦμε, πολιτισμὸς εἶναι αὐτὸ ποῦ κάνει τὴ ζωὴ ἄξια νὰ τὴν ζῆ κανεὶς.

Ἐχουν δοθῆ πολλὲς ἐξημενεῖς στὸν ὄρο πολιτισμὸς καὶ πολλὲς φορὲς σύμφωνα μὲ τὴν ὑποκειμενικὴ ἀντίληψιν τοῦ καθενός, ἀλλὰ οἱ πῶ ἐσφαλμένες εἶναι ἐκεῖνες ποῦ ξεχωρίζουν τὰ συστατικά του καὶ τὰ παίρνουν ἓνα ἓνα ἀπομονωμένα. Ἔτσι μὲ τὸν ὄρο «πνευματικὸς πολιτισμὸς» ἄλλοι ἐννο-

οῦν τὴν παιδεία, περιορίζοντας τὴν ιδιότητα τοῦ πολιτισμένου στοὺς λογίους, ἢ στὴ φιλοσοφία καὶ τοὺς διανοουμένους. Ἄλλοι πάλι στὶς τέχνες, θεωρώντας πολιτισμένους μόνο τοὺς καλλιτέχνες, ἐνῶ ἄλλοι ἐννοοῦν τὴν λεπτότητα τῶν τρόπων, ὁπότε ὁμως περιορίζουν τὸν πολιτισμὸ στοὺς ἀνθρώπους τῶν πόλεων—τόσο βασικὸ λάθος—καὶ οὕτω καθεξῆς.

Δὲν μπορεῖ κανεὶς ν' ἀρνηθῆ πὼς ὅλα αὐτὰ εἶναι μορφές, ἐκδηλώσεις τοῦ πολιτισμοῦ. Ἄλλὰ καὶ δὲν μπορεῖ νὰ δεχθῆ πὼς ἓνα-ἓνα, ἀπομονωμένο, ὅσο κι' ἂν τελειοποιηθῆ, εἶναι καθ' αὐτὸ ὁ πολιτισμὸς, χωρὶς τὰ ἄλλα. Ἐξέρομε πὼς οἱ καλοὶ τρόποι, ἴ.χ. χωρὶς διανοητικότητα ἢ χωρὶς αἰσθήματα εἶναι ἓνας ἀπλὸς αὐτοματισμὸς. Μόρφωσις πάλι, χωρὶς καλοὺς τρόπους καὶ αἰσθήματα, εἶναι σχολαστικότης. Μὰ καὶ διανοητικὲς ἱκανότητες καὶ ἡ τέχνη χωρὶς πνευματικὸ ὑπόστρωμα, εἶναι κάτι μάταιον.

Βέβαια, ὅλοι εἴμαστε πάντα ἔτοιμοι νὰ θεωρήσωμε τὸν ἑαυτό μας πολιτισμένο, ἐπειδὴ ἔχομε ἴσως τὴ μιὰν ἢ τὴν ἄλλην ἱκανότητα. Μπορεῖ ὁμως ὄχι μόνο νὰ ὑστεροῦμε σὲ τόσες ἄλλες, ἀλλὰ νὰ μὴν ἔχομε καν συναίσθησι τοῦ ὅτι ὑστεροῦμε. Κι' ἀξίζει νὰ ὑπενθυμίσωμε πὼς ἀκόμα κι' ἓνας μεγάλος ἀρτίστας, δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην πολιτισμένος ἄνθρωπος, μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ εἶναι δυνατὸς στὴν τέχνη ὅπου εἰδικεύθηκε. Πολὺ συχνὰ βλέπει κανεὶς τέτοιους καλλιτέχνες νὰ εἶναι ξένοι γιὰ τίς ἄλλες τέχνες καί, καμμιά φορὰ, νὰ ἔχουν πολλὲς κακίαις ἢ νὰ ὑστεροῦν σὲ διανοητικότητα.

Μπορεῖ ἓνα ἄτομον νὰ προσφέρῃ κάτι ἀ-

ξιόλογο στὸν πολιτισμό. Ὅσοδήποτε ὄμως σπουδαία κι' ἂν εἶναι ἡ συνεισφορά του, δὲν φθάνει γιὰ νὰ τὸ θεωρήσωμε πολιτισμένον ἄνθρωπο. Πρέπει μάλιστα νὰ προχωρήσωμε καὶ νὰ δεχθῶμε πὼς ὅπως ἕνα-ἕνα ἀπ' αὐτὰ τὰ μεμονωμένα χαρακτηρισματα δὲν μᾶς δίνουν τὸν πολιτισμένον ἄνθρωπο, ἔτσι οὔτε κἂν ὅλα μαζί κάνουν τὸν τέλεια πολιτισμένο. Χρειάζεται ἀκόμη κάτι ἄλλο, ἕνας «ἀέρας», μιὰ συγκολλητική οὐσία πού θὰ δώσῃ συνοχή σ' ὅλα αὐτὰ τὰ συστατικά προσόντα—μεταξύ τους καὶ μὲ τὴ βᾶσι τους.

*

Ἀπὸ τίς πρωτόγονες ἀκόμα κοινότητες, οἱ διάφορες ἐκφάνσεις τοῦ πολιτισμοῦ ἤσαν ἀναπόσπαστα συνυφασμένες: Τεχνικές, θρησκευτικές, στρατιωτικές. Μὲ τὴν πρόοδο τοῦ πολιτισμοῦ, οἱ ἀναπόφευκτες εἰδικεύσεις πού παρουσιάσθησαν, προχώρησαν ὡς τὸ σημεῖο νὰ μὴ θεωροῦνται πιά εἰδικεύσεις μῆς ἐκδηλώσεως τοῦ πολιτισμοῦ, ἀπλῶς, δηλαδή, μέρη κάποιου συνόλου, ἀλλὰ χωριστὰ πεδία, ἀνεξάρτητα καὶ ἄσχετα μεταξύ τους.

Ἡ ἐπιστήμη ἐχωρίσθη σὲ κλάδους, πού ἔκαναν τοὺς «εἰδικούς», ξένους σ' ὅλα τὰ ἄλλα πεδία τῆς γνώσεως, ξένους πρὸς τὴν βαθειὰ γενικὴ μόρφωσι. Ἔτσι, μὲ τὴν «εἰδικεῖσι» αὐτῇ, ἡ ἐπιστήμη προσέφερε κάτι πού ἦταν μᾶλλον ἕνα μέσον βιοπορισμοῦ, διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο, πού ἤθελαν τὰ «Πανδιδακτήρια». Σήμερα βέβαια ὅλοι ἀναγνωρίζουν τὴν ἀνάγκη τῆς «συνθέσεως» στὸ πεδίο τῆς γνώσεως καὶ τῆς παιδείας. (Ὁ χωρισμὸς σὲ «εἰδικότητες» ἔφθασε ἀκόμη καὶ στὸ πεδίο τῆς χριστιανικῆς μορφώσεως, ἀλλὰ γι' αὐτὸ μπορούμε νὰ μὴ μιλήσωμε, μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς ἐδῶ ἡ ἀνάγκη τῆς «συνθέσεως» εἶναι κατανοητὴ χωρὶς νὰ χρειάζονται σχόλια).

Ἀργότερα ἡ ἐπιστήμη χωρίσθη ἀπὸ τὴ θρησκεία, καὶ νομίσθη μάλιστα καὶ ὅτι τὴν ἀντικατέστησε. Καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ ὄμως μπορούμε νὰ ποῦμε πὼς σήμερα πῆρε ἡ ἐπιστήμη τὸ σωστὸ δρόμο καὶ ἀνεγνώρισε τὰ ὅρια τῆς ἐρεῦνης της.

Τὰ τελευταῖα αὐτὰ στάδια τῆς εἰδικεύσεως τοῦ πολιτισμοῦ (ἡ εἰδικεῖσις δηλαδή

στὴ παιδεία καὶ στὴ θρησκεία) φέρουν μαζί τους τὸν κίνδυνον διαλύσεως τοῦ ἴδιου τοῦ πολιτισμοῦ—τῆς πιδ ριζικῆς διαλύσεως πού μπορεῖ νὰ φαντασθῇ ἡ κοινωμία. Βέβαια, τὰ αἷτια τῆς παρεκκλίσεως τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι πολὺπλοκα, χαραγμένα ἀπὸ καταφάνερες κοινωνικὲς πληγές. Ἄς ἀναφέρωμε πάλι τὸ πεδίο τῆς τέχνης πού, ὅπως ὁμολογεῖται ἀπὸ ὄλους πιά, μετὰ τὸ χωρισμὸ της ἀπὸ τὸ πνευματικὸ περιεχόμενον πού τῆς ἔδιδε ἡ θρησκεία, εἶδε νὰ ἐξασθενῇ καὶ τὸ αἰσθητήριό της ἀκόμα. Ὅταν ἔπαψε νὰ εἶναι ὁδηγὸς στὴν κοινωμία καὶ ξεπεσμένη πιά, νόμισε πὼς ἀρκεῖ τὸ ὅτι πρόσεχε τὴ μορφή μόνον ὅταν ἐγκατέλειπε τὸν πολιτισμὸν ὡς στοιχεῖο τῆς ἀπαραίτητο κι' ἔπαψε νὰ ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν πνοὴ τῆς πίστεως, ἐξέπεσε καὶ στὴν μορφή της ἀκόμα.

Μήπως ὄμως καὶ στὸ πεδίο τῆς τεχνικῆς δὲν ἔγινε τὸ ἴδιο, ὅταν οἱ καινούργιες δυνατότητες πού παρουσίασε, φάνηκαν νὰ παίρουν δικὸν τους δρόμο, ἀνεξάρτητο ἀπ' τὴ θέλησι τοῦ ἀνθρώπου, κι' ἔκαναν φιλοσόφους ὡς τὸν Spengler νὰ καταλήγουν στὸ συμπέρασμα, πὼς ἡ τεχνικὴ πρόοδος ἀποτελεῖ ἕνα διαρκὴ κίνδυνον γιὰ τὸν πολιτισμὸν, κι' ὅτι ὁ πολιτισμὸς ἐκεῖνος πού θὰ τὴν θεωροῦσε βασικὸν τοῦ στοιχείου, θὰ εἶναι προωρισμένον νὰ καταλήξῃ στὴ διάσπασι καὶ τὴν καταστροφή;

Κι' ὄμως σ' αὐτὴ τὴν τεχνικὴ πρόοδο στήριξε ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ὅλες τὲς ἐλπίδες του γιὰ τὴν ἐλίγεια εὐτυχία του—χωρὶς νὰ σκεφθῇ ὅτι κι' ἀπ' τὸ φυσικὸ κακὸ ἀκόμα μόνον, ὡς ἕνα σημεῖο θὰ μπορούσε νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἡ τεχνικὴ πρόοδος.

Ἀσφαλῶς δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἰσχυρισθῇ πὼς ἡ καταστροφή προέρχεται ἀπὸ τὴν τεχνικὴ πρόοδο. Ἡ καταστροφή προέρχεται ἀπ' τὸ ἀρνητικὸν πνεῦμα τοῦ τεχνικοῦ αἰῶνος: Ἀπὸ τὸ τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος πού, τὴν χρησιμοποιεῖ. Γι' αὐτὸ ἐφθάσαμε στὸ σημεῖο νὰ κινδυνεύῃ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ δημιούργημά του.

*

Προκειμένον νὰ θίξωμε τὸ θέμα τῆς σχέσεως πολιτισμοῦ καὶ θρησκείας, πολιτισμοῦ καὶ χριστιανικῆς πίστεως εἰδικώτερα,

μπορούμε ν' ἀποσύρωμε τὴ λέξι «σχέσις».

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς θρησκείας σὲ μιὰ κοινωνία ἀνεπηρέαστη, δὲν μποροῦν νὰ χωρισθοῦν καθαρὰ μεταξύ τους. Μποροῦμε μάλιστα νὰ προχωρήσωμε ἀκόμα περισσότερο καὶ νὰ ρωτήσωμε μήπως αὐτὸ πού λέμε πολιτισμὸ καὶ αὐτὸ πού λέμε θρησκεία ἐνὸς λαοῦ (ὅταν ἀντιλαμβανώμαστε σωστὰ τοὺς ὄρους αὐτούς) δὲν εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα ἀπὸ δυὸ διαφορετικὰ ἀπόψεις; Ὁ πολιτισμὸς εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο ἡ ἐνσάρκωσις τῆς θρησκείας ἐνὸς λαοῦ.

Ἄλλὰ ἐδῶ πρέπει ν' ἀποφύγωμε τὴν ἀκόλουθη διπλῆ παρεξήγησι: Ἡ πρώτη καὶ πιὸ διαδεδομένη εἶναι πὼς ἀφοῦ πολιτισμὸς καὶ θρησκεία εἶναι τὸ ἴδιο, ὁ πολιτισμὸς θὰ μποροῦσε καὶ μόνος του νὰ διατηρηθῆ, νὰ ἐξαπλωθῆ καὶ ν' ἀναπτυχθῆ, χωρὶς τὴν θρησκεία. Ἡ, μὲ τὴν μορφή ἀπορίας: Γιατί ὁ Χριστιανισμὸς ἤρθε σὲ ἀντίθεσι μὲ ἄλλους πολιτισμούς, ἑλληνορωμαϊκὸ, ἰουδαϊκὸ; Ἡ ἀπάντησις εἶναι ὅτι ἡ ἀπορία αὐτὴ δὲν ἔχει ὑπ' ὄψιν ὅτι πάντα τὸ τελειότερο ἔρχεται σὲ ἀντίθεσι μὲ τὸ ἀτελέστερο—τὸ φῶς διαλύει τὸ ἡμίφως. Καὶ οἱ πολιτισμοὶ αὐτοί, ὅπως ἄλλωστε καὶ ὄλο τὸ περιβάλλον ὅπου ὁ Χριστιανισμὸς φανερώθηκε, ἦταν κ' ὄλας σὲ παρακμῆ. Τὴν ἄλλη μορφή τῆς ἴδιας παρεξήγησεως παρουσιάζουν ἐκεῖνοι πού ὑποστηρίζουν πὼς πρέπει ὁ πολιτισμὸς μας νὰ ἐκχριστιανισθῆ ἢ ὁ Χριστιανισμὸς μας νὰ πολιτισθῆ, ἀκόμα περισσότερο, χωρὶς νὰ προσέχουν, πὼς ἂν καὶ παρουσιάζουν τὸ ζήτημα σὰν «ἐνοποίηση» τῶν δύο ἐννοιῶν, ξεκινοῦν ὅμως πάλι ἀπὸ ἓνα εἶδος χωρισμοῦ τους, μὲ αὐτὰ τὰ «ἦ».

Ἡ ἀλήθεια δὲν φανερώνεται ἀμέσως μὲ τὴν πρώτη ἐπιπολαία ἐξέτασι. Ἐνας «πολιτισμὸς» μπορεῖ νὰ φέρῃ γιὰ ἓνα διάστημα μερικὰς ἀπ' τὶς λαμπρότερες τεχνικὰς ἢ κοινωνικὰς ἐπιτυχίας, καὶ μετὰ τὴν ἀπόσπασί του ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ πίστι, ὡς ἓνα σημεῖο. Τὸ νὰ ζητᾶμε ὅμως ἀπὸ ἓνα πολιτισμὸ, νὰ ἀνθῆ μόνος του, χωρισμένος ἀπὸ τὴ θρησκεία εἶναι σὰ νὰ ζητᾶμε καρποὺς χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ τὸ δένδρον.

Μπορεῖ ὅμως νὰ συμβῆ καὶ ἡ ἀντίθετη παρεξήγησις. Νὰ θεωρήσωμε τὰ προϊόντα

τοῦ πολιτισμοῦ σὰν μάταια, ἐμπόδια στὴν πνευματικὴ ζωὴ, ἐπειδὴ ἔχομε ὑπ' ὄψιν μὰς ἓνα ξεπεσμένον πολιτισμὸ. Χρειαίεται νὰ κάνωμε διάκρισι—καὶ πρέπει ν' ἀναγνωρισθῆ πὼς δὲν ὑπάρχει εὐκόλο καὶ πρόχειρο κριτήριον, πὸν νὰ μπορῆ νὰ τὸ χρησιμοποιοῦ ὁ καθένας γιὰ νὰ κἀνῃ μόνος του τὴ διάκρισι αὐτῆ.

Ἡ αἰσθητικὴ μας εὐαισθησία πρέπει πρῶτα νὰ ἐπεκταθῆ στὴν πνευματικὴ δευτικότητα. Ἡ ἡ τελευταία αὐτὴ νὰ φωτισθῆ ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴ εὐαισθησία καὶ τὸ ἐφαρμοσμένον γούστο, γιὰ νὰ μπορέσωμε ν' ἀποφανθοῦμε, λόγου χάριν γιὰ κατάπτωσι ἢ ἀνθησι τῆς τέχνης. Καὶ στὸ τέλος θ' ἀντιληφθοῦμε πὼς ἡ κρίσις γιὰ ἓνα ἔργο τέχνης εἶτε ἀπὸ θρησκευτικὴ ἀποψι εἶτε μὲ τὸ αἰσθητικὸ κριτήριον, θὰ φθάσῃ στὸ ἴδιο συμπέρασμα.

*

Λέμε πὼς ὁ πολιτισμὸς εἶναι μιὰ ἐνσάρκωσις τῆς θρησκείας, ὅταν τὸν βλέπωμε σὰν ἓνα τ ρ ὀ π ο ζ ω ἦ ς ἐνὸς λαοῦ «ἀπὸ τὴν κούνια ὡς τὸν τάφο», ἀπ' τὸ πρωτὸ ὡς τὸ βράδν, ἀκόμα καὶ στὸν ὕπνον.

Ὅλοι, βέβαια, δέχονται πὼς ὁ πολιτισμὸς ὑπάρχει. Τὸν δέχονται ὅμως σὰν κτῆμα μιᾶς μικρῆς μόνο μερίδος τῆς κοινωνίας, κάνοντας τὸ λάθος νὰ ταυτίζουν τὴν ἔννοια τοῦ πολιτισμοῦ μὲ ἓνα τμῆμα του μόνο.

Τὶ πιστεύομε, δὲν τὸ μαρτυροῦν μόνο τὰ λόγια μας. Καὶ ἡ συμπεριφορὰ μας εἶναι ἐπίσης πίστις, καὶ πολλοὶ ἀπὸ μᾶς, καὶ οἱ πιὸ συνειδητοὶ καὶ ἀνεπτυγμένοι, ζοῦμε στὸ ἐπίπεδο ὅπου πίστις καὶ διαγωγὴ δὲν μποροῦν νὰ διαφοροποιηθοῦν.

Γιὰ τὸν Χριστιανισμὸ πὸν κυβερνᾷ ὅλες ἀνεξαιρέτως τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς, μιὰ τέτοια ὀλοκλήρωσις, πὸν διαποτίζει καὶ κυβερνᾷ ὅλη τὴ ζωὴ, εἶναι ἀπαραίτητο στοιχεῖο τῆς ἐννοίας του. Κλείνει μέσα του ὅλες ἐκεῖνες τὶς ἐκδηλώσεις πὸν ἀποτελοῦν τὸν πολιτισμὸ. Γιατί, ὅλες οἱ ἀξίες πὸν συναρτιίζουν τὸν πολιτισμὸ—ἠθικὴ, δίκαιο, τέχνη, ἐπιστήμη, οἰκονομία, ὁσιότης—ὅλες ἔχουν θεμέλιον μὰ καὶ δύναμι, δικαίωσι μὰ καὶ πραγματώσι, τὸν ἓνα θεμέλιον, τὸν Χριστό.

T. S. ELIOT

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΖΩΗ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΠΙΤΙ

Ύστερα από έναν πόλεμο ή από μία έσω-
τερική περιπέτεια κάθε χώρας, είναι έπο-
μενο να παρουσιάζεται κάποια άναταραχή
και μία σημαντική χαλάρωση στα πατρο-
παράδοτα έθιμα και στις παραδόσεις του
λαού της. Τό φαινόμενο αυτό, όφείλεται
στην κρίση τών κοινωνικών θεσμών, που
συνοδεύει και έπακολουθεί σχεδόν πάντοτε
τις έκρυθμες και άνώμαλες αυτές περιστά-
σεις. Και ή κρίση αυτή, που δίνει την ρο-
πή της άλλαξης προς τό ύλιστικά
μοντέρνο, προς τό ήθικά ξεθεμελιωμένο,
είναι τό δείγμα τών καιρών.

Έτσι και στην Ελλάδα, μετά τόν τελευ-
ταίο πόλεμο και την έχθρική κατοχή που
τόν άκολουθήσε, ύστερα από την καταστρε-
πτική γιά την πατρίδα μας δράση του συμ-
μοριτισμού, νοιώθουμε όλοι και άντιλαμβα-
νόμεθα τόν κλονισμόν αυτό, σε ό,τι άφορά
την κοινωνική μας ζωή και τούς θεσμούς
που την διέπουν.

Είναι έκδηλη, κι' ό καθένας μας μπορεί
νά διαπιστώσει, την άναστάτωση, που έπέ-
φερε ή κατάσταση αυτή στους περισσοτέ-
ρους κοινωνικούς θεσμούς μας και ιδιαίτε-
ρα στόν θεσμό της οικογενείας.

Τήν θλιβερή εικόνα του χαλαρωμένου
αυτού θεσμού την βλέπει κανείς ζωντανή-
κυρίως στα μεγάλα άστικά κέντρα—στό
διαλελυμένο σύγχρονο σπίτι τών πόλεων.

Με την θλιβερή αυτή διαπίστωση, που πα-
ρουσιάζει τό σύμπτωμα μιās ψυχικής κατα-
πτώσεως, δέν μπορεί κανείς, παρά νά στα-
θί, μιάν άκόμη φορά, με σεβασμό, άλλα
και με θαυμασμό, μπροστά στόν κλονισμέ-
νον κάπως βασικόν αυτόν θεσμό του έ-
λληνικού σπιτιού.

Στις σελίδες που άκολουθούν, θά μελε-
τήσωμε τόν θεσμό αυτό έπάνω στις πνευ-
ματικές του προοπτικές και σάν άξία έκ-
πολιτιστική. Γιατί πρέπει νά τονισθί από

τώρα, πώς τό ελληνικό σπίτι, άποτελεί τόν
άγρό, μέσα στόν όποιον καλλιεργήθηκαν
οί θαυμαστές από όλον τόν κόσμο άρετές
της φυλής μας και τό θεμέλιο όπου στηρί-
χθηκε τό μεγαλείο της.

Στήν προσπάθειά μας αυτή, θά έρευνή-
σωμε την καλή πρώτιστα άποψη του θεσμού
αυτού και στις γενικές του γραμμές.

Τό θέμα είναι άνεξάντητο, γιατί «έλλη-
νικό σπίτι» είναι αυτή ή ίδια ή ζωή του έ-
θνους, που άποτελεί τό ύπόστρωμα της Ι-
στορίας μας.

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑΣ

Τό ελληνικό σπίτι, είναι μιá πολυσύνθε-
τη και πολύπλευρη έννοια με εύρύ περιεχό-
μενο. Περιλαμβάνει την οικογένεια—πολ-
λές φορές ένα σύνολο οικογενειών—σάν έ-
να άθροισμα προσώπων, που έχουν κοινή
την καταγωγή και συνδέονται μεταξύ τους
με δεσμούς, όχι τόσο οικονομικούς, όσο
και κυρίως ήθικούς.

Τά ύλικά συμφέροντα, δέν είναι εκείνα
που σφυρηλατούν τόν άδιάσπαστο θεσμό
άνάμεσα στα μέλη της ελληνικής οικο-
γενείας. Γιατί, καθώς θά δούμε παρακάτω,
ή βάση και τό θεμέλιο τών δεσμών αυτών,
είναι τά αισθήματα της αγάπης, του καθή-
κοντος και της θυσίας, που καλλιεργού-
ται, σάν διαλεχτά φυτώρια, μέσα στο σπίτι,
άπό την νηπιακή ήλικία τών παιδιών.

Και τά αισθήματα αυτά, μπορεί νά τά
διαπιστώσει κανείς και στις πιό μικρές κα-
θημερινές έκδηλώσεις της ζωής. Είναι δέ
τόσο έντονα, σε σημείον ώστε τις περισσό-
τερες φορές, παραμερίζονται σχεδόν όλό-
τελα τά άτομικά ενδιαφέροντα άπέναντι
στο συμφέρον του «σπιτιού».

Άκούμε στις καθημερινές συζητήσεις,

κάποιον πού π.χ. ἀρνεῖται νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἀτομικὴ του εὐχαρίστησι καὶ θυσιάζει τὴν διασκέδασι του, μὲ τὴν πιδ φυσικὴ καὶ θαρραλέα δικαιολογία:

—Δὲν εἶναι σωστό—λέει—νὰ πάω νὰ ξοδέψω ἐγώ, τὴ στιγμὴ πού τὸ σπίτι μου ἔχει τόσες ἀνάγκες....

Ἐκεῖνος πού μιλάει ἔτσι, τὴν ὥρα αὐτῆ, ἔχει τὴν συναίσθησι πὼς φέρνει δλόκληρη τὴν εὐθύνη γιὰ τὸ σπίτι του, αὐτὸς μόνος, ἂν καὶ μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ τελευταῖος οικονομικὸς ὑπεύθυνος μέσα στὴν οἰκογένειά του.

Ἀπὸ τὴν συναίσθησι αὐτὴ τῆς ὀλοκληρωτικῆς εὐθύνης, προέρχεται ἡ ἀποστροφή τοῦ Ἑλληνοσ πρὸς τὸ ψυχρὸ σύστημα πού ἐφαρμόζεται γενικὰ στὶς χώρες τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, τοῦ νὰ εἶναι δηλαδὴ ἀπὸ πρὶν ποσοτικὰ καθωρισμένη ἡ συμμετοχὴ κάθε μέλους τῆς οἰκογενείας στὰ κοινὰ ἔξοδα γιὰ τὴν τροφὴ καὶ τὴν συντήρησι τῆς.

Στὸ ἑλληνικὸ σπίτι, καὶ ἰδίως στὸ ἀγροτικὸ, κανεὶς δὲν ἔχει ἰδιαίτερη, ἀτομικὴ διαχείρισι τῶν οικονομικῶν του. Ὅλοι τοὺς ἔχουν κοινὸ ταμεῖο. Διαχειριστὴς του εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας, πού τὸν περιβάλλει ἡ κοινὴ ἐμπιστοσύνη⁽¹⁾. Κι' ἐκεῖνος φροντίζει γιὰ τὴν λογικὴ καὶ δίκαιη διάθεσι τοῦ κοινοῦ μόχθου.

Ὑπάρχουν ὅμως περιπτώσεις, πού ὁ φυσικὸς ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ἔχει χάσει τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν ὑπεξουσιῶν του, γιὰτὶ ἔτυχε νὰ εἶναι τὸ ἔρμαιο κάποιου πάθους, π.χ. χαρτοπαίκτης ἢ μέθυσος. Στὶς περιπτώσεις αὐτές, ὁ ἀνάξιος διαχειριστὴς γίνεται ἔκπτωτος, καὶ τότε βλέπομε, χωρὶς ἐπεισόδια καὶ τσακωμοὺς, ν' ἀναλαμ-

βάνη ἄλλος τὸ λειτούργημά του.

Τὸ πρόσωπο αὐτὸ, στὸ ὁποῖο συγκεντρώνεται τὴν ἄρα ἡ ἐμπιστοσύνη ὄλων, εἶναι συνήθως ἡ μητέρα ἢ ὁ πρωτότοκος ἀδελφός.

Στὶς ἀγροτικὲς περιφέρειες κυρίως, ἡ οἰκογένεια χάρι στὴν ἀνεπιφύλαχτη συνεργασία τῶν μελῶν τῆς, ἀποτελεῖ ἕναν σοβαρὸ καὶ ἰσχυρὸ οικονομικὸ ὄργανισμό. Ἡ δύναμις του ἐξαρτᾶται, κατὰ πρῶτον λόγον, ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῶν χερσιῶν πού διαθέτει. Καὶ ἀπὸ τὴν κοινὴ ἐργασία τῶν μελῶν τοῦ ἀγροτικοῦ σπιτιοῦ, ἀγοράζονται ἐργαλεῖα, μηχανεὲς, κτήματα. Ἀγοραστὴς εἶναι ὁ κοινῆς ἐμπιστοσύνης διαχειριστὴς. Ἀντέγγραφα καὶ ἐπιστολὲς δὲν ἀνταλλάσσονται. Οἱ ὑπεξούσιοι ξέρουν πὼς δὲν θ' ἀδικηθοῦν. Σὲ ἀντίθετη τυχὸν περίπτωσι, ἡ κοινωνία, ὀμόφωνη, θὰ ἀσκῆσῃ ἠθικὴ πίεσι ἐπάνω σ' ἐκεῖνον πού ἀποπειρᾶται ν' ἀδικήσῃ καὶ θὰ τὸν ἀναγκάσῃ ν' ἀποδώσῃ τὸ δίκαιο.

Καὶ ἡ οικονομικὴ αὐτὴ κοινοπραξία ὑπάρχει καὶ συνεχίζεται ὅσο ζῆ ἡ κεφαλὴ τῆς οἰκογενείας, πολλὰς φορὲς ὅμως συνεχίζεται καὶ κατόπιν, ἀνάμεσα στὶς οἰκογένειες τῶν ἀδελφῶν.

ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Ὅσο τὰ παιδιὰ τῆς οἰκογενείας μεγαλώνουν καὶ ἔρχονται σὲ ἡλικία γάμου, προβάλλει τὸ πρόβλημα τῆς ἀποκαταστάσεώς των.

Στὴν περίπτωσι αὐτῆ, κατ' ἀπόλυτη προτίμησι, παντρεύονται τὰ κορίτσια τοῦ σπιτιοῦ πρῶτα καὶ προικίζονται ἀπὸ τὴν κοινὴν περιουσία. Ὑστερα καὶ οἱ γιοί, κατὰ σειρὰν ἡλικίας, εἶναι κι' αὐτοὶ ἐλεύθεροι νὰ δημιουργήσουν οἰκογένεια δική τους.

Ὁ φρόνιμος ὅμως καὶ συνετὸς πατέρας, ὅταν μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ὑπολογίσῃ ὅτι πλησιάζει πρὸς τὸ τέρμα τῆς ζωῆς του, ἀρχίζει ν' ἀπασχολῆται μὲ τὸ πρόβλημα, πὼς θὰ τακτοποιήσῃ τὴν περιουσία ἀνάμεσα στὰ παιδιὰ του, πού κι' αὐτὰ δούλεψαν σκληρὰ γιὰ τὴν δημιουργία καὶ τὴν διατήρησι τῆς.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν διαθήκη, μπορεῖ νὰ χρησιμοποίησῃ κι' ἕναν ἑλληνικῆς καθαρὰ

(1) Γι' αὐτὸν τὸν λόγο, ἡ πατρικὴ ἐξουσία, τόσο κατὰ τὸν ἰσχύοντα Ἀστικὸν Κώδικα, ὅσο καὶ κατὰ τὸ προγενέστερον Ἑλληνικὸν Δίκαιον, δὲν ἔχει τὸν χαρακτῆρα δικαιώματος τοῦ πατέρα ἀπέναντι στὰ παιδιὰ του, τῆς patria potestas τῶν Ρωμαίων, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας λογίζεται ὡς ἕνα καθῆκον, τὸ ὁποῖον συνεπάγεται ὀρισμένους ὑποχρεώσεις τοῦ πατέρα πρὸς τὰ παιδιὰ του. (Βλ. Πρακτικὰ τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς Ἀστικοῦ Κώδικος. Οἰκογενειακὸν Δίκαιον, σελ. 44 καὶ ἐπομ., 61, 195, 640).

προελεύσεως θεσμό: τὴν νέμησι. Μόνος του δηλ. ἢ ἀπὸ συμφώνου μὲ τὰ παιδιά του, μοιράζει τὴν κοινὴ περιουσία σὲ δίκαιες μερίδες, ἀνάλογα μὲ τὴν ἐργασία ποῦ ὁ καθένας τους ἔχει καταβάλει. Κι' ἔτσι ὁ πατέρας ἢ ὁ παππούς, μὲ τὴν νέμησι, «προλαμβάνει τὸ ἔργο τοῦ δικαστοῦ τῆς κληρονομικῆς διανομῆς καὶ καθορίζει στοὺς ὑπεξουσίους του τὰ καθ' ἕκαστον κληρονομικὰ ἀντικείμενα»⁽²⁾. Ἡ δικαιοπραξία αὐτὴ τοῦ Ἀστικοῦ δικαίου, ἐξησφάλισε σὲ μακρὰ σειρά γενεῶν, τὴν ὁμόνοια καὶ τὴν ἀγάπη, ἀνάμεσα στὶς οἰκογένειες τῆς ὑπαίθρου, καὶ ἐπρόλαβε ἕνα πλῆθος ἔριδες μεταξὺ τους.

Ἡ διανομὴ ὅμως αὐτὴ, γίνεται φυσικὰ, ἀφοῦ προηγουμένως θὰ ἔχουν ἐκπληρωθῆ ὅλες οἱ οἰκογενειακὲς ὑποχρεώσεις καὶ θὰ ἔχουν ἀποκατασταθῆ οἱ ἀδελφές. Πρόκειται γιὰ τὴν ἐξόφλησι τῶν γνωστῶν στὴν ἑλληνικὴ οἰκογένεια «συναλλαγμάτων» τοῦ σπιτιοῦ, ποῦ ἢ καθιερωμένη αὐτὴ ὀνομασία, δείχνει ἀκριβῶς, πόσο ἐπιτακτικὴ εἶναι γιὰ τὸν κάθε Ἑλληνα ἢ φροντίδα γιὰ τὴν ἀποκατάστασι τῶν κοριτσιῶν τοῦ σπιτιοῦ. Εἶναι μιὰ ὑποχρέωσι τιμῆς, ἱερὴ καὶ ἀπαράβατη, τόσο στὸ ἀγροτικὸ ὅσο καὶ στὸ ἀστικὸ σπίτι⁽³⁾.

Καὶ στὴν προσπάθεια αὐτὴ, καταβάλλεται ἰδιαίτερος κόπος καὶ μόχθος ἀπὸ ὀλόκληρη τὴν οἰκογένεια.

Στὰ χωριά ἰδίως, ἢ μητέρα ποῦ ὀλημερὶς δουλεύει στὶς ἀγροτικὲς ἐργασίες, γυρίζει τὸ σούρουπο κατάκοπη στὸ σπίτι, γιὰ νὰ συνεχίσῃ ἀργὰ τὴ νύχτα τὴν δουλειὰ της στὸν ἀργαλειό. Φροντίζει ἀκατάπαυστα γιὰ τίς «προίκες τῶν κοριτσιῶν της», ἀπὸ τὴν παιδικὴ τους ἀκόμη ἡλικία, σὲ σημεῖο ποῦ ρωτιέται κανεὶς ἂν πρόκειται γιὰ πρόνοια ἢ γιὰ πολλὴ μέριμνα. Καὶ ὅμως ἢ

ἀφανὴς αὐτὴ ἡρωίδα ξέρει πολὺ καλὰ τὸ καθήκον της...

Ἄλλὰ καὶ τ' ἀγόρια θ' ἀκολουθήσουν τὸ παράδειγμα της. Θὰ δηλώσουν αὐτοπροαίρετα, ὅτι δὲν ἔχουν ἀπαίτησι ἀπὸ τὴν πατρο-μητρικὴ περιουσία—ἂν αὐτὴ δὲν εἶναι ἀρκετὴ καὶ γιὰ κείνους.

Κι' ἀφοῦ θὰ ἴδου νὰ φεύγῃ ἀπὸ τὰ χέρια τους καὶ τὸ τελευταῖο χωράφι, καὶ τὸ στερνὸ ἀμπέλι, πρόθυμοι καὶ αἰσιδόδοχοι, θὰ πάρουν τὴν ἀπόφασιν νὰ ξενιτευθοῦν γιὰ νὰ κερδίσουν τὸ ψωμὶ τοῦ σπιτιοῦ τους.

Πόσοι καὶ πόσοι ἀπὸ τοὺς γνωστοὺς «ξενιτεμένους» τῶν χωριῶν μας δὲν ἔφυγαν γιὰ τὸν Νέον Κόσμο μὲ δανεικὸν ναυλο! Καὶ ὕστερα ἀπὸ χρόνια ξαναγύρισαν στὴν πατρίδα φέρνοντας τοὺς καρποὺς τῆς ἐργασίας των, γιὰ νὰ ξαναχτίσουν τὸ γκρεμισμένο σπιτικὸ τους, γιὰ νὰ χτίσουν ἐκκλησίες, σχολεῖα, γιὰ νὰ γίνουν μικροὶ ἢ μεγάλοι εὐεργέτες τοῦ τόπου μας!

Ὅσον καιρὸ ἔζησαν στὸν ἄγνωστό τους κόσμον, τὸ δραμά τοῦ σπιτιοῦ τους ἦταν ζωντανὰ ζωγραφισμένο στὴν ψυχὴ τους.

—Εἶμαι ὁ μεγαλύτερος ἀπ' τ' ἀδελφια μου καὶ πρέπει νὰ βοηθήσω τὸ σπίτι—λέει ὁ ξενιτεμένος, σ' αὐτοὺς ποῦ τὸν ρωτοῦν—ὁ πατέρας εἶναι γέρος πιὰ, οἱ ἀδελφές μεγαλώνουν καὶ πρέπει νὰ τίς ἀποκαταστήσωμε.... Θὰ δουλέψω λίγα χρόνια κι' ὕστερα θὰ γυρίσω πίσω⁽⁴⁾.

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἐφηβος, τὸ ἐπαρχιωτόπουλο ἐκεῖνον, ποῦ ἀφίνει τὸ πατρικὸ του σπίτι καὶ πηγαίνει στὴν πρωτεύουσα γιὰ νὰ σπουδάσῃ στὸ Πανεπιστήμιον, κι' αὐτός, βάζει ὀλες του τίς δυνάμεις γιὰ νὰ τελειώσῃ ὅσο μπορεῖ πιὸ γρήγορα τίς σπουδές του.

Βιάζεται «νὰ ξεκουράσῃ» τὸ σπίτι του τὸ ταχύτερον, ἀπὸ τὸ ἕκτακτα ἔξοδα μὲ τὰ ὁποῖα τὸν ἔχει ἐπιβαρύνει ἢ μόρφωσί του.

Ἡ εὐγενικὴ προσπάθεια αὐτὴ, τοῦ νέου

(2) Βλέπε μελέτην τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Κ. Τριανταφυλλοπούλου (Περιοδικὸν Δικαιοσύνη, τόμος Η' σελ. 119).

(3) Τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἐθίμου αὐτοῦ σ' ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα, διαπιστώνει καὶ ὁ Μάουερερ στὸ ἔργο του «Ὁ Ἑλληνικὸς λαός» (§ 45), ὅπου ἀναφέρει ὅτι οὐδεμιὰς ἀπολαύουν ἐκτιμῆσεως, οἱ ἀδελφοὶ ποῦ δὲν ἐκπληρώνουν τὴν ὑποχρεώσιν των αὐτῆν.

(4) Ὁ Μάουερερ (ἐνθ' ἂν. § 107), ἀναφέρει ὅτι σὲ περίπτωσιν ποῦ ἐπέβαιναν οἱ γονεῖς, ἢ ὑποχρεώσιν γιὰ τὴν προίκισιν τῶν θυγατέρων «μεταβαίνει» στοὺς γιουούς, ἀλλοῦ μὲν ὡς «ὑποχρεωτικὸν νομικὸν καθήκον», συνήθως ὅμως σὴν ἠθικὴ ὑποχρέωσι. Καὶ προσθέτει χαρακτηριστικὰ: «καὶ δὲν θὰ εὐρεθῆ εὐχερῶς, οὐδὲ μία κἂν περίπτωσις, κατὰ τὴν ὁποῖαν οἱ ἀδελφοὶ παρέβλεψαν τὸ ἱερὸν αὐτὸ καθήκον».

ἢ τῆς νέας πού σπουδάζουν, δὲν ἔχει μόνον ὕλικά ἐλατήρια. Δὲν ἀποβλέπει μόνον στὴν οἰκονομικὴ ἀνακούφισι τοῦ σπιτιοῦ των, ὅταν πέρνοντας τὸ δίπλωμα θ' ἀρχίσουν τὴν ἐπαγγελματικὴ τους σταδιοδρομίαν. Οἱ ἐπιδιώξεις τους εἶναι καὶ ἠθικές. Γιατὶ νοιώθουν καλὰ ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ τους προαγωγή θὰ ἐξυψώσῃ τὸ κοινωνικὸ ἐπίπεδο τῆς οἰκογενείας τους. Ξέρουν ὅτι τελειώνοντας μ' ἐπιτυχίαν τὶς σπουδές τους στὴν ἐπιστήμη πού διάλεξαν, ἀναδεικνύονται βέβαια οἱ ἴδιοι, ἀλλ' ἔτσι τιμοῦν καὶ αὐξάνουν τὸ γόητρο τοῦ σπιτιοῦ των.

Ἡ τιμὴ δὲ αὐτὴ καὶ ἡ ὑπερηφάνεια, ἀντανακλάται καὶ σὲ συγγενεὶς πού συνδέονται μὲ μακρυνὸ βαθμὸ συγγενείας μεταξὺ τους. Κι' ἀκοῦς νὰ λένε μὲ κρυφὸ καμάρι, γιὰ τὸν μεγάλον θεῖον ἢ γιὰ τὸν δεῦτερον ἐξάδελφόν τους:

—Ὁ θεῖός μου ὁ καθηγητής, ἢ ὁ ἐξάδελφός μου ὁ γιατρός!

Ἡ ἠθικὴ πειθαρχία μέσα στο σπῖτι

Τὸ αἶσθημα ὅμως αὐτὸ τῆς ἀλληλεγγύης στὴν τιμὴ, πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὰ μέλη τῆς οἰκογενείας, παρουσιάζεται ἀκόμη ἐντονώτερον σὲ περιπτώσεις, ὅταν ἡ συμπεριφορὰ ἑνὸς συγγενοῦς συνεπάγεται κάποιαν ἠθικὴ μείωσι.

Ὅπως ἡ τιμὴ καὶ ὁ ἔπαινος ἑνὸς μέλους τῆς οἰκογενείας ἀκτινοβολεῖται σ' ὀλόκληρον τὸ οἰκογενειακὸ σύνολον, ἔτσι καὶ ἡ ἀτίμωσι καὶ ὁ ἐξευτελισμός, βαρύνουν ὄχι μόνον τὸν πταίστη, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρον «τὸ σπῖτι τους».

Δὲν εἶναι σπάνιες στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία οἱ περιπτώσεις, πού οἰκογένειες ὀλόκληρες, ἔπεσαν στὴν ἀφάνεια ἢ παραμερίσθησαν ὀλότελα ἀπὸ τὸν δημόσιον καὶ κοινωνικὸ βίον, ἐπειδὴ κάποιον μέλος τους ἐπέπεσε ἠθικὰ ἢ διέπραξε μίαν σοβαρὴν ἀξιοποινὴν πράξιν.

Στὶς περιπτώσεις αὐτές, ἡ οἰκογένεια πού κηλιδῶθηκε ἀπὸ τὴν κακὴ συμπεριφορὰ κάποιου μέλους τῆς, τὸ μόνον μέσο πού διαθέτει γιὰ ν' ἀποφύγῃ τὴν ἀνυποληψία, εἶναι νὰ σπεύσῃ νὰ ἐφαρμόσῃ ἕναν καθαρὰ ἑλληνικὴν προελεύσεως θεσμό, «τὴν ἀποκήρυξι» τοῦ πταίστη.

Ὁ ξεπεσμένος ἠθικὰ συγγενὴς αὐτός, «ἀποκόπτεται» ψυχικὰ καὶ πνευματικὰ ἀπὸ τὴν ἑλληνὴν οἰκογένεια, ὅπως τὸ σαπισμένο, τὸ γαγγραινιασμένο μέλος, πού τὸ κόβει ὁ χειρουργός, γιὰ νὰ μὴ μεταδοθῇ ἡ ἀποσύνθεσι καὶ στὸ ὑπόλοιπον σῶμα⁽⁵⁾.

Τὸ περίεργον εἶναι, ὅτι ἡ ἀπόφασι αὐτὴ, γιὰ τὴν ἀποκήρυξι, δὲν παρουσιάζει μίαν συγκεκριμένη, τυπικὴ, πανηγυρικὴ θὰ λέγαμε μορφή. Δὲν γίνεται καμμία εἰδικὴ σύσκεψι τῶν συγγενῶν. Ἡ ἀπόφασι αὐτὴ παίρνεται σιωπηλὰ καὶ ὁμόφωνα.

Ἡ συνειδησι ὄλων τῶν συγγενῶν, ἔχει καταδικάσει πιά τὸν πταίστη. Καὶ εἶναι ἀναγκασμένοι νὰ τὸ κάμουν, γιὰτὶ ἀλλοιῶς θὰ πρέπη νὰ ταχθοῦν ἀλληλέγγυοι μ' αὐτὸν καὶ νὰ ὑποστοῦν τὶς κοινωνικὰς συνέπειες πού συνεπάγεται ἡ ἠθικὴ του μείωσι καὶ ἡ ἀτίμωσι.

Κι' ἔτσι ἀπὸ τότε, «τὸ σπῖτι» κλείνει τὴν πόρταν τοῦ σὸν παραστρατημένον καὶ παύει πιά νὰ ἔχῃ ὀποιαδήποτε σχέσι μαζύ του. Ἡ πατροπαράδοτη φιλοξενία ὑποχωρεῖ στὴν ἠθικὴ ἀνάγκη καὶ ὁ πταίστης εἶναι ἀπαράδεκτος καὶ ἀποδιοπομπαῖος.

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ πταίστης συναισθάνεται τὶς συνέπειες τοῦ ἠθικοῦ του ξεπεσμοῦ καὶ ἀποφεύγει νὰ πλησιάσῃ τοὺς δικούς του. Τὶς περισσότερες φορὲς φεύγει μακριὰ, ἀλλάζει χωριὸ ἢ πόλη, ἐκπατρίζεται στὸ ἐξωτερικόν, καὶ γιὰ πολὺν καιρὸ χάνονται τὰ ἴχνη του...

Ἄλλὰ οἱ νόμοι τοῦ ἑλληνικοῦ σπιτιοῦ, ὅσο καὶ ἂν εἶναι αὐστηροί, μ' ὄλα ταῦτα δὲν εἶναι σκληροὶ καὶ ἀπάνθρωποι.

Ὁ ἀποκηρυγμένος, μακριὰ ἀπὸ τὸ σπῖτι του, σὰν καταδικασμένος σὲ ὑπερορία, προσπαθεῖ νὰ διορθώσῃ τὸ λάθος του. Ἐκεῖ ἐργάζεται καὶ τρώει τὸ πικρὸ ψωμὶ

(5) Ἡ ἀποκήρυξι εἶναι τόσο βαθεῖα ριζωμένη στὴν περὶ δικαίου συνειδησι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὥστε καθὼς ἀναφέρει ὁ καθηγητὴς κ. Κ. Τριανταφυλλόπουλος σὲ σχετικὴ μελέτη του δημοσιευμένη στὴν «Λαογραφία» τοῦ 1915 (σ. 239-248), ἐνεφανίσθη ἐνίστε καὶ ὑπὸ τὸν τύπον δηλώσεως πατρὸς «ἀποκηρύσσοντος» τὸ τέκνον του. Μία τέτοια δήλωσις μάλιστα κατὰ τὸ ἔτος 1911 λόγω τῆς ἀμαθείας ἑνὸς συμβολαιογράφου περιεβλήθη καὶ τὸν τύπον τοῦ δημοσίου ἐγγράφου.

τῆς ξενητειᾶς. Τὸ ὄνειρό του εἶναι νὰ γίνῃ «ἄλλος ἄνθρωπος», τίμιος καὶ χρήσιμος στὴν κοινωνία. Βάζει τὰ δυνατὰ του νὰ δημιουργήσῃ καλὸ ὄνομα. Θέλει νὰ μάθουν οἱ δικοί του τὴν προκοπὴ του καὶ τὴν ἠθική του ἀναμόρφωσι.

Καὶ ἐπὶ τέλος, κά πο τε, ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια, σὰν τὸν ἄσωτο γυιό, γυρίζει «στὸ σπῖτι του», πού ἄλλοτε τὸ προσέβαλε καὶ τὸ ντρόπιασε μὲ τὸ φέρισμό του....

Ὅπως ἡ καταδίκη του, ἔτσι ἡ ἀποκατάστασί του γίνεται μὲ ἀνεπίσημο καὶ σιωπηρὸ τρόπο. Αὐτός, ὁ «ἀποκηρυγμένος», νοιώθει πιά, πὼς εἶναι ἄξιος, γιατρεμμένος ἀπὸ τὶς ἠθικές του πληγές. Καὶ γυρίζει πάλι, ἀποκαθαρμένος, γιὰ νὰ πάρῃ τὴ θέσι του κοντὰ στ' ἀδέλφια του, πλάι στοὺς συγγενεῖς του, πού περιμέναν μὲ λαχτάρια, τόσα χρόνια τώρα, τὸν γυρισμό του.

Τὸν δέχονται ὄλοι χαρούμενοι κι' εὐτυχισμένοι, χωρὶς μνησικακία, ἀνεπιφύλαχτα, σὰν ἰσοτίμὸν τους. Εἶναι «ὁ δικός μας πού ἔλειπε χρόνια πολλὰ στὰ ξένα καὶ γύρισε πίσω».

Ἡ ἀγάπη ξαναζῆ... Τὰ παλιὰ ἔχουν ξεχαστῆ. Καὶ ἡ ζωὴ «τοῦ σπιτιοῦ» συνεχίζεται....

ΟΙ ΗΡΩΕΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Ἀλλὰ τὸ ἑλληνικὸ σπῖτι ἔχει καὶ τίς κατ' ἑξοχὴν ἡρωϊκὲς μορφές του.

Παραπάνω ἀναφέραμε τίς θυσίες τῶν γονέων, καὶ ἰδίως τῆς μητέρας, πού ἐμπνέονται ἀπὸ τὸ ἔμφυτο φίλτρο.

Τώρα θὰ μιλήσουμε γι' αὐτοὺς πού ἀφιέρωσαν—ἐθυσίασαν μᾶλλον—τὴ ζωὴ τους ὀλόκληρη, γιὰ νὰ προστατέψουν καὶ νὰ συντηρήσουν τὴν οἰκογένεια, χωρὶς νὰ εἶναι οἱ ἀμέσως ὑπεύθυνοι γι' αὐτὴν καὶ πρωτίστως, χωρὶς νὰ ὑπέχουν καμμιά νομικὴ ὑποχρέωσι.

Πρόκειται γιὰ τὸν ἀδελφὸ πού μένει ἄγαμος, ἐπειδὴ ἔχει ἀνύπαντρες ἀδελφές. Ὅλοι μας τὸν γνωρίζομε τὸν ἀδελφὸν ἐκεῖνον, πού πιστὸς στὸ καθῆκον του καὶ μόνον, μὲ ἀλύγιστην ἀποφασιστικότητα, ἀρνείται νὰ δημιουργήσῃ δική του οἰκογένεια «ὅσο δὲν φεύγουν τὰ κορίτσια ἀπὸ τὸ σπῖτι»....

Τὰ χρόνια περνοῦν, τὸν βλέπουμε ν' ἀσπρίζουν τὰ μαλλιά του καὶ νὰ γερνᾷ. Νομίζει κανεὶς, πὼς εἶναι ὁ πατέρας τοῦ σπιτιοῦ, ὅταν μάλιστα ὁ πραγματικὸς ἔχει πεθάνει.

Ἄλλ' ὑπάρχουν καὶ περιπτώσεις πού ἡ θυσία εἶναι ἀκόμη εὐγενέστερη, ὅταν ὁ ἀδελφὸς ἀφοσιώνεται στὴν συντήρησι τῆς χήρας ἢ ἐγκαταλελειμμένης ἀδελφῆς καὶ τῶν ὄρφανῶν ἀνεπιῶν του.

Σὰν ἀληθινὸς πατέρας ἀγωνίζεται γιὰ νὰ συντηρήσῃ καὶ μορφώσῃ τ' ἀνήψια του. Πολλὲς φορές, ἴσως περισσότερο ἀπ' ὅ,τι θὰ μοχθοῦσε γιὰ δικά του παιδιὰ.

Καὶ ρωτᾷ κανεὶς: ποῖος τοὺς ἐπέβαλε τὴν θυσία αὐτή; Μήπως τοὺς τὴν ἐξήτησαν οἱ ἀδελφές;... Καὶ ὅμως ὄχι. Τὶς περισσότερες μάλιστα φορές, οἱ ἀδελφές, πού βρίσκουν πολὺ μεγάλη τὴ θυσία, τὴν ἀποποιῶνται καὶ προτρέπουν τὸν ἀδελφὸ του ν' ἀποκατασταθῆ. Ἀντιμετωπίζουν ὅμως τὴν ἀμετάτρεπτη ἀπόφασιν τοῦ ἀδελφοῦ τους, πού ἐπιμένει νὰ ὀλοκληρώσῃ τὸ καθῆκον του μέχρι τέλους...

Δὲν εἶναι ὅμως μόνον αὐτοὶ πού θυσιάζουν τὴ ζωὴ τους στὸ οἰκογενειακὸ καθῆκον. Ὑπάρχει πλῆθος ὀλόκληρο ἀπὸ εὐγενεῖς προσφορές. Ὅπως οἱ ἀδελφοὶ ἢ οἱ ἀδελφές ἐκεῖνες πού ἀφωσιώθηκαν στὴν νοσηλεία καὶ τὴν περιποίησιν τῶν γερόντων γονέων τους, τῶν ἀρρώστων ἢ ἀναπήρων ἀδελφῶν τους. Γιατὶ θεωρεῖται ἀπ' αὐτοὺς κάτι τὸ ἀνόσιο καὶ τὸ τερατῶδες, «νὰ ξεφορτωθοῦν» τ' ἀγαπητὰ τους αὐτὰ πρόσωπα στὸ κρεβάτι τοῦ γηροκομείου, ἐνὸς νοσοκομείου ἢ ἐνὸς ἀσύλου...

Γι' αὐτό, στὸ ἑλληνικὸ σπῖτι, ὁ γέροντας, ὁ ἀρρώστος καὶ ὁ κατάκοιτος ἀνάπηρος, ἔχουν τὴν θέσιν τους, θέσιν σεβαστὴ καὶ ἱερὴ ἀπὸ ὄλους, ὅσο κι' ἂν εἶναι κουραστικὴ καὶ ἐπίπονη ἡ περιποίησί τους.

Στὶς περιπτώσεις αὐτές, ὑπάρχει διάχυτη ἡ συνειδησι τοῦ «σταυροῦ» καὶ τῆς δοκιμασίας, πού καλοῦνται νὰ τὸν σηκώσῃ ὄχι μόνον οἱ πάσχοντες, ἀλλὰ καὶ οἱ ὑγιεῖς.

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΤΙΜΗ ΚΑΙ ΤΟ ΦΙΛΟΤΙΜΟ

Ἡ βᾶσις στὴν ὁποία στηρίζονται οἱ κανόνες, πού διέπουν τὸ «ἑλληνικὸ σπῖτι», εἶναι ἡ ἔννοια τῆς τιμῆς. Τῆς τιμῆς ποῦ

προσδίδει ἰδιαίτην ἀγλῆ στὴν προσωπικότητα, ἢ τήρησι τοῦ ἠθικοῦ νόμου καὶ τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν.

Κανεὶς δὲ Ἕλληνας δὲν μπορεῖ νὰ ἐνωήσει τὴν ὑπαρξί τῆς οἰκογενειακῆς εὐτυχίας, ἂν δὲν ὑπάρχη σὰν προϋπόθεσί τῆς ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια. Καὶ ἡ τιμὴ εἶναι ἐκείνη, ποῦ ἐμπνέει στὸν κάθε Ἕλληνα, τὴν ἀγάπη πρὸς κάθε τί τὸ ὑψηλὸ καὶ εὐγενικόν.

Ἐκδήλωσι τῆς ἀγάπης αὐτῆς ἀποτελεῖ τὸ γνωστό, καὶ πολλὰς φορές παρεξηγημένον, ἑλληνικὸ φιλότιμον. Εἶναι τὸ αἶσθημα ἐκεῖνο, ποῦ τὸν κάνει εὐθικτὸ πρὸς κάθε τί τὸ ἀναξιοπρεπές καὶ τὸ ἐξευτελιστικόν, ὄχι μόνον ἀπέναντι στοῦ ἀτομοῦ του, ἀλλὰ καὶ ἀπέναντι στὴν οἰκογένεια στὴν ὁποίαν ἀνήκει, «στὸ σπίτι του».

Βέβαια ὑπῆρξαν καὶ περιπτώσεις ποῦ τὸ φιλότιμον αὐτὸ ἔφθασε σὲ ὑπερβολές καὶ ξεπέρασε τὰ ὅρια τῆς αὐτοδικίας καὶ τοῦ ἐγκλήματος. Εἶναι γνωστὲς οἱ περιπτώσεις φόνων «διὰ λόγους τιμῆς», ποῦ ἔγιναν ὄχι μόνον ἀπὸ ἀδελφούς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μακρύτερους συγγενεῖς, γιὰ νὰ περιφρουρηθῆ ἡ οἰκογενειακὴ τιμὴ. Καθὼς ἐπίσης καὶ ἄλλοι ποῦ ἔγιναν γιὰ νὰ ἐκδικηθῆ ὁ φόνος ἐνὸς συγγενικοῦ προσώπου (βεντέτα). Τὰ ἔθιμα αὐτά, βάρβαρα καθ' ἑαυτά, εἶναι ὑπολείμματα τῶν σκοτεινῶν ἐποχῶν τῆς σκλαβιάς τοῦ Ἔθνους, κατὰ τὰ ὁποῖα ἡ ἔλλειψι συστηματικῆς καὶ ὀρθῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης ἀπὸ τὸν κατακτητὴ, δικαιολογοῦσε κάπως τὴν προσφυγὴν στὴν αὐτοδικία⁽⁶⁾. Δυστυχῶς ὅμως, καὶ σήμερα ἀκόμη, δὲν ἔχει κατορθωθῆ νὰ ἐξοβελισθοῦν τὰ ἔθιμα αὐτά.

Ἄν ἐξαίρεση κανεὶς τὶς παραπάνω θλιθερὲς παρεκκλίσεις, τὸ αἶσθημα αὐτὸ τῆς φιλοτιμίας, πρέπει νὰ τὸ θεωροῦμε, σὰν ἰδιαίτερον στόλισμα καὶ προσὸν τῆς φυλῆς μας. Χάρης σ' αὐτὸ τὸ θεῖο δῶρον, παρ' ὅλες τὶς δύσκολες περιστάσεις ποῦ ἀντιμετώπισε τὸ Ἔθνος μας, κατῴρωσε νὰ διατηρήσῃ τὶς πατροπαράδοτες ἀρετὲς τοῦ Ἕλληνος καὶ τοῦ Χριστιανοῦ. Μὲ αὐτὸ τὸ

ἀκατανίκητο αἶσθημα τῆς φιλοτιμίας, οἱ Ἕλληνες, σὰν Ἔθνος, σὰν μέλη τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς οἰκογενείας, ἐπολέμησαν πάντοτε μὲ ὑπερτέρους ἀριθμητικὰ ἐχθροὺς καὶ ἐνίκησαν.

Ἡ πίστι καὶ ἡ πεποίθησι τοῦ Ἕλληνος πρὸς τὶς αἰώνιες καὶ ἀμετάβλητες ἠθικὰς ἀξίες, τὸν κάνει νὰ δειχνεταὶ πάντοτε διστακτικὸς ἀπέναντι στὶς δῆθεν προόδους τοῦ «μοντερνισμοῦ», ἰδίως σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν οἰκογενειακὴν ζωὴν καὶ τὸν θεσμό τοῦ «σπιτιοῦ».

Κι' αὐτοὶ ἀκόμη ποῦ στὴν σύγχρονη κοινωνία μας φαίνονται κάπως νεωτερισταὶ στὸν τρόπο τῆς ζωῆς τους, σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ σπίτι τους, δειχνονται πολὺ συντηρητικοί. Γιατί αὐτὸ εἶναι τὸ ἄδυτο τῶν οἰκογενειακῶν παραδόσεων, ποῦ κανεὶς δὲν τολμᾷ νὰ τὸ θίξῃ.

Κι' ἔτσι βλέπουμε πολλοὺς «μοντερνιζοντας», ποῦ ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος κάνουν «ἐλεύθερη ζωὴν», ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος δειχνουν ἄψογη συμπεριφορὰ σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ σπίτι τους. Κι' εἶναι βέβαια λυπηρὸ φαινόμενο, αὐτὸς ὁ διχασμὸς τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς, καὶ μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς πὼς εἶναι ἕνα δείγμα ὑποκρισίας. Μ' ὅλα ταῦτα, δὲν πρόκειται παρὰ γιὰ μιὰν ἐκδήλωσι σεβασμοῦ πρὸς τὶς ἠθικὰς ἀξίες, σεβασμοῦ, ποῦ ἀργότερα μπορεῖ ν' ἀποτελέσῃ—καὶ πολλὰς φορές ἀποτελεῖ—τὴν βάσι ἐπάνω στὴν ὁποία θὰ θεμελιωθῆ ἡ ἐπιστροφή πρὸς τὴν ὀλοκληρωτικὴ ἀναγνώρισι τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν, ποῦ ἔχουν παραμερισθῆ προσωρινά.

Οἱ ἔθνοιες τῆς οἰκογενειακῆς τιμῆς καὶ τῆς φιλοτιμίας εἶναι αὐτοδιδασκτες στὸν κάθε ἕνα. Ἡ βιοτικὴ προσπάθεια τοῦ Ἕλληνος στὴν ἀπόκτησι τῆς τιμῆς αὐτῆς κατευθύνεται.

Τὸ ἄτομον, στὴν Ἑλλάδα, ὅσο καὶ ἂν προοδεύσῃ, ὅσο καὶ ἂν ἐπιτύχῃ στὴ ζωὴν, δὲν χαιρεῖ τὴν ἐκτίμησι καὶ τὴν ὑπόληψιν ποῦ πρέπει, ἂν ὑπάρχη καὶ τὸ παραμικρὸ εἰς βάρος τῆς τιμῆς του, καὶ ἐπὶ πλέον ἂν τὸ σπίτι στοῦ ὁποῖον ἀνήκει δὲν στέκεται στὸ ἀνάλογο ἠθικὸ ὕψος. Τὸ «σπίτι», εἶναι κάτι ποῦ κατὰ κανόνα χαρακτηρίζει τὸ ἄτομον, ἴσως καμμιά φορὰ ἀδίκως, γιατί ὑπάρχουν καὶ οἱ ἐξαίρεσεις....

(6) Γιὰ τὴν κακὴ κατάστασι τῆς δικαιοσύνης ἐπὶ Τουρκοκρατίας, βλέπε Μάουρερ «Ὁ Ἑλληνικὸς λαός», § 30.

ΘΥΣΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΕΛΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ

Τὸ «Ἑλληνικὸ σπίτι» εἶναι μία πραγματικότητα. Θεσμός κοινωνικός, ποῦ οἱ ρίζες του φτάνουν ἔως τοὺς προχριστιανικοὺς αἰῶνες(7). Ἡ τωρινὴ ὁμοιωσὶς διαμόρφωσις του εἶναι βαθειὰ ποτισμένη ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα.

Ὁ θεσμός αὐτός, διέπεται ἀπὸ ἀγράφους νόμους, ποῦ ἡ ἰσχύς τους δὲν ὑπόκειται σὲ καμμιά κρατικὴ ἐπέμβασις ἢ περιορισμό. Εἶναι ἓνα ὑπέρνομο δίκαιο, ποῦ ἔχει κύρος ἀνάλογο πρὸς τὸ ἱερὸ καὶ τὸ ὄσιο τῆς Ρωμαϊκῆς πολιτείας.

Ὁ θεσμός αὐτός ξεκινᾷ ἀπὸ τὸν γάμο, ποῦ σκοπός του εἶναι ἡ δημιουργία τῆς οἰκογενείας. Κι' ὁ γάμος αὐτός διατηρεῖ τὸν ἱερὸ καὶ κεφαλαιώδη χαρακτήρα του. Γι' αὐτὸ στὸ ἑλληνικὸ σπίτι, ἰδίως μάλιστα στὸ ἀγροτικόν, ἡ προσφυγὴ στὸ διαζύγιο θεωρεῖται κάτι τὸ ἀφύσικο, πολλές δὲ φορές καὶ τὸ τελείως ἄγνωστο.

Ἀπὸ τὴν ἀποψὶ τῆς ἀναλήψεως τῶν βαρῶν μέσα στὴν οἰκογένεια, ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἱεραρχικὰ μεγαλυτέρου προσμετρεῖται μὲ τὸ μέγεθος τῆς φροντίδος καὶ τῆς εὐθύνης ποῦ ἀναλαμβάνει αὐτὸς ἀπέναντι τῶν ἱεραρχικὰ μικροτέρων του.

Στὸ ἑλληνικὸ σπίτι, βρῖσκει κανεὶς ζων-

τανὴ τὴν εἰκόνα ἑνὸς ἱεραρχημένου μικροῦ συνόλου, ποῦ εἶναι ὀργανωμένο ἐπάνω στὶς χριστιανικὰς ἀρχές. Καὶ τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα εἶναι ἐκεῖνο ποῦ ἐξασφαλίζει τὴν ὁμαλὴ καὶ σχετικὰ εἰρηνικὴ συμβίωσι στὴν ἑναρμονισμένη αὐτὴν ἀνισότητά ποῦ λέγεται ἑλληνικὴ οἰκογένεια.

Ὁ θεσμός τοῦ ἑλληνικοῦ σπιτιοῦ εἶναι μία ἀπὸ τὶς ὠραιότερες καὶ εὐγενέστερες ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους μας.

Τὰ ἔθιμα καὶ οἱ παραδόσεις του πρέπει νὰ διατηρηθοῦν καὶ ἐνισχυθοῦν. Καὶ νὰ δοθῇ ἰδιαίτερη φροντίδα, ὥστε ἡ Νομοθεσία καὶ ἡ διοίκησις νὰ μὴν ἔρχονται σὲ σύγκρουσι μαζύ τους.

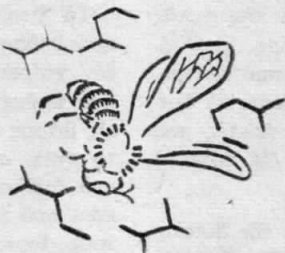
Ὅφειλομε ὁμοιωσὶς νὰ ὁμολογήσωμε ὅτι τὰ ἔθιμα τοῦ σπιτιοῦ, στὶς ἀγροτικὰς ἰδίως περιφέρειες, εἶναι συνδεδεμένα καὶ μ' ἓνα πλῆθος ἀπὸ δεισιδαιμονίας καὶ προλήψεις, ποῦ ποικίλουν κατὰ τόπους. Στὸ σημεῖο αὐτό, θὰ πρέπει νὰ καταβληθῇ ἐντατικὴ προσπάθεια γιὰ νὰ γίνῃ μία βαθμιαία ἐκκαθάρισι τῶν ἐθίμων μας ἀπὸ τὰ βλαθερὰ αὐτὰ στοιχεῖα, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι ὑπολείμματα τῶν εἰδωλολατρικῶν χρόνων.

Πάντως τὸ ἑλληνικὸ σπίτι, εἶναι μία ἀξία στὴν βάσις τῆς χριστιανικῆς. Καὶ ἡ ἀξία αὐτὴ ἱεραρχεῖται, γιὰ τὸν κάθε Ἕλληνα, ἐπάλληλα, ἀπὸ τὸν μεγαλύτερη οἰκογένεια, τὴν Ἑλληνικὴν Πατρίδα.

Καὶ οἱ δύο αὐτὲς ἀξίες, εἶναι ἐκεῖνες, γιὰ τὶς ὁποῖες ἔχουν γίνῃ, ἐπὶ σειρὰν αἰῶνων, ἀμέτρητες θυσίες σὲ ἰδρώτα καὶ σὲ αἷμα, καὶ εἶναι ἐκεῖνες γιὰ τὶς ὁποῖες εἴμεθα ὑπερήφανοι σὰν Ἕλληνες καὶ καυχώμεθα σὰν Χριστιανοί.

Γ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

(7) Μήπως ἡ τιμὴ τοῦ ἑλληνικοῦ σπιτιοῦ τῆς ἀρχαιότητος, δὲν ἀποτελεῖ τὸ θέμα τῶν Γραγοδιῶν τοῦ Ὁρέστη, τῆς Κλυταιμνήστρας, τῆς Ἀντιγόνης, τοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῶ κ.ἄ.... Καὶ αὐτὸ τὸ Παγκόσμιον ἀριστούργημα τῆς τέχνης, ἡ Ἰλιάς, δὲν ἔχει τὴν ἀφετηρίαν της ἀπὸ τὴν προσβολὴ τῆς οἰκογενειακῆς τιμῆς τῶν Ἀτρειδῶν;

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΝ ΙΑΤΡΙΚΗΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἐκ πρώτης ὄψεως δυνατόν νά νομισθῇ ὅτι τὸ προσωπικὸν στοιχεῖον καὶ τὸ κοινωνικὸν ἀντιτίθενται πρὸς ἄλληλα, ὅτι χρειάζεται ἐδῶ νά γίνῃ κάποια συμφιλίωσις μεταξὺ δύο πρωταγωνιστῶν, μεταξὺ δύο πόλων τοῦ ἀνθρώπου, οἱ ὅποιοι ἀπωθοῦνται ἀμοιβαίως. Ἡ πραγματικότης μοῦ φαίνεται διαφορετικῆ. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕνα ὄν, ἕνα κοινωνικὸν ὄν. Εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ προσωπικὸν καὶ τὸ κοινωνικὸν στοιχεῖον, ἀλληλοσυμπληροῦνται, καὶ μόνον μὲ τὴν ἀμοιβαίαν ἰσορροπίαν τῶν ἐπικρατεῖ ἀρμονία.

Ἄν ἐφαρμόσωμεν τὰς ἀληθείας αὐτὰς εἰς τὴν ἱατρικὴν, διαπιστώνομεν ὅτι τὸ καλὸν τῶν ἀρρώστων στηρίζεται εἰς τὴν ἰσορροπημένην συμφωνίαν τῶν δύο αὐτῶν στοιχείων. Τὸ νά θέλῃ κανεὶς νά ὀργανώσῃ τὴν κοινωνικὴν ἱατρικὴν κατὰ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὅποιον ὀργανοῦται ἡ μελισσοκομία ἢ ἡ κτηνοτροφία, ἀποβλέπων μόνον εἰς τὴν φυσικὴν ὑγείαν τῶν μαζῶν, σημαίνει βεβαίαν ἀποτυχίαν. Αὐτὸν ἐν πρώτοις τὸν κίνδυνον διέτρεξαν, καὶ μάλιστα εἰς τὰ τυφλά, τὰ συστήματα κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων τῶν δυτικῶν χωρῶν. Ἡ ἀναντίρροτος σχέσις τοῦ φυσικοῦ πρὸς τὸ πνευματικὸν ἐμποδίζει τὴν ἐπιτυχίαν παρομοίων ἐγχειρημάτων. Ἡ ἰσορροπία τῆς κοινωνικῆς ἱατρικῆς, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ἰσορροπία τοῦ κόσμου ὀλοκλήρου, διαταράχθη μὲ τὴν διάστασιν μεταξὺ ὕλικου καὶ πνευματικοῦ, μὲ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὸν Χριστιανισμόν.

Ὁ Paul Tournier μᾶς ἔχει δείξει ποίαν σημασίαν ἔχει διὰ τὴν ἱατρικὴν ἡ ἔννοια τῆς προσωπικότητος καὶ πόσον ἡ ἔννοια αὕτη, μὲ τὴν ἄμεσον, πνευματικὴν ἐνέργειάν της, θὰ ἠδύνατο νά βοηθήσῃ τὸν ἰατρὸν νά ἀναπτύξῃ τὸ πεδῖον τῆς τέχνης

του καὶ νά αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν, τὴν διάρκειαν καὶ τὴν ἀξίαν τῶν θεραπευτικῶν ἐπιτυχιῶν του.

Ὁ René Sand μᾶς ἔχει δείξει τὴν σπουδαιότητα τῆς κοινωνικῆς κατευθύνσεως εἰς τὴν ἱατρικὴν, εἰς ποῖα θαυμαστά ἀποτελέσματα θὰ ἠδύνατο νά ὀδηγήσῃ ἡ συνειδητοποίησις τοῦ κοινωνισμοῦ.

Ὁ πρῶτος βλέπει τὸν ἄνθρωπον ὡς ἀξίαν πνευματικὴν, ὁ δευτερός, ὡς ἀξίαν οἰκονομικὴν. Ἀλλὰ καὶ οἱ δύο γνωρίζουν καλὰ ὅτι αἱ δύο ἀπόψεις τῶν εἰς τὴν πραγματικότητα ἀλληλοσυμπληροῦνται. Ἡ πνευματικὴ ἐνέργεια ἠμπορεῖ, βεβαίως, εἰς ὀρισμένους ἐξαιρετικὰς ὑπάρξεις, νά ἀποτελῇ τὸ μοναδικὸν στήριγμα τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τὸν κοινὸν ὅμως θνητὸν προϋποθέτει προὔπαρξιν κάποιας οἰκονομικῆς ἱκανοποιήσεως. Ἡ πραγματοποίησις μιᾶς εὐτυχοῦς οἰκονομίας εἶναι ἡ ἀναγκαία βᾶσις τῆς ὑγείας τοῦ μέσου ἀνθρώπου, ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ διὰ νά ἐξασφαλίσῃ τὴν ἰσορροπίαν ἐκείνην τοῦ ὅλου ἀνθρώπου, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὴν ὑγείαν.

Ἀνελάβομεν σήμερον νά ἀναζητήσωμεν ἀπὸ κοινοῦ ποῦ εὐρίσκεται ἡ ἰσορροπία μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν πόλων τῆς ἱατρικῆς ἐνεργείας, πῶς πρέπει ν' ἀλληλοσυμπληροῦνται αἱ δύο αὐταὶ ἐνέργειαι καὶ ποῖα εἶναι τὰ πρακτικὰ μέσα διὰ νά φθάσωμεν τοιουτοτρόπως εἰς τὴν πραγματοποίησιν αὐτῆν τῆς ὀλοκληρωμένης ἱατρικῆς, ἡ ὁποία ἐξετάζει τὸν ἄνθρωπον καθ' ἑαυτὸν καὶ μέσα εἰς τὸ περιβάλλον του, κινούμενον ἀπὸ τὰς ἀλληλεπιδράσεις μεταξὺ τῶν δύο τούτων μορφῶν τῆς ὑπάρξεώς του.

*

Τὸ πρόβλημα τὸ ὅποιον θέτομεν ἐδῶ ἐπηρεάζει αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπάρξιν τῆς συγχρόνου ἱατρικῆς εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Ἰπάρχει, πράγματι, σήμερον κάποια

κρίσις εἰς τὴν ἱατρικὴν, μία ἐκδήλωσις τῆς κρίσεως τοῦ σημερινοῦ κόσμου. Ὑπάρχει, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, χάσμα μεταξὺ τῶν ἀναγκῶν τῆς ἱατρικῆς τεχνικῆς καὶ τῶν οικονομικῶν δυνατοτήτων τοῦ ἀρρώστου. Ὑπάρχει, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἀσυναρτησία ὡς πρὸς τὰς ἱατρικὰς ἀπασχολήσεις, τὰς ἀναφερομένας εἰς ἓν ἕκαστον τῶν στοιχείων τοῦ ἀνθρώπου: τὸ σῶμα, τὴν ψυχὴν, τὸ πνεῦμα. Αὐτὸ ὄλον μεταφράζεται εἰς μίαν δυσφορίαν, ἢ ὁποία ἐπικρατεῖ μέσα εἰς τὸ ἱατρικὸν σῶμα, δυσφορίαν τῆς ὁποίας ἡ ἀληθινὴ αἰτία δὲν ἔχει ἀκόμη ἀποκαλυφθῆ εἰς τὴν συνείδησιν τῆς πλειονότητος τῶν ἱατρῶν.

Καθ' ὃ μέτρον ἡ κοινωνία ἀλλάσσει βάσεις, εἶναι ἀνάγκη καὶ οἱ ἱατροὶ νὰ ἀναθεωροῦν τὰς περὶ τῆς ἱατρικῆς ἀντιλήψεις των καὶ νὰ συνθέτουν μίαν ἀποφιν ἀρκετὰ σταθερὰν διὰ νὰ καθοδηγῇ τὴν δρασίων των, ἀρκετὰ ἐλαστικὴν διὰ νὰ προσαρμόζεται εἰς τὰς εἰδικὰς συνθήκας ἑκάστου ἔθνους.

Εὐνόητον ὅτι εἰς τὴν ἔκθεσιν ἡ ὁποία θὰ ἀκολουθήσῃ ἐδῶ, θὰ λαμβάνωμεν ὡς παράδειγμα πρωτίστως τὰ ἱατρικο-κοινωνικά ἱδρύματα τῆς χώρας μας, τὰ ὁποία καὶ ἔχομεν εἰδικώτερον ὑπ' ὄψει.

I. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ

Ἄς ἴδωμεν ἐν πρώτοις τί εἶναι κοινωνικὴ ἱατρικὴ.

Ἰ σ τ ο ρ ι κ ὸ ν. Χωρὶς ἀξιώσεις ἱστορικοῦ, ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ δείξωμεν ὅτι ἡ ἔννοια τῆς κοινωνικῆς ἱατρικῆς εἶναι μέρος τοῦ σώματος τῆς ἐννοίας αὐτῆς ταύτης τῆς κοινωνίας, θὰ σκιαγραφήσωμεν ἐν συντομίᾳ τὴν ἐξέλιξιν τῆς διὰ μέσου τῶν αἰώνων.

Εἰς τοὺς λαοὺς τῆς ἀρχαίας Ἀνατολῆς εὐρίσκει κανεῖς, εἰς τὴν Βαβυλῶνα, τὴν Αἴγυπτον, εἰς τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαόν, νομικὰς διατάξεις, ἀφορώσας τὴν ὑγείαν καθῶς καὶ ὑγειονομικοὺς κανονισμοὺς.

Εἰς τοὺς Ἕλληνας, πολὺ ἀτομικιστὰς, ὁ ὁρκὸς τοῦ Ἱπποκράτους διέπει τὰς σχέσεις τοῦ ἀρρώστου καὶ τοῦ ἱατροῦ. Ζήτημα κοινωνικότητος δὲν ὑπάρχει.

Αἱ πρώται ἱατρο-κοινωνικαὶ μορφαὶ ἀρ-

χίζουν νὰ ἐμφανίζωνται εἰς τὴν ἀρχαίαν Ρώμην. Κατὰ τὸν Β' αἰῶνα, εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Γαλλίνου ὑπῆρχον νοσοκομεῖα δούλων (valetudinarii) καὶ νοσοκομεῖα δι' ἀθλητὰς καὶ μονομάχους. Αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες εἶχαν στρατιωτικὰ νοσοκομεῖα. Τὸ κίνητρον τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς ἱατρικῆς εἰς τὴν Ρώμην, ἦτο καθαρῶς οικονομικόν.

Μόνον μὲ τὸν Χριστιανισμὸν ἐμφανίζεται πρᾶγματι εἰς τὴν ἱστορίαν ἡ κοινωνικὴ ἱατρικὴ. Ἐπικρατεῖ ἐδῶ ὄχι ἡ ἱατρικὴ, ἀλλὰ ἡ κοινωνικὴ κατεύθυνσις.

Τὸ μεσαιωνικὸν νοσοκομεῖον ἦτο κατ' ἀρχὰς ἴδρυμα, τὸ ὁποῖον περιέβαλλε τοὺς ταξιδιωτὰς, τοὺς ξένους, τοὺς πτωχοὺς. Ἀργότερον προσέθεσαν οἰκοδόμημα προσωρισμένον διὰ τοὺς ἀσθενεῖς. Τέλος διέκριναν τρία εἶδη ἱδρυμάτων μὲ διαφόρους λειτουργίας, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἑτυμολογίαν (*): τὸ ξενοδοχεῖον διὰ τοὺς στρατιώτας, τὸν ξενῶνα διὰ τοὺς πτωχοὺς, γέροντας ἢ ἀσθενικοὺς, τὸ νοσοκομεῖον διὰ τοὺς ἀρρώστους.

Ὅταν ἡ Ἐκκλησία παρήγγελλεν εἰς τοὺς Ἐπισκόπους νὰ περιβάλλουν τοὺς πτωχοὺς ἀρρώστους τῆς Ἐπισκοπῆς των, τὰ νοσοκομεῖα ἀνεπτύχθησαν, ἰδρῦθησαν νοσοκομειακά θρησκευτικὰ τάγματα.

Κατὰ τὸν ΙΑ' καὶ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, ἡ ἐξάπλωσις τῆς λέπρας καὶ ἡ μεταδοτικότης τῆς προεκάλεσαν τὴν ἐμφάνισιν τῶν λεπροκομείων. Εἶναι κυρίως ἱδρύματα ἀπομονώσεως καὶ προφυλάξεως, ἀποβλέποντο εἰς τὸ ν' ἀναχαιτίσουν τὴν ἐξάπλωσιν τῆς μάλιστα. Ἀντιπροσωπεύουν ἓνα μέτρον κοινωνικῆς προστασίας.

Ἡ ἱατρικὴ τῆς ἐργασίας ἐγεννήθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, μὲ τὰς μελέτας τοῦ Ramazzini περὶ τῶν ἀσθενειῶν τῶν τεχνιτῶν. Πρόκειται ἐδῶ κυρίως περὶ μελετῶν κλινικῶν καὶ αἰτιολογικῶν νοσημάτων ἰδιοσυστασίας. Ἄλλ' ἡ φροντίς προστασίας κατὰ τῶν μελετωμένων τούτων κινδύνων, προβάλλει ἤδη.

Κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ἡ διοίκησις τῶν νοσοκομείων ἐκλαϊκεύεται, ἀλλ' ἡ διεύθυνσις των παραμένει χριστιανικὴ. Ὁ St.

(*) Σημ. μεταφρ. : Ὁ συγγρ. ἀναφέρεται εἰς τοὺς ὄρους hôtel, hôpice, hôpital.

Vincent de Paul ἰδρύει τὴν Ἱεραποστολὴν καὶ τὰς Ἀδελφὰς τοῦ Ἑλέου, διὰ τὴν περιποίησιν τῶν ἀσθενῶν.

Ὀλίγον κατ' ὀλίγον, κατὰ τὸν ΙΗ' καὶ τὸν ΙΘ' αἰῶνα, ἡ νοσοκομειακὴ ὀργάνωσις, ἀποκρυσταλλοῦται. Τὸ νοσοκομεῖον θεωρεῖται συγχρόνως ὡς μέσον προστασίας τῆς κοινότητος διὰ τῆς ἀπομονώσεως τῶν μεταδοτικῶν ἀρρώστων, καὶ ὡς ἔργον εὐσπλαγχνίας ἀπέναντι τῶν ἀποκλήρων τῆς ζωῆς.

Μόνον κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν τὸ νοσοκομεῖον, ἐξελιχθὲν εἰς νοσοκομεῖον ἐπὶ πληρωμῇ, παύει νὰ εἶναι ἔργον εὐσπλαγχνίας, διὰ νὰ γίνῃ τόπος συλλογικῆς θεωραίας, τὸν ὁποῖον κατέστησεν ἀπαραίτητον ἡ τελειοποίησις τῆς τεχνικῆς. Ἡ ἔννοια τῆς εὐσπλαγχνίας δίδει τὴν θέσιν τῆς εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης. Αἱ γεωγραφικαὶ κοινότητες ἐπιβαρύνονται μὲ τὰς δαπάνας τοῦ νοσοκομείου τὰς καταβαλλομένας πρὸς νοσηλείαν τῶν πτωχῶν ἀρρώστων.

Ὅλος προσφάτως, τέλος, ἡ ἔννοια τῆς ἀλληλεγγύης παραχωρεῖ τὴν θέσιν τῆς εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἀσφαλίσεως, ἢ μᾶλλον τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως. Ὁ ἴδιος ὁ ἐργαζόμενος καὶ ὁ ἐργοδότης του, συντηροῦν μὲ τὰς εισφορὰς τῶν τὸν ἀσφαλιστικὸν ὀργανισμόν.

Ὁ Bismarck, εἰς τὴν Γερμανίαν, ἔθεσε τὰς πρῶτας βάσεις τῶν κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων. Ἦδη πρὸ τοῦ πολέμου τοῦ 1914 εἶχαν διαδοθῆ μεγάλως εἰς τὴν χώραν αὐτήν. Αἱ σκανδιναυϊκαὶ χῶραι, κατόπιν, ὠργάνωσαν κοινωνικὴν ἰατρικὴν πολὺ καλὴν. Ὑστερον ἦλθεν ἡ Γαλλία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Ἰταλία. Αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι δὲν ἔχουν ἀκόμη κοινωνικὰς ἀσφαλίσεις. Ἡ URSS ἔχει ὀργανώσει εἰς ὅλην τὴν χώραν κρατικὴν ἰατρικὴν, παραλλήλως πρὸς τὴν ὁποῖαν ἐπιζῆ, εἰς τὰ μεγάλα κέντρα, καὶ ἡ ἐλευθέρου ἰατρικῆς.

Ἐκτὸς τῆς ἐννοίας αὐτῆς, τῆς ἀσφαλίσεως, μία ἄλλη αἰτία ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν προοδευτικὴν ἐξάπλωσιν τῆς δημοσίας ἐξουσίας ἐπὶ τῆς ἰατρικῆς: Ἡ αὐξουσα ἀποτελεσματικότης τῆς ἰατρικῆς.

Ἐφ' ὅσον ἡ ἰατρικὴ ἦτο ἀπλῶς μία παρηγορία, τὴν ὁποῖαν ἔφερον εἰς τὸν ἀρρω-

στον ὁ ἰατρός, ἔμενον ὑπόθεσις ἀνθρώπων πρὸς ἄνθρωπον. Καθ' ὅσον ὁμως τὰ ἀποτελέσματά της ἐγίνοντο φανερά, ἡ δημοσία ἀρχὴ ἠναγκάζετο νὰ ἀσχολῆται μὲ αὐτήν. νὰ τὴν ρυθμίξῃ. Κάποιος ἐμβολιασμός ἀνακαλύπτεται, ἡ πρακτικὴ δεικνύει τὴν ἀποτελεσματικότητά του, ἕνας νόμος τὸν κάμνει ὑποχρεωτικόν, γίνεται καὶ μὲ τὴν ἰατρικὴν ὅ,τι εἶχε γίνῃ προηγουμένως μὲ τὸν στρατόν, τὴν πυριτίδα, τὸ ταχυδρομεῖον, τὸν σιδηρόδρομον, τὸν τηλεγράφον. τὸ τηλεφῶνον, τὴν ἀεροπορίαν, τὸν ἀσύρματον τηλεγράφον. Ὅσον ἡ τεχνικὴ ἀποτελεσματικότης τῶν καθίσταται βεβαία, ἡ πολιτικὴ ἐξουσία τὰ ἀρπάζει διὰ νὰ τὰ καταστήσῃ ὄργανα διοικήσεως τῶν ἀνθρώπων. Εἶναι ἡ συνήθης ἐξέλιξις.

ΙΑΤΡΙΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΑΤΟΜΟΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς κοινωνικῆς ἰατρικῆς ἐν ὅλῃ τῇ ἀληθείᾳ τῆς, πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν προηγουμένως τὰς διαφόρους ὄψεις τὰς ὁποίας δύναται νὰ λάβῃ ἡ ἰατρικὴ πρακτικὴ ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἄτομον καὶ πρὸς τὴν κοινωνίαν.

Εἰς τὴν βάσιν εὐρίσκειται ἡ ἀτομικὴ ἰατρικὴ, ἡ ὁποία τοποθετεῖ τὸν ἰατρὸν ἀπέναντι τοῦ ἀρρώστου. Γνωρίζομεν ὅλοι ὅτι αὐξάνει τὴν ἀποτελεσματικότητά της ὡσάκις γνωρίζῃ ν' ἀπευθύνεται πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ ἀρρώστου, νὰ ἀσכולῆται μὲ τὸν ὅλον ἄνθρωπον. Διαφέρει μεγάλως ἀπὸ τὴν ἀτομιστικὴν ἰατρικὴν, κατὰ τὴν ὁποῖαν τὰ δικαιώματα τοῦ ἰατροῦ ὑπερισχύουν τῶν δικαιωμάτων τῆς κοινωνίας.

Ὅταν ἡ ἰατρικὴ ἀπευθύνεται πρὸς κάποιαν κοινότητα ἀτόμων, πρόκειται περὶ συλλογικῆς ἰατρικῆς, ἡ ὁποία ἐκφράζει τὴν πλειονότητα, ἀλλ' ἀπευθύνεται πρὸς περισσότερα ἄτομα, τὰ ὁποία εὐρίσκονται ἀπλῶς, τὸ ἕνα δίπλα εἰς τὸ ἄλλο (χωρὶς κανένα δεσμὸν μεταξὺ τῶν).

Διαφέρει κατὰ τοῦτο τῆς κοινωνικῆς ἰατρικῆς, ἡ ὁποία ἀπευθύνεται πρὸς ἄτομα, τὰ ὁποία ἔχουν μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν σχέσεις ἐπηρεαζομένας μεγάλως ἀπὸ τὴν κατὰστασιν τῆς ὑγείας τῶν.

Διακρίνομεν ἐπίσης σαφῶς ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν ἰατρικὴν, τὴν μορφὴν ἐκείνην τῆς

ιατρικῆς, τὴν ὁποῖαν ἔχομεν ὀνομάσει ἱατρικὴν τῆς ἀλληλεγγύης. Ἀναγνωρίζουσα αὕτη ἀμοιβαίαν ἐξάρτησιν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἐπιβάλλει εἰς τοὺς ἰσχυροὺς νὰ βαστάζουσι μέρος τῶν βαρῶν, μὲ τὰ ὁποῖα τὸ νόσημα ἐπιβαρύνει τοὺς ἀδυνάτους.

Ἡ ἐνέργεια τῆς ἱατρικῆς τῆς ἀλληλεγγύης περιορίζεται ἐπὶ τοῦ οικονομικοῦ πεδίου, καλύπτουσα τοὺς ἀρρώστους μὲ κάποιον τρίτον, ὁ ὁποῖος πληρώνει ἢ ἐγγυᾶται δι' αὐτοὺς. Ὑποκαθιστᾷ τὴν ἀτομικὴν ἱατρικὴν. Δὲν προσαρμῶζει τὴν τεχνικὴν τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐξασκήσεως τῆς ἱατρικῆς πρὸς τὰς νέας ἀνάγκας. Ἡ ἱατρικὴ τῆς ἀλληλεγγύης συγγέεται συνήθως πρὸς τὴν κοινωνικὴν ἱατρικὴν καὶ εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν ἀπαντᾶται μέχρι σήμερον. Ἄλλ' ἡ ἱατρικὴ, διὰ νὰ γίνῃ ἀνθρωπίνη, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἰκανοποιῆται μὲ μόνους τοὺς οικονομικοὺς ὄρους. Ὅπως ἡ ἀσφάλεισις δὲν ἠμπορεῖ νὰ καταργήσῃ τὴν ἀδικίαν, ἡ ἀλληλεγγύη συγκαλύπτει ἀπλῶς τὸν ἀτομικισμόν, χωρὶς νὰ ἀποκαθιστᾷ δικαιοσύνην.

Ἄς ἴδωμεν τώρα τὸ κοινωνικὸν στοιχεῖον. Κοινωνικὸν εἶναι ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν κοινωνίαν. Δύο τινὰ βλέπω εἰς αὐτό:

Ἄπὸ τὸ ἐν μέρος τοῦ κοινωνικῶν σῶμα, σύνολον ἀτόμων, τὰ ὁποῖα ἀλληλοσυμπληροῦνται καὶ τὰ ὁποῖα συνδέονται μὲ ὀριζοντίους δεσμούς.

Ἄπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὴν προεκβολὴν τῶν ἀτόμων εἰς τὸ κοινωνικὸν σῶμα, τὸ πέρασμα ἀπὸ τὸ ἐν εἰς τὸ πολλαπλοῦν, ἀπὸ τὸ «ἐγὼ» εἰς τὸ «ἡμεῖς», πέρασμα, πού ἐπιβάλλει κάποιαν προσπάθειαν τοῦ «ἐγὼ» νὰ βγῇ ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του καὶ μίαν ἐνέργειαν τοῦ «ἡμεῖς» διὰ νὰ ὀλοκληρώσῃ τὸ «ἐγὼ».

Εἰς τὰ δύο συστατικὰ τοῦ κοινωνικοῦ ἀντιστοιχοῦν δύο συστατικὰ τῆς κοινωνικῆς ἱατρικῆς:

Ἄπὸ τὸ ἓνα μέρος ἡ ἱατρικὴ τοῦ κοινωνικοῦ σώματος: Ἡ ὑγιεινὴ, ἡ προφύλαξις, ἡ παθολογία καὶ ἡ θεραπεία τῶν νόσων τοῦ ἱατρικοῦ σώματος.

Ἄπὸ τὸ ἄλλο μέρος αἱ σχέσεις τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸ ἱατρικὸν σῶμα, ἐπὶ τοῦ ἱατρικοῦ πεδίου.

Κοινωνικαὶ ἀσθένειαι εἶναι αἱ ἐξῆς:

1) Ἐκεῖναι τῶν ὁποίων ἡ γένεσις συνάπτεται πρὸς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν, κατὰ τῶν ὁποίων τὰ ἀτομικὰ μέτρα εἶναι ἀνεπαρκῆ καὶ ἀτελεσφόρητα καὶ τῶν ὁποίων ἡ θεραπεία, ἐπιβάλλει μέτρα τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ληφθῶσι ἀπὸ τὸ σύνολον τοῦ ἱατρικοῦ σώματος. Εἶναι ἐνδεικτικῶς αἱ ἐξῆς: Ἡ φυματίωσις, ἡ σύφιλις, αἱ ἐπαγγελματικαὶ νόσοι, τῶν ὁποίων ἡ θεραπεία καὶ ἡ προφύλαξις συνδέονται ἐσωτερικῶς. Ἄλλαι νόσοι εἶναι κοινωνικαὶ λόγῳ τῶν θεραπευτικῶν μέτρων, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν (ὡς ὁ καρκίνος) ἢ λόγῳ τῆς ἀπηγήσεώς των ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς (ρευματισμοί, διανοητικαὶ παθήσεις). Ἄλλαι πάλιν κατατάσσονται εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτὴν ἐξ αἰτίας τῆς τεχνικῆς τῆς ἀπ' αὐτῶν προφυλάξεως: ἀτυχήματα ἐν τῇ ἐργασίᾳ, ἀλκοολισμός, τραυματολογία.

Ἄλλαι, τέλος, ἐνδιαφέρουν τὸ κοινωνικὸν σῶμα εἰς τὸ σύνολόν του. Εἶναι κυρίως τὰ ψυχικὰ νοσήματα, αἱ νευρώσεις. Ὁ πόλεμος, ἡ ἀπώλεια τοῦ ἠθικοῦ συναισθήματος εἶναι νευρώσεις ὁμαδικαί. Ὁ Τουρπιε, ὅταν μελετᾷ τὴν «δυσσαμονίαν τῆς συγχρόνου ζωῆς» μετέρχεται ἔργον ἱατροῦ τοῦ κοινωνικοῦ σώματος.

2) Εἰς τὴν κοινωνικὴν ἱατρικὴν κατατάσσονται κατὰ δεύτερον λόγον:

Αἱ ἱατρικαὶ σχέσεις τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸ κοινωνικὸν σῶμα, τοῦ ἀτόμου τοῦ αποτελοῦντος μέρος τοῦ κοινωνικοῦ σώματος. Ἐξηγουμαι: Κάθε ἱατρικὴ πρᾶξις καθ' ἑαυτὴν εἶναι καθ' ἀνάγκην ἀτομικὴ. Ἱατρικὴν πρᾶξιν ἐννοῶ τὴν μεμονωμένην πρᾶξιν, ἡ ὁποία ἐμφανίζει παρόντας ἓνα ἱατρὸν καὶ ἓνα ἀρρωστον ἢ ἡγιῆ, ἀποκλεισμένου καιουτοτρόπως τοῦ μέτρου τῆς ὁμαδικῆς ὑγιεινῆς. Ἡ ἱατρικὴ πρᾶξις εἶναι ἐνιαία, ἔχει ὁμως, ὁποιαδήποτε καὶ ἂν εἶναι αἱ συνθήκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας ἀσκεῖται, διπλὴν ἐνέργειαν, ἀτομικὴν καὶ κοινωνικὴν. Ἄν εἶναι πρᾶξις προφυλάξεως, προστατεύει ἐν πρώτοις τὴν ὑγείαν τοῦ ἰδίου τοῦ ἀτόμου. Προστατεύει ἐπίσης καὶ τὴν ὑγείαν τῆς ὀλότητος. Ἐχει ἀπήχησιν εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν, καθ' ὃ μέτρον μετέχει αὐτῆς τὸ ἄτομον. Ἄν εἶναι πρᾶξις θερα-

πέας, ἔχει μίαν ἄμεσον ἀτομικὴν ἐνέργειαν. Συχνὰ ἔχει καὶ κοινωνικὴν ἐνέργειαν, ὅταν προκαλῆ:

—Μέτρον ἀπομονώσεως ἢ θεραπείαν, ἀποβλέπουσαν εἰς ἀποφυγὴν ἐξαπλώσεως κάποιου κοινωνικοῦ νοσήματος.

—Ὅταν προκαλῆται ἀπὸ κάποιο σφάλμα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς (παράδ.: ἐπαγγελματικὴ νόσος).

—Ὅταν ἐπιδρῶ ἐπὶ τῆς ζωῆς κάποιας οἰκογενείας (παράδ.: φυματίωσις τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας).

—Ὅταν ἐπιδρῶ ἐπὶ τῆς ζωῆς κάποιας ὁμάδος ἐργασίας (ἐργαστήριον, ἐργοστάσιον, σχολεῖον).

Ὅταν ἐξετάζη κανεὶς τὸν ὑγιᾶ ἄνθρωπον τῶν πολιτισμένων κοινωνιῶν μας καὶ καλεῖται νὰ εἰσδύσῃ βαθύτερον εἰς τὸ ἔσωτερικόν του, ὡς ἀρρώστου τώρα, παρατηρεῖ ἄμεσως τὴν σπουδαίαν ἐπίδρασιν τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν ἐπὶ τῆς ὑγείας του καὶ τὰς ἀντανακλάσεις τὰς ὁποίας ἔχουν ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς του ζωῆς αἱ προσβολαὶ τῆς ὑγείας τοῦ ἀτόμου.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι πλέον δυνατὸν νὰ ἀντιμετωπίζεται μεμονωμένως, ὅπως ἐγίνετο ἐπὶ τόσον καιρόν. Διὰ νὰ τὸν ἐξετάσωμεν, νὰ τὸν ὀδηγήσωμεν καὶ νὰ τὸν φροντίσωμεν, πρέπει νὰ τὸν τοποθετήσωμεν εἰς τὴν κληρονομικότητά του, εἰς τὴν οἰκογένειάν του, εἰς τὴν τάξιν του, εἰς τὸ ἐπάγγελμά του, εἰς τὸ ψυχολογικὸν περιβάλλον του. Ἡ ἰατρικὴ διὰ νὰ εἶναι ἀνθρωπίνη πρέπει νὰ εἶναι συγχρόνως κοινωνική, διότι τὸ κοινωνικὸν εἶναι ἀρῦνατον νὰ διαχωρισθῇ ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινον.

Ἡ ἔννοια τῆς κοινωνικότητος

Ὁ ἰατρὸς ὁ ὁποῖος θέλει νὰ ἐκπληρώσῃ δίπλα εἰς τὸν ἄρρωστον τὴν κοινωνικὴν του ἀποστολὴν, πρέπει νὰ τὴν γνωρίσῃ καὶ νὰ τὴν λαμβάνῃ ὑπ' ὄψει τόσον κατὰ τὰς παραγγελίας του, ὅσον καὶ εἰς τὴν συμπεριφορὰν του.

Ἀπαραίτητον εἶναι νὰ λάβῃ τὸν χαρακτῆρα τῆς κοινωνικότητος ἢ ἰατρικο-χειρουργικὴ κλινικὴ εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πεδίου της, νὰ ἀποκτήσουν ἰατροὶ

καὶ χειρουργοὶ τὴν κατεύθυνσιν τῆς κοινωνικότητος.

Τὸ νόημα τῆς κοινωνικότητος εἶναι ἡ ἱκανότης νὰ προαισθάνεται κανεὶς καὶ νὰ θέτῃ, πρῶτον, καὶ κατόπιν νὰ λύῃ τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα δημιουργοῦνται ἀπὸ τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν εἶναι μόνον ἡ ἔννοια τοῦ συλλογικοῦ, εἰς δέσμη κατακόρυφον. Εἶναι ἐπὶ πλέον ὀριζόντιον νόημα τῆς σχέσεως τῶν ἀτόμων μεταξὺ τῶν εἰς τὸ ἔσωτερικόν τῆς κοινότητος, τὸ αἶσθημα τοῦ «ἡμεῖς».

Αἱ περισσότεραι νόσοι ἔχουν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἐκτὸς τῆς ἄμεσου νοσηρᾶς ἐνεργείας, καὶ ἐπίδρασιν (ποικίλλουσιν πολὺ κατὰ βαθμόν), ψυχολογικὴν, ἠθικὴν, οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν. Τὸ νὰ γνωρίζῃ νὰ συλλάβῃ τὴν ἐπίδρασιν αὐτὴν εἶναι διὰ τὸν ἰατρὸν τὸ πρῶτον βῆμα ἐν τῇ ἐκπληρώσει τῆς ἀποστολῆς του ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς κοινωνίας.

Ἡ κοινωνικὴ ἰατρικὴ

Ἐφθάσαμεν τοιουτοτρόπως εἰς τὴν κοινωνικὴν ἰατρικὴν, τὴν ὁποίαν δυνάμεθα τώρα νὰ προσδιορίσωμεν διὰ τεσσάρων χαρακτηριστικῶν:

1) Κοινωνικὴ ἰατρικὴ εἶναι ἐκεῖνη ἡ ὁποία ἐνεργεῖ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων κοινωνικῶν σχέσεων.

2) Ἀσχολεῖται μὲ τὰς κοινωνικὰς συνεπειὰς τῶν νοσημάτων τῶν ἀτόμων καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ ἀτόμου ἐπίδρασιν τῶν κοινωνικῶν νοσημάτων.

3) Θεραπεύει τὰ νοσήματα λαμβάνουσα ὑπ' ὄψει τὰς κοινωνικὰς ἀπαιτήσεις τῆς θερμοκρασίας των.

4) Ἐφαρμόζει τὰ κοινωνικὰ μέτρα τὰ ἀναγκαῖα πρὸς πρόλησιν καὶ θεραπείαν τῶν κοινωνικῶν καὶ ἀτομικῶν νοσημάτων.

Ἡ κοινωνικὴ ἰατρικὴ δὲν δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ, ἢ κοινωνικὴ ἀποστολὴ τοῦ ἱατροῦ δὲν δύναται νὰ ἀσκηθῇ ἀποτελεσματικῶς, παρὰ μόνον ἐκεῖ ὅπου ὑφίσταται ἰατρικο-κοινωνικὸς ἐξοπλισμὸς, μὲ τὰ ἰατρικά του ἐξαρτήματα, μὲ τὸ ἀναγκαῖον ἰατρικὸν ὕλικόν, μὲ τὴν κοινωνικὴν του ὑπηρεσίαν ἐν συνδέσμῳ πρὸς τοὺς ὀργανισμοὺς, οἱ ὁποῖοι προΐστανται τῶν λειτουργιῶν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΙΑΤΡΙΚΗΣ

Εἶναι κοινοτοπία ἡ διαπίστωσις τοῦ ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας οἱ ἱατροὶ εἶναι τὸ συνηθέστερον ἐμπόδιον διὰ τὴν κοινωνικὴν ἱατρικὴν. Ὁ ἱατρός εἶναι, ἀπὸ συνήθειαν ἐκ τῆς ἐργασίας ἢ καὶ ἐκ τῆς θεωρητικῆς διδασκαλίας, ἀτομιστής. Ἡ κοινωνικὴ ἱατρικὴ τὸν θίγει κατὰ τοῦτο. Ἡ κυριώτερα ἀντίρροσις προέρχεται ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἴδιον. Αὐτὸς ἐνοχλεῖται ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν ἱατρικὴν εἰς τὴν ἐργασίαν του, εἰς τὰς συνθηκὰς τῆς ἐργασίας του, εἰς τὴν περὶ ἱατρικῆς ἀντίληψίν του καί, ἐπὶ πλέον—φρονεῖ—καὶ εἰς τὰ οἰκονομικά του πρόνομα.

Ἡμᾶς, ἱατροὺς τῆς ἀτομικῆς ἱατρικῆς, ἡ κοινωνικὴ ἱατρικὴ μᾶς κάμνει νὰ φοβοῦμεθα κάποιαν παραβίαν τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀρρώστου. Ἡ ἀντίρροσις μας εἶναι ἀλτροῦστικὴ. Σκεπτόμεθα ὅτι ἡ μορφή αὐτῆ τῆς ἱατρικῆς θὰ τὴν κάμνει νὰ χάσῃ τὸν προσωπικὸν χαρακτῆρα της καὶ θὰ καταργήσῃ τοιοῦτοτρόπως ἕνα παράγοντα τὸν ὁποῖον κρίνομεν οὐσιώδη πρὸς θεραπείαν τοῦ ἀρρώστου.

Πρέπει, βεβαίως, νὰ εἰπώμεν ὅτι αἱ σημεριναὶ ἐπιτεύξεις τῆς λεγομένης κοινωνικῆς ἱατρικῆς δικαιολογοῦν συχνὰ τὸν φόβον μας. Πρέπει ὅμως ἐξ αὐτῶν νὰ ἐξαγάγωμεν ἐπιχειρήματα διὰ νὰ ἀποσχισθῶμεν μαζὶ μὲ τοὺς ἀτομιστάς ἱατροὺς εἰς μίαν παράταξιν ἐχθρικὴν πρὸς τὴν κοινωνικὴν ἱατρικὴν; Δὲν τὸ νομίζω. Δὲν θὰ ἦτο ἄλλωστε ἀποτελεσματικόν.

1) Ἐν πρώτῳ βῆμα: Ἡ ἔννοια τῆς ἀνθρωπίνης οἰκονομίας. Ὁ René Sand πρὸ τῆς χρεωκοπίας τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς, τῆς βασιζομένης ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῆς ἀλληλεγγύης, ἔδειξε τὸν δρόμον ὃ ὁποῖος φέρει ἀπὸ τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην οἰκονομίαν.

Ἐφ' ὅσον οἱ μὲν ὁμιλοῦν περὶ ἀλληλεγγύης καὶ οἱ ἄλλοι ἐννοοῦν λογιστικὴν, πρόκειται περὶ ἀπόψεων τῶν ὁποίων δὲν χωρεῖ συμφιλίωσις. Εὐρέθη ὅμως σημεῖον ἐπαφῆς, ἀφ' ὅτου ὁ ἄνθρωπος ἐξετάζεται ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς οἰκονομικῆς ἀξίας.

Ἡ προστασία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῶν νοσημάτων, ἡ παράτασις τῆς διαρκείας τῆς ζωῆς του, σημαίνουν αὐξήσασιν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιδόσεως αὐτοῦ, εἰς διάρκειαν καὶ εἰς ἔντασιν. Μὲ τὸ νὰ ἐγκαταλείπωμεν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὰς μάστιγας τῆς δυστυχίας καὶ τῶν νόσων, ἀφίνομεν νὰ χαθῆ μία παραγωγικὴ ἀξία, ἐπιβαρύνομεν τὴν οἰκονομίαν μὲ τὸ βάρος τῆς νόσου, μὲ τὴν ἐλάττωσιν τὴν ὁποίαν φέρουν ὁ θάνατος καὶ ἡ ὀνηρία.

Ὁ R. Sand ὡς πραγματικότητα ὑπονοεῖ τὴν πνευματικὴν πλευράν, τὴν ὁποίαν ἀντιλαμβάνεται ὡς ἀπαραίτητον. Ἐν ἐξετάσει τὰ πράγματα ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, τὸ πρᾶττει διὰ νὰ δείξῃ εἰς τοὺς ὀλιστάς ὅτι ἀκόμη καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἡ ἀνάπτυξις τῆς κοινωνικῆς ἱατρικῆς ἀποφέρει ὕλικὰ ὠφελήματα.

Ἡ ἄποψις τοῦ R. Sand μᾶς φαίνεται κατὰ τὸ ἀπαραίτητον, ὡς ἕνα πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ μόνον πρὸς ἕνα μέρος τῆς ἀληθείας. Ἡ ὀλιστικὴ πλάνη ἐγκτεται ἀκριβῶς εἰς τὴν ἀντίληψιν αὐτῆν, περὶ τοῦ πρωτεύοντος χαρακτῆρος τοῦ οἰκονομικοῦ παραγόντος.

Ὅπως καὶ ἂν εἶναι, ἡ ἔννοια τῆς ἀνθρωπίνης οἰκονομίας μᾶς ἐπιτρέπει νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ συγκεκριμένον. Ἐν τῷ οἰκονομικῷ στοιχείῳ πρωτεύει, εὐρίσκεται ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν ἀπαραίτητων ἀξιών.

Ὅπως δὲ ποτε:

2) Ἡ κοινωνικὴ ἱατρικὴ συμβαδίζει μὲ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν. Γεννᾶται ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν αὐτῆν. Δὲν δυνάμεθα νὰ τὴν ἐμποδίσωμεν. Τὸ χρέος μας εἶναι νὰ ἐπηρεάσωμεν τὴν ἀνάπτυξιν της, διὰ νὰ τὴν καταστήσωμεν σύμφωνον πρὸς τὴν περὶ τῆς προσωπικότητος ἀντίληψίν μας. Αἱ σύγχρονοι κοινωνία ἐξελίσσονται πρὸς κοινωνικώτερας μορφάς. Ἡ ἐξέλιξις αὐτῆ ἐπιβάλλεται ἀναμφιβόλως ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς οἰκονομίας. ἴσως ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν τῶν φιλοσοφικῶν ἀντιλήψεων. Πίσω ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς τοὺς σκοποὺς ὑπάρχει τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον κατευθύνει τὸν ἄνθρωπον πρὸς μίαν ἀνωτέραν μορφήν, πρὸς τὴν πρόδοον. Ἡ διαπίστωσις αὐτῆ μᾶς ἐπιβάλλει μίαν

ἀντίληψιν τῆς κοινωνικῆς ἱατρικῆς σύμφωνον πρὸς τὴν τάσιν αὐτὴν τῆς κοινωνικότητος, καίτοι σεβομένην τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι δυνατόν, ἀφοῦ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος:

3) Ἡ κοινωνικὴ ἱατρικὴ εὐρίσκειται μέσα εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸν νόμον τῆς ἀγάπης, τὸν ὁποῖον ὁ Χριστὸς ἐδίδαξε εἰς τοὺς Ἀποστόλους: «ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλλήλους» ἐν τούτῳ γνώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἔστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις» (Ἰωάννου 13, 34). Καί, «Πότε δέ σε εἶδομεν ἀσθενοῦντα ἢ ἐν φυλακῇ καὶ ἤλθομεν πρὸς σέ;..... Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε».

Αὐτὸ τὸ ὁποῖον ὀνομάζομεν κοινωνισμόν, εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι ἡ σύγχρονος μορφή τοῦ δεσμοῦ αὐτοῦ τῆς ἀγάπης ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ὁ Χριστὸς ἴδρυσεν τὴν Ἐκκλησίαν του. «Πρὶν σώσωμεν τὰς ψυχὰς, πρέπει νὰ δώσωμεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ μέσον διὰ τὸ ἀντιληφθῆναι ὅτι ἔχουν ψυχὴν», εἶπεν ὁ St. Vincent de Paul. Τὸ μέσον αὐτὸ τοὺς τὸ ἔδιδε ὑπὸ τὴν μορφήν ψωμιοῦ, φαγητοῦ καὶ ποτοῦ. Ἄλλ' ἐβεβαίωσεν ὅτι αὐτὰ δὲν θὰ ἦσαν τίποτε, ἐὰν δὲν ἐδίδοντο μὲ χαμόγελον καὶ ἰλαρότητα.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Vincent de Paul ὁ κόσμος ἐξειλίχθη. Αἱ ἐπιστημονικαὶ καὶ τεχνικαὶ πρόοδοι ἔδωσαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀπείρους δυνατότητας εὐζωίας, τὰς ὁποίας οὗτοι κατεσπατάλησαν εἰς ἀδελφοκτόνους ἀγῶνας, ἀλλ' αἱ ὁποιαὶ ὑφίστανται πάντοτε, δυνάμει. Δὲν εἶναι πλέον μόνον τὸ ψωμὶ καὶ τὸ νερὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ὁ Θεὸς μᾶς παραγγέλλει νὰ δώσωμεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ εἶναι ἐκεῖνο τὸ ἐλάχιστον ὄριον εὐζωίας, τὸ ὁποῖον θὰ τοὺς δώσῃ τὸ μέσον νὰ ἀντιληφθῶν ὅτι ἔχουν ψυχὴν. Τὸ πρόβλημα εἶναι σήμερον περισσότερο πολὺπλοκον παρ' ὅτι εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Vincent de Paul. Ὁ πληθυσμὸς τῆς γῆς ἔχει ἀυξηθῆ σημαντικῶς. Ὁ ἀριθμὸς τῶν πτωχῶν ἠύξησεν εἰς ἀναλογίαν ἀκόμη μεγαλύτεραν. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι χωρὶς ψωμὶ, χωρὶς κατοικίαν, κυριώτερον ὅμως

εἶναι τὸ ὅτι λαοὶ ὀλόκληροι στεροῦνται τοῦ ἐλαχίστου ἐκείνου ὄριου εὐζωίας, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπαραίτητον διὰ τὴν ψυχὴν. Ἡ κλίμαξ τῶν μέσων τῶν πλουσίων δὲν φθάνει πλέον τὴν κλίμακα τῶν ἀναγκῶν τῶν πτωχῶν. Τὸ πρόβλημα μένει τὸ ἴδιον, ἀλλὰ πρὸς λύσιν του χρειάζονται μέσα προσηρμοσμένα εἰς τὴν ἐποχὴν μας. Εἶναι τὰ μέσα τὰ ὁποῖα διαθέτουν οἱ ὄργανισμοὶ κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως εἰς τὰς διαφόρους χώρας. Ἄλλ' ὅπως καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Vincent de Paul τὰ τεράστια αὐτὰ ὑλικά μέσα δὲν δύνανται νὰ φέρουν ἀποτέλεσμα ἂν δὲν διατίθενται μὲ χαμόγελον καὶ ἰλαρότητα, δηλαδὴ μὲ ἀγάπην καὶ σεβασμὸν τῆς προσωπικότητος.

Καὶ ἄλλαι παρατηρήσεις συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς κοινωνικῆς ἱατρικῆς. Εἶναι ἐκεῖνα αἱ ὁποῖα προέρχονται ἀπὸ τὴν

4) Ἀμοιβαίαν ἀλληλεπίδρασιν τοῦ προσωπικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ στοιχείου. Πράγματι:

α) Ἡ κοινωνικὴ ἱατρικὴ βοηθεῖ τὴν προσωπικὴν ἱατρικὴν εἰς τὴν προσπάθειαν ὑπὲρ τῆς ὑγείας. Ὑπάρχουν περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας ὁ ἰατρός δὲν δύναται νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ὑγείαν τοῦ ἀρρώστου, οὔτε διὰ τῆς φαρμακευτικῆς ὁδοῦ, οὔτε διὰ τῆς προσωπικῆς ἐνεργείας του. Ὑπάρχουν περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ταραχὴ τὴν ὁποῖαν φέρει τὸ νόσημα εἶναι δυνατόν ν' ἀποτραπῆ ἢ νὰ ἐλαττωθῇ μὲ κάποιο μέτρον κοινωνικῆς μορφῆς. Παράδειγμα: Μία ἀπὸ τὰς ἀρρώστους μου, ἡ κ. Π., ἡλικίας 64 ἐτῶν, εἶχεν ὑποβληθῆ εἰς ραδιοθεραπείαν εἰς ἡλικίαν 39 ἐτῶν διὰ νόσον τοῦ Basedow, κατόπιν εἰς ὑστεροκτομίαν εἰς ἡλικίαν 40 ἐτῶν καὶ τέλος ἐπὶ τρία ἔτη ὑπεβλήθη εἰς φαρμακευτικὴν ἀγωγὴν δι' ἔλκος στομάχου. Παρουσιάζει πλήρη ἀρρυθμίαν, ἀποφέρουσαν παλμούς, καρδιοπόνους, δύσπνοιαν... Εἶναι θυρωρός. Δὲν ἔχει οὔτε παιδιὰ οὔτε γονεῖς, δυναμένους νὰ φροντίσουν δι' αὐτὴν. Ἐργάζεται ὡς ράπτρια, διὰ λογαριασμὸν κάποιου οἴκου ραπτικῆς, ἀλλ' ἡ ἐργασία αὐτὴ ἀποδίδει ὀλίγον καὶ δὲν τῆς ἐπιτρέπει νὰ παράγῃ ἀρκετά, ὥστε ν' ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς δαπάνας συντηρήσεως καὶ θεραπείας της.

Ἡ καρδιοτονωτική θεραπεία, τὰ καρδιοκαταπραϋντικά, πού τῆς δίδω, μένουں χωρὶς ἀποτέλεσμα ὡς πρὸς τὰς ἀδιαθεσίας τῆς. Ζῆ μὲ τὴν ἀγωνίαν τῆς αὐριον. Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1948 ἐπὶ τρεῖς ἐβδομάδας συνεχῶς ἔρχεται καὶ μὲ συμβουλεύεται—καὶ θὰ ἤροχοτο συχνότερον, ἂν δὲν τὴν ἠμποδίζεν ἡ δαπάνη. Κάμνω τότε κάποιο διάβημα εἰς τὴν κοινωνικὴν βοήθειαν. Ἐξετάζομεν τὴν περίπτωσίν τῆς. Εἶναι δυνατὸν νὰ τῆς δοθῆ προκαταβολικῶς ἡ «σύνταξις γῆρατος». Ἡ προσδοκία αὐτὴ φέρει ἤδη μίαν καταπραϋνσιν. Σήμερον δὲ ἡ ἀσθενὴς εἰσπράττει τὴν μικρὰν τῆς σύνταξιν, συμπληρῶνει τὴν ἀνεπάρκειάν τῆς μὲ μερικὰς ἐργασίας ραπτικῆς. Δὲν τὴν βλέπω πλέον παρὰ κάθε δύο μῆνας. Ἐχει πάντοτε τὴν ἀρρυθμίαν τῆς, ἀλλὰ ἡ ντιζιταλίνη ἐπιδρᾷ, τὰ καταπραϋντικά τὴν ἀνακουφίζουν.

Ἄλλο παράδειγμα: Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἀρρώστους μου, ὁ κ. Γ., 66 ἐτῶν, μὲ καλεῖ ἐπειγόντως λόγῳ ἐπιστάξεως τῶν δύο ρωθῶνων. Εἶναι (μέσος ὑπερτονικός) (21-11) (ἀλκοολικός), μὲ τὸ ἥπαρ (ἐλαττωματικόν). Ἐποπιάζομαι ὅτι δὲν μὲ ἐκάλεσεν ἐνωρίτερον διὰ λόγους οικονομίας. Ἐπὶ δύο ἡμέρας αἱ ἐμφράξεις τῶν ρωθῶνων, ἡ χρῆσις αἰμοστατικῶν, βιταμίνης Κ, βιταμίνης C, δὲν κατορθῶνουں νὰ σταματήσουں τὴν αἱμορραγίαν. Ἐνα μέρος, ἐξ ἄλλου, τῶν ἐντολῶν μου μένει πάντοτε ἀνεκτέλεστον, διότι ὁ ἄρρωστος, ἐλλείπει πόρων, δὲν δύναται νὰ ὑποβληθῆ εἰς τὴν δαπάνην τῶν. Τὸν συντηρεῖ ὁ υἱὸς του, ὁ ὁποῖος εἶναι τεχνίτης καὶ κερδίζει 2.000 φράγκα τὴν ἐβδομάδα. Τὸ εἰσόδημα τῆς ἐβδομάδος ἐξοδεύεται εἰς δύο ἡμέρας θεραπείας. Πατέρας καὶ υἱὸς ἔχουں ἀπελπισθῆ. Τί νὰ γίνῃ; Νὰ σταλῆ ὁ ἄρρωστος εἰς τὸ Νοσοκομεῖον; Αὐτὸ θὰ ἐστοίχιζε 1.000 φράγκα τὴν ἡμέραν. Ζητῶ ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν πρόνοιαν νὰ φροντίσῃ ὥστε νὰ δεχθοῦں ἐπειγόντως τὸν ἄρρωστον εἰς τὸ Α.Μ.Γ., ἕως ὅτου ἐξετασθοῦں εἰς τὸ δημαρχεῖον οἱ τίτλοι του, διὰ νὰ δοθῆ συντόμως ἡ ὀριστικὴ ἔγκρισις τῆς εἰσαγωγῆς του. Τὴν ἐπομένην εὐρίσκω τὸν ἄρρωστον καθισμένον εἰς τὸ κρεβάτι του, νὰ χαμογελᾷ ἥσυχος. Εἶναι ἐξηγητῆμένος, ἀλλὰ ἤρεμος. Αἱ ἐμφράξεις

ἐσταμάτησαν. Ἡ αἱματηρὰ διδρῶσις ἔπαυσε πλήρως. Ἡ ἀρτηριακὴ πίεσις εἶναι εἰς τὰ 15-9. Δίπλα εἰς τὸν ἄρρωστον βλέπω διπλωμένον εἰς τὰ δύο τὸ φύλλον τοῦ Α.Μ.Γ., τὸ ὁποῖον θὰ ἀποτελέσῃ τὸ ἀντίτιμον τῆς ἐπισκέψεώς μου καὶ θὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ πληρώσῃ τὸν φαρμοκοπιόν. Δυστυχῶς ὁ ἄρρωστος αὐτὸς ἀπέθανε μετ' ὀλίγον καιρὸν ἀπὸ διπλῆν πνευμονίαν μετὰ παραληρήματος... παρὰ τὴν δωρεὰν παροχὴν τῆς θεραπείας.

β) Ἡ ἐπίδρασις τῆς κοινωνικῆς θέσεως τοῦ ἀρρώστου ἐπὶ τῆς ἰατρικῆς πρακτικῆς καὶ τῆς θεραπευτικῆς. Ὅταν ὁ ἰατρὸς εὐρίσκειται πρὸ ἐνὸς ἀρρώστου, διὰ νὰ καθοδηγηθῆ εἰς τὴν ἐξέτασίν του πρέπει νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψει τὴν κοινωνικὴν θέσιν καὶ τοὺς πόρους τοῦ ἀρρώστου. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν σωματοψυχικὴν διάγνωσιν καὶ νὰ γνωρίσῃ τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀρρώστου, πρέπει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψει καὶ τὰ στοιχεῖα αὐτά, τὰ ὁποῖα ἐπιδρῶν ἐπίσης καὶ κατὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς θεραπείας. Παράδειγμα: Ἴδου ἕνα ἀνδρόγυνον ὁστῶν, ὁ κ. καὶ ἡ κ. Π. Ὁ σύζυγος, 60 ἐτῶν, τύπου ἀναπνευστικοῦ, ἤρχισε τὴν σταδιοδρομίαν του εἰς τὴν ζωὴν ὡς μικρὸς ἐμποροῦπάλληλος καὶ μὲ τὴν ἐργασίαν ἔγινε διευθυντῆς ἐνὸς σημαντικοῦ Παρισίου ἐμπορικοῦ οἴκου. Ἡ σύζυγος, 57 ἐτῶν, τύπου πεπτικοῦ, καλὴ νοικοκυρὰ, καλὴ μαγειρίσσα, ἔχει ἀπαρνηθῆ τὴν μητρότητα, διὰ νὰ ἀφροσιωθῆ καλύτερα εἰς τὸν σύζυγον τῆς καὶ νὰ διευκολύνῃ τὴν κοινωνικὴν τοῦ ἐπιτυχίαν. Ζοῦν κλεισμένοι εἰς τὸν ἐγωισμόν των, ἕως ἕνα μικρὸν περίπτερον τῆς παρισινῆς περιοχῆς, μὲ παρὰ πού λάμπουں, γυαλιστερόν μπουφὲ Ἐρρίκου II, μὲ καλοσυγυρισμένο περιβολάκι. Θεραπεύω τὸν σύζυγον, ἀπὸ δύο ἐβδομάδων, διὰ πνευμοπάθειαν ἀβεβαίον διαγνωστικοῦ. Ἡ κ. Π. εἶναι πάντοτε νευρική, ταραγμένη, ἀνήσυχος, ἀνυπόμονος, ἀφροσιωμένη. Ἡ ἀκτινογραφία δεικνύει τὸν δεξιὸν κάτω λοβὸν ἀτελεκτασικόν. Εἰς ἕνα σημεῖον πύκνωσις. Μήπως πρόκειται περὶ νεοπλάσματος; Ἐὰν ἐμπιστευθῶ τοὺς φόβους μου εἰς τὴν κ. Π., δὲν θὰ ἀνθῆξῃ. Καὶ ὁμως πρέπει νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ περιποιητῆται τὸν σύζυγον τῆς ἐπὶ πολλοὺς μῆνας.

Ἡ βρογχοσκόπια, τὴν ὁποίαν ἐνεργεῖ ὁ ἰατρός Lemoine, ἐμφανίζει καρκῖνον κατὰ τὸ δεξιὸν βρογχικὸν στέλεχος. Ἀναζητῶ μέσα εἰς τὴν οἰκογένειαν κάποιον λογικὸν πρόσωπον, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἠμποροῦσα νὰ ἐμπιστευθῶ τὴν ἀλήθειαν: Ἡ ἀδελφὴ τοῦ ἀρρώστου. Αὐτὴ θὰ μὲ βοηθήσῃ διὰ νὰ στηρίξωμεν τὴν κ. Π. καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἀσθενείας τοῦ συζύγου τῆς.

Σκληρὸς ἀγὼν διεξήχθη ἐπὶ ἕν ἔτος!

Ἰπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἱατροῦ Fauvet ραδιοθεραπεία ἐν συνδυασμῷ πρὸς ἀντισπασμωδικὰ καὶ πνευμονικὰ ἀντισηπτικὰ ἐπέφερε τοπικὴν βελτίωσιν, ὁ κ. Π. ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς γενικῆς καταστάσεως ἀνέλαβε καὶ ἐπανήλθεν εἰς τὴν διευθυντικὴν του ἔδραν.

Ἄλλοιμονον, ἡ καλύτερευσίς δὲν ἐκράτησε. Τὴν διεδέχθη συνεχῆς ἐμπύρετος κατάστασις, κατὰ τῆς ὁποίας ἡ πενικιλίνη ἔμεινε ἄνευ ἀποτελέσματος. Οἱ δύο σύζυγοι εἶναι εἰς τὰ πρόθυρα τῆς αὐτοκτονίας. Εὐτυχῶς κάποια φίλη τοὺς δαίνει τὴν ὑπηρεσίαν τῆς, ἡ ὁποία ἔρχεται καὶ περιποιεῖται καὶ τοὺς δύο.

Ὁ κ. Π. δέχεται, ὅσον ἐπίπονος καὶ δαπανηρὰ καὶ ἂν εἶναι, τὴν θεραπείαν δι' ἠλεκτροισμοῦ, τὴν ὁποίαν προτείνει ὁ ἰατρός Lemoine. Ἡ τοπικὴ κατάστασις βελτιώνεται, ἀλλ' ὁ πυρετὸς ἐπιμένει, ἀνθίσταται εἰς τὴν πενικιλίνην. Ὁ κ. Π. θέλει νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ γραφεῖον του. Ἔχει 2.500.000 ἐρυθρὰ αἰμοσφαίρια, πυρετὸν 39° κάθε βράδν. Ἡ κατάστασις αὐτὴ δὲν ἠμπορεῖ νὰ κρατήσῃ! Καταφεύγουν εἰς τὴν στρεπτομυκίνην, ἀγορασμένην εἰς τὴν μαύρην ἀγοράν. Ἡ δουλειὰ-δουλειὰ! Ἡ στρεπτομυκίνη ἐνεργεῖ ἐπὶ τῆς δευτερευούσης μολύνσεως, κάμνει τὸν πυρετὸν νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἀναγεννᾷ τὴν ἐλπίδα. Ἀλλὰ ἡ καλύτερευσίς δὲν θὰ διαρκέσῃ πολὺ. Πόσας ἐβδομάδας θὰ κρατήσῃ αὐτὴ ἡ μάχη; Κάποιαν ἡμέραν θὰ χρειασθῇ νὰ κάμῃ τὸν κ. Π. νὰ ἐννοήσῃ πρῶτον καὶ ὕστερα ν' ἀποδεχθῇ τὴν ἀλήθειαν. Καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὰ ἴδια καὶ μὲ τὴν κ. Π. Αἰσθάνομαι τὸν ἑαυτὸν μου πολὺ μικρὸν ἐμπρὸς εἰς μίαν τοιαύτην προσπάθειαν.

γ) Ἡ ἐπίδρασις ἐνὸς προσωπικοῦ μέ-

τρου, ἀπλοῦ ἔστω, ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς θέσεως τοῦ ἀρρώστου.

δ) Ἡ ἐπίδρασις ἐνὸς κοινωνικοῦ μέτρου ἐπὶ τοῦ συλλογικοῦ πνεύματος, δαπάναις τοῦ ἀτόμου.

Δὲν εἶναι σπανία ἡ περίπτωσις κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἰατρός τοῦ κοινωνικοῦ σώματος ἀναγκάζεται νὰ λάβῃ κάποιον ἀτομικὸν μέτρον πρὸς προστασίαν τῆς ὁλότητος. Αὐτὸ δυνατόν νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ εἰς ὁρισμένας περιπτώσεις, νὰ ἀποκτήσῃ ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς ὁλότητος, τὴν ὁποίαν προστατεύει, διότι καθιστᾷ χειροπιαστὴν τὴν ἀποτελεσματικότητα τῆς ἐνεργείας του.

Παράδειγμα: Εἰς κάποιον ἐργοστάσιον, βλέπω νὰ ἔρχεται διὰ τὴν ἐξέτασιν τῆς ἐπανόδου ἕνας ἐργάτης, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀπουσιάσει ἐπὶ δεκαπενθήμερον ἐξ αἰτίας μιᾶς κνυάγης. Πρὸ τῆς προδήλου ἀπολείσεως τῶν χειρῶν του, παλινδρομῶν, ἔκμα διάγνωσιν σκαρλατίνας. Ὁ ἐργάτης αὐτὸς ἦτο «ζευγαρωτῆς», ἡ ἐργασία του δηλαδὴ συνίστατο εἰς τὸ νὰ τοποθετῇ τίς κάλτσες ἀνά ζεύγη εἰς μικρὰς σακκοῦλες ἀπὸ σελοφάν, προτοῦ νὰ σταλοῦν εἰς τὸν λιανοπωλητήν. Διὰ νὰ τὸν ἐμποδίσω νὰ στέλλῃ συγχρόνως καὶ τὰ μολυσματικὰ λέπια, τὸν ὑπεχρέωσα νὰ παρατείνῃ τὴν ἀδειάν του. Αὐτὸ ἐκρίθη ὡς μεγάλη ἐπιτυχία μου ἀπὸ τὸ Συμβούλιον τῆς ἐπιχειρήσεως, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξέθεσα τὴν περίπτωσιν καὶ τὸ ὁποῖον ἐθεώρησε τὸ περιστατικὸν αὐτὸ ὡς χειροπιαστὴν ἀπόδειξιν τῆς χρησιμότητος τοῦ ἱατροῦ τοῦ ἐργοστασίου. Ἄλλ' ἔγινε εἰς βάρος τοῦ ἐργάτου, εἰς τὰ οικονομικὰ του συμφέροντα, εἰς τὸ ἀτομὸν του, ὄχι εἰς τὴν προσωπικότητά του.

Τὰ ὀλίγα αὐτὰ παραδείγματα, παρμένα εἰς τὴν τύχην ἀπὸ τὴν ἱατρικὴν πρᾶξιν, δεικνύουν σαφῶς τὴν στενὴν ἀλληλεξάρτησιν τοῦ προσωπικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ στοιχείου καὶ τὴν ἀνάγκην ὀργανώσεως ἀποτελεσματικῆς κοινωνικῆς ὑγιεινῆς, ὅχι μόνον πρὸς προστασίαν τοῦ κοινωνικοῦ σώματος, ἀλλ' ἐπίσης καὶ πρὸς αὔξησιν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς προσωπικῆς ἐπιρροῆς τοῦ ἱατροῦ.

(Συνεχίζεται)

JEAN GOSSET

ΚΑΤΑΚΟΜΒΗ, Η ΣΤΟΑ ΤΩΝ ΗΡΩΩΝ

Γ'.

1. Ἡ κατ' ἐξοχὴν τέχνη τῶν κατακομβῶν εἶναι ἡ ζωγραφική, πού «εἶχε τὴν τιμὴν νὰ ἐκφράσῃ αὐτὴ πρώτη, τὶς πρῶτες χριστιανικὲς ἐμπνεύσεις καὶ συλλήψεις καὶ παρ' ὅλες τὶς καταστροφὰς νὰ μᾶς τὶς κληροδοτήσῃ μετ' ὅλην τὴν εὐσέβεια καὶ τὴν δροσερότητα», κατὰ τὴν ἔκφρασι τοῦ Peraté. «Ὅσες φορὲς γίνεται λόγος γιὰ τέχνη τῶν κατακομβῶν, τὴν ζωγραφικὴ ἐννοοῦμε κατὰ κύριον λόγον, γιατί αὐτὴ παίζει τὸν πρῶτον ρόλον μέσα στὶς κατακόμβες.

Οἱ λίγες σχετικῶς τοιχογραφίαι, πού ἔχουν διασωθῆ ἐπάνω στοὺς τάφους τῶν μαρτύρων ἢ στὶς ὀροφὰς τῶν νεκρικῶν δωμάτων, ἀποτελοῦν τὰ μοναδικὰ σχεδὸν δείγματα τῆς πρὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ζωγραφικῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν πρώτων αἰώνων, μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦ Χριστιανισμοῦ. «Ἡ χριστιανικὴ τέχνη στὶς ἀρχὰς τῆς ἦταν μιὰ τέχνη ἀποκλειστικῶς ἐπιτάφιος, ὅπως γράφει καὶ ὁ Ch. Diehl. Τὰ κυριώτερα μνημεῖα τῆς, ἢ μᾶλλον τὰ μοναδικὰ τῆς, μᾶς διητηρήθησαν μέσα στὰ ὑπόγεια κοιμητήρια» (1).

Ἔως τώρα τὴν παλαιοχριστιανικὴ ζωγραφικὴ τὴν ἐγνωρίζαμε μόνον ἀπὸ τὶς τοιχογραφίαι τῶν κατακομβῶν τῆς Ρώμης τοῦ 1ου-3ου μ. Χ. αἰῶνος. Δὲν ἦταν ὁμοίως ἡ Ρώμη τὸ πρῶτον μέρος, ὅπου ἀνεπτύχθη ἡ ζωγραφικὴ, ἀλλὰ τὸ μόνον ὅπου διατηρήθη. Συστηματικῶς ἔρευνες καὶ ἀνασκαφαὲς πού ἐγίναν τώρα τελευταίως στὴν Αἴγυπτον, στὴ Συρίαν, καὶ τὴν Μεσοποταμίαν ἀπέδειξαν ὅτι τὸ κέντρον τῆς παλαιοχριστιανικῆς τέχνης πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ στὴν Ἀνατολήν, ὅπου δὲν ἔχομε ἀπλῶς μιὰ ἐξέλιξιν τῆς εἰδωλοατρικῆς τέχνης—ὅπως θέλησαν

νὰ ὑποστηρίξουν μερικοὶ—ἀλλὰ μιὰ ἐλεύθερη χριστιανικὴ δημιουργία. Ὁ ἀνατολικὸς κόσμος ἀποδεικνύεται στὴν τέχνη του μὲ πηγαῖον καὶ πλούσιον χριστιανικὸ συναίσθημα, μὲ ποικίλους καλλιτεχνικὰς φάσεις, πού ἕνα μέρος μονάχα ἀντικατοπτρίζει ἡ Ρώμη. Ἐφ' ὅσον ὁμοίως μονάχα στὴν Ρώμην ἔχουν διασωθῆ, αὐτὲς θὰ παρακολουθησάμε.

Οἱ δυσμενεῖς καὶ δύσκολες ἐξωτερικὲς συνθήκαι—ἡ στενότης τοῦ χώρου, τὸ ἀπροπέλαστο σκοτάδι, ἡ κρισιμότης τῶν καιρῶν μετὰ τοὺς συνεχεῖς διωγμούς—δὲν ἐπέτρεπαν τὴν δημιουργίαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν μιᾶς ἀξιόλογης καὶ σοβαρῆς τέχνης, μέσα στὶς κατακόμβες, γι' αὐτὸ περιορίζονταν κατὰ κανόνα στὴν λεγομένη νωπογραφία (al fresco). Τὴν νωπογραφίαν τὴν ἔκαναν μὲ πολὺν βιαστικὸν χέρι ἐπάνω στὸ λεπτόν, νωπὸ κονίαμα καὶ ἐφήρμοζαν τὴν διαβάθμισιν ἀπὸ τὸ σκότος στὸ φῶς, τὴν ἀμαύρωσιν. Ἄλλωστε ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τοῦ Χριστιανοῦ ζωγράφου δὲν ἦταν ἡ καλλιτεχνικὴ ἐκτέλεσις τῆς τοιχογραφίας, οὔτε αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ τέχνη, ἀλλὰ οἱ χριστιανικὲς ὑψηλὰς ἰδέαις κι' αὐτὲς κυρίως ἤθελε ν' ἀπεικονίσῃ, χρησιμοποιῶντας ὡς ὄργανον τὴν ζωγραφικὴν τέχνην ἕστω κι' αὐτὴν τὴν πρωτόγονη. «Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ μνημεῖα τῆς παλαιοχριστιανικῆς τέχνης ἐνδιαφέρουν πῶς πολὺ γιὰ τὶς ἰδέαις πού ἐκφράζονται, παρὰ γιὰ τὴν αἰσθητικὴν ἀξίαν πού παρουσιάζουν. Καὶ αὐτὸ κυρίως κυριαρχεῖ σὲ μιὰ περίοδο, ὅπου τὰ ἀριστουργήματα τῆς τέχνης εἶναι τόσο σπάνια», γράφει καὶ ὁ Diehl (2).

(1) Charles Diehl, *L' art chrétien primitif et l' art Byzantin*, Paris 1928, σ. 5.

(2) *L' art chrétien primitif et l' art Byzantin*, σελ. 6.

2. Ὁ χαρακτήρ τῶν τοιχογραφιῶν τῶν κατακομβῶν εἶναι συμβολικός ἢ ἀλληγορικός καί ὅλες σχεδόν οἱ παραστάσεις ἐκφράζουν ἐσχατολογικές ἰδέες. Στόν τόσο συμβολισμό καί τήν ἀλληγορία συνετέλεσε χωρὶς ἄλλο καί ἡ διαρκῆς ἀνάγκη νά συγκαλύπτουν οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ τὴν διάδοσι τῶν ἰδεῶν τῆς νέας θρησκείας, ἐξ αἰτίας τῶν φοβερῶν διωγμῶν τῶν ρωμαίων αὐτοκρατόρων. Ὁ συμβολισμὸς ὅμως ὄλων τῶν χριστιανικῶν σκηνῶν δὲν ἤμπορεῖ νά θεωρηθῆ τόσο σάν ὑψηλὴ ἀλληγορικὴ διδασκαλία, ὅσο σάν ζωντανὴ ἔκφρασι τῆς ἀπλῆς καί βαθειᾶς πίστεως τοῦ ἀρχαίου χριστιανικοῦ λαοῦ. Σύμβολα, διακοσμητικὰ σχοιχεῖα, βιβλικές μορφές, διάφορες ἄλλες σκηνές καί παραστάσεις, περιστρέφονται γύρω ἀπὸ κεντρικές καί θεμελιώδεις ἰδέες τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅπως εἶναι ἡ μετὰ θάνατον ζωὴ, ἡ διὰ τοῦ Χριστοῦ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἀνάστασις, ἡ ἀθανασία.

Οἱ πρὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου βιβλικές σκηνές δὲν ἔχουν χαρακτήρα ἱστορική ἀπεικόνισι τῶν γεγονότων, ἀλλὰ προσπαθοῦν νά ἀποδώσουν χαρακτηριστικὰ τὴς σωτηριολογικῆς θρησκευτικῆς ἰδέας—ποῦ ἦταν οἱ κυριαρχοῦσες ἰδέες τῆς ἐποχῆς τῶν διωγμῶν—κι' ἐθέρμαιναν κι' ἐφώτιζαν τὴς πονεμένες ψυχῆς τῶν κατατρεγμένων πρῶτων Χριστιανῶν.

Μετὰ τὸν θρίαμβο τῆς Ἐκκλησίας τὸ βιβλικὸ ὄλικὸ πλουτίζεται ὡς πρὸς τὰ θέματα καί παίρνει περισσότερο ἱστορικὸ χαρακτήρα. Ὅλες σχεδόν οἱ τοιχογραφίαι τῶν κατακομβῶν μετὰ τὸν θρίαμβο περιστρέφονται γύρω ἀπὸ τὴν θεμελιώδη πίστι τῶν Χριστιανῶν: τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ σωτηρία. Ἡ κεντρικὴ αὐτὴ ἰδέα ἐκπηδᾷ ἐπάνω ἀπὸ κάθε τάφο, σάν προσδοκία τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, σάν ζωντανὴ ἐλπίδα γιὰ μιὰν ἄλλη ζωὴ μακαρία καί χαρούμενη κοντὰ στὸν Χριστό, στὸν Παράδεισο μέσα. Καί αὐτὲς ἀκόμη οἱ διακοσμητικὲς συνθέσεις ἔχουν μιὰ ἰδιάζουσα σημασία, γιατί μαρτυροῦν ὅτι οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ καί στὴν διακόμισι τῶν νεκρικῶν μνημείων ἀπέφευγαν νά ἀπεικονίζουσαν κάθε τι ποῦ θὰ μπορούσε νά προξενήσῃ στὸν θεατὴ θλίψι

ἢ ἀπελπισία καί ἀπογοήτεσι(3).

Κατὰ τοὺς δύο πρῶτους αἰῶνας οἱ τοιχογραφίαι τῶν κατακομβῶν διακρίνονται γιὰ τὴν φυσικὴ δροσερότητά τους καί τὴν πλοῦσι κλίμακα τῶν τόνων. Οἱ ἐξασκημένοι τεχνίται κατάρθωναν μὲ πολὺ γρήγορη πινελιά ν' ἀποδώσουν μιὰ χαρακτηριστικὴ κίνησι ἢ μιὰ ὠραία πτυχὴ τοῦ ὀφασματος. Τὸν 3ο ὅμως καί 4ο αἰῶνα ἡ εὐχέρεια τῶν τεχνιτῶν ἐξασθενεῖ. Τονίζονται περισσότερο τὰ περιγράμματα, παρατηρεῖται μιὰ σχηματοποίησις τῶν μορφῶν καί μιὰ γραμμικότης, ποῦ ἀποτελεῖ χτυπητὴ ἀντίθεσι πρὸς τὸ δροσερὸ νατουραλισμὸ τοῦ 1ου καί 2ου αἰῶνος(4).

3. Τὰ θέματα ποῦ ἀπεικονίζονται μέσα στὴς κατακόμβες διακρίνονται κυρίως:

α) Εἰς θέματα καθαρῶς χριστιανικά, ὅπως εἶναι οἱ ἀλληγορικὲς παραστάσεις τοῦ Ἰχθύος, τοῦ Ἄμνου, τοῦ Καλοῦ Ποιμένου, τὸ σύμβολο τοῦ σταυροῦ καί βιβλικές σκηνές ἀπὸ τὴν Παλαιὰ καί Καινὴ Διαθήκη καί.

β) Εἰς θέματα ποῦ τὰ ἐπῆραν μὲν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα καί ἔχουν σχέσι μὲ ἀρχαῖα σύμβολα καί μύθους, ποῦ σχετίζονται μὲ τὸ θάνατο, ἀλλὰ περιεβλήθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μὲ ἔννοια χριστιανική. «Στὴς μυθολογικὲς διακοσμήσεις καί στὰ νατουραλιστικὰ θέματα προσπάθησαν νά δώσουν συμβολικὴ ἔννοια καί νά ἐκφράσουν τὴς ἀγαπητῆς ἰδέας τῶν πιστῶν»(5). Τέτοια θέματα εἶναι ἡ προσωποποίησις τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους, τῶν ποταμῶν, ἡ παράστασις τοῦ μύθου Ἐρωτος καί Ψυχῆς, διάφορες ἄλλες παραστάσεις ζῶων, πουλιῶν κ.ἄ. Χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα ὄλων αὐτῶν τῶν παραστάσεων εἶναι ἡ ἀθωότης, ἡ γαλήνη, ἡ μακαριότης. «Τὸ χριστιανικὸν στοιχεῖον, ὅταν εἰσδύῃ μέσα στὴν ἀρχαῖα τέχνη, ὄχι μόνον τὴν μεταβάλλει καί τῆς μεταγγίζει νέα ζωὴ, ὄχι μόνον τὴν πλουτίζει μὲ νέα συναισθηματικά καί σκέψεις, ἀλλὰ αὐτὸ ποῦ εἶναι τὸ περισσότερο παράδοξο εἶναι ὅτι

(3) Κ. Κωνσταντινούλου, Ἱστορία τῆς Βυζαντιανῆς τέχνης. 1902 σελ. 15.

(4) Oscar Wulff, Altchristliche und Byzantinische Kunst, Berlin, τ. I, σελ. 50 κ. ἑ.

(5) Charles Diehl, ἑν. ἀ. σελ. 6.

τῆς ξαναχαρίζει πάλι τὸ αἶσθημα τῶν χαμένων παραδόσεων, τὴν καλαισθησία, ἀνῶχι καὶ τὴν ἐπιστήμη, τὶς μεγάλες γραμμές τοῦ ἀπλοῦ καὶ σοβαροῦ ρυθμοῦ. Αὐτὰ δὲν εἶναι καθόλου ἕνα ἀπλὸ παιχνίδι τοῦ πνεύματος, μιὰ ἀπλή ὑπόθεσις, γράφει ὁ Loeslerer. Εἶναι ἀποτέλεσμα προσεκτικῶν μελετῶν καὶ συγκρίσεων λεπτομερῶν καὶ «ὑσυνειδήτων»⁽⁶⁾.

Ὁ πραγματικὸς θρίαμβος τῆς τέχνης τῶν κατακομῶν δὲν ἔγκειται στὴν ζωγραφικὴ νοοτροπία τῶν σκηνῶν καὶ τὸν προσωπῶπων τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, ποὺ πολλὲς φορές τὰ μαντεύει κανεὶς παρὰ τὰ ἀναγνωρίζει. Ὁ ἀληθινὸς θρίαμβός της βρίσκεται στὴ ζωντανὴ ἀπεικόνισι τῶν σκηνῶν ποὺ διηγεῖται καὶ τὸν τρόπο με τὸν ὁποῖο κατανοεῖ ὄλα τὰ πράγματα. «Ὅλα τὰ βλέπει με τὴν ἔκφρασι τῶν χριστιανικῶν συναισθημάτων καὶ κυρίως μέσα στὴν ἔκφρασι τῆς προσευχῆς. Ἡ προσευχή, ἡ ἀνύψωσις τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν Θεό, ποὺ ὑποδηλώνεται ἀπὸ τὶς κινήσεις καὶ τὴν ἐμπνευσμένη ἔκφρασι τῆς φυσιογνωμίας τῶν δεομένων μορφῶν, ἀνῆκει κυρίως, σὰν θέμα, στοὺς Χριστιανοὺς ζωγράφους τῶν κατακομῶν καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς τοὺς τοποθετεῖ—παρὰ τὶς ἀπροσεξίεις τοὺς—στὸ ἐπίπεδο τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν κάθε ἐποχῆς»⁽⁷⁾. Καὶ ἡ ἀρχαία τέχνη, βέβαια, ἐξέφρασε ἐπάνω στὸ μιὰ μᾶλλον τὴν προσευχή. Ἀλλὰ μᾶλλον σὰν μιὰ συνήθεια, μιὰ ἐξωτερικὴ κατάστασι τοῦ σώματος, παρὰ σὰν μιὰ ἐνέργεια, μιὰ συγκίνησι ἢ μιὰ ἔκστασι τῆς ψυχῆς. Ἡ δεομένη μορφή τῶν κατακομῶν εἶναι ὄρθια, με τὰ χέρια ἀπλωμένα, σὰν ἐπάνω σὲ σταυρό, με κίνησι ζωντανὴ καὶ ὀρμητικὴ. Αὐτὴ ἡ φλογερὴ κίνησι τῶν χειρῶν φανερώνει τὰ μυστικὰ βάθη τῆς ψυχῆς, τοὺς διαφόρους βαθμοὺς τῆς ἐκστάσεως καὶ τῆς λατρείας. Εἶναι κάτι ποὺ ἡ ἀρχαία τέχνη δὲν ἔχει νὰ μᾶς προσφέρῃ⁽⁸⁾. Τὴν μυστικὴ αὐτὴ ἔκστασι τῆς ψυχῆς τὴν φανερώνει καὶ τὸ βλέμμα, ποὺ μοιάζει σὰν φωτεινὴ ἔστις, ἀπ' ὅπου τὸ

κάθε τι φωτίζεται καὶ λάμπει. Ἕνας ἀέρας καλλιτεχνικῆς ἀγνότητος καὶ πνευματικῆς ἀνωτερότητος φυσᾷ μέσα στὶς κατακόμβες.

Ὁ πιὸ ἀγαπητὸς τύπος γιὰ τὴν παράστασι τοῦ μάρτυρος νεκροῦ εἶναι αὐτὴ ἡ περίφημη Δεομένη μορφή (oranta). Ἡ ἔννοια τῶν δεομένων μορφῶν δὲν εἶναι ἡ παράκλησις τοῦ νεκροῦ, ποὺ ζητᾷ τὴν σωτηρία του ἀπὸ τὸ Θεό, ἀλλὰ ὑποδηλώνει τὴ μακαρία καὶ εὐτυχημένη ψυχὴ σὲ στάσι λατρείας τοῦ Θεοῦ, μέσα στὸν Παράδεισο. Στὶς τοιχογραφίαι τῶν κατακομῶν ἡ δεομένη μορφή ἐπαναλαμβάνεται 153 φορές.

Τὸ ἀρχαιότερο ὅμως καὶ σπουδαιότερο χριστιανικὸ σύμβολο τῆς παλαιοχριστιανικῆς τέχνης, ποὺ τὸ συναντοῦμε πολὺ τακτικὰ ἐπάνω στοὺς τάφους, σὲ σφραγίδες, λυχνίες κ.ἄ., εἶναι ὁ Ἰχθύς. Οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ με τὰ γράμματα τῆς λέξεως ΙΧΘΥΣ, ἐξέφραζαν τὸν πίστι τους πρὸς τὸν Χριστό. Ἡ συμβολικὴ παράστασις τοῦ Ἰχθύος ἐκφράζει πλῆθος χριστιανικῶν ἐνοπιῶν καὶ εἶναι ἀκόμη καὶ τὸ κεκαλυμμένο σύμβολο τῆς θείας Εὐχαριστίας, ὅπως φαίνεται ἀπὸ πολλὰς ἐπιτύμβιες ἐπιγραφές, κυρίως ὅμως ἀπὸ μιὰ ποὺ ἀνεκάλυψε καὶ συνεπλήρωσε ὁ Ramsay.

Οἱ σπουδαιότερες συμβολικὲς ἢ ἀλληγορικὲς παραστάσεις ἀναφέρονται στὸν Ἰδρυτὴ τῆς νέας θρησκείας, τὸν Χριστό, καὶ γύρω ἀπὸ τὸ πρόσωπό του σχηματίζεται πολὺ ἔνωρις ἕνας ὀλόκληρος κύκλος γιὰ τὴν διακόσμησι τῆς αἰωνίας κατοικίας τῶν νεκρῶν. Μία ἀπὸ τὶς πιὸ σπουδαῖες συμβολικὲς παραστάσεις τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν πιστῶν, εἶναι ὁ Ἀμνός. Τὸ σύμβολο αὐτὸ ἐδῆλωνε στὴν ἀρχὴ τοὺς πιστοὺς, τὰ πρόβατα, ποὺ γιὰ χάρι τους, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴ φράσι ὁ Ποιμὴν ὁ Καλὸς «τίθησι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ». Ἀπὸ τὸν 4ον αἰῶνα ὅμως παριστάνεται καὶ ὁ Χριστὸς ὡς ὁ «ἀμνὸς ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου» (Ἰωάν. α' 29), ἢ ὡς τὸ «ἐσφαγμένον ἀρνίον» τῆς Ἀποκαλύψεως. Μέσα στὸ κοιμητήριό τῆς ἁγίας Δομιτῆλλης ὑπάρχει ἕνα μικρὸ ἀπόσπασμα μιᾶς κατεστραμμένης τοιχογραφίας, ὅπου διακρίνεται ὁ ἀμνὸς στὰ πόδια ἐνὸς σταυροῦ. Ὁ De Rossi συνεπλήρωσε τὸ θέμα καὶ τοῦ ἔδωσε μιὰ

(6) R. P. Cabrol: Dictionnaire d'archéologie Chrétienne et de Liturgie, τ. II, μέρος 2ον, στήλη 2485.

(7) R. P. Cabrol, ἔν. ἀ, στήλη 2483.

(8) R. Cabrol, ἔνθ' ἀν. στήλη 2483.

ώραία ἐρμηνεῖα: «Ὁ ἄμνος, στὰ πόδια τοῦ σταυροῦ εἶναι τὸ σύμβολο τοῦ θείου θύματος, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ποῦ ἐθυσίασθη ἐπάνω στὸν Γολγοθᾶ»⁽⁹⁾. Ἀργότερα οἱ ζωγράφοι τοποθετοῦσαν ἐπάνω στὸ κεφάλι τοῦ ἄμνου ποῦ εἰκονίζει τὸν Χριστό, ἓνα διακριτικὸ μονόγραμμα ἢ φωτοστέφανο. Ἐὖς πῶς χαρακτηριστικὸ καὶ ἀξιόλογο παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ-Ἄμνου εἶναι ἡ σαρκοθάκος τοῦ σταυρικοῦ μωσαλλεῖου τῆς *Galla Placidia*, στὴν Ραβέννα.

Ἡ περισσότερὸ ὅμως προσφιλὴς εἰκόνα τῆς παλαιοχριστιανικῆς τέχνης εἶναι ἡ ἀλληγορικὴ παράσταση τοῦ Καλοῦ Ποιμένου. Ἡ συμβολικὴ αὐτὴ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ προήλθε ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου, «ἐγὼ εἰμι ὁ Ποιμὴν ὁ Καλός» (Ἰω. ι' 11), ὁ Ποιμὴν ποῦ ἦλθε νὰ σώσῃ τὸ «πρόβατον τὸ ἀπολωλός» (Ματθ. ε' 24) καὶ ποῦ ὕψη τὸ εὖρη, ἔπειτα ἀπὸ ἀναζήτησι, «ἐπιτίθεισιν ἐπὶ τοὺς ὤμους αὐτοῦ χαίρων» (Λουκ. ιε' 5). Ἡ παραστατικὴ καὶ γραφικὴ αὐτὴ εἰκόνα ἐνέπνευσε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοὺς καλλιτέχνες τῆς ἀρχαίας χριστιανικῆς τέχνης καὶ ἔδωσε ἐξαιρετικὰ πλούσια ὕλη στὴν ζωγραφικὴ καὶ γλυπτικὴ⁽¹⁰⁾. Μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ φόβου καὶ τῶν ἀπειλῶν, μέσα στὶς τρομερὲς δοκιμασίας καὶ τὰ φρικτὰ μαρτύριά τους, ὁ Ποιμὴν ὁ Καλός ἦταν ἡ ἐνσάρκωσις τῆς παρηγορίας, ἡ ἀνακουφιστικὴ καὶ φωτεινὴ ἐλπίδα, ποῦ χάριζε τὸ ὑπέροχο ἐκεῖνο θάρρος, τὴν ἀνδρεία καὶ τὴν ἡρωϊκὴ γενναϊότητα στοὺς καταδιωκομένους Χριστιανούς. Ἡξεραν τὴν καὶ «ἀν' πορευθοῦν ἐν μέσῳ σκιᾶς θανάτου», δὲν εἶχαν νὰ φοβηθοῦν τίποτα, ἐφ' ὅσον ὁ Κύριος ἦταν μαζί τους, ἐφ' ὅσον ὁ Κύριος τοὺς ἐποίμανε καὶ θὰ τοὺς ἐξέτρεφε «ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως» καὶ θὰ τοὺς κατεσκίηνε «εἰς τόπον χλόης». Ἄλλωστε ἡ στοργικὴ ράβδος καὶ βακτηρία τοῦ Καλοῦ Ποιμένου τοὺς εἶχαν παρηγοροῦν (ψαλμὸς 22ος).

Ἡ παράστασις τοῦ Καλοῦ Ποιμένου εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη εἰκόνα ἀπὸ τὴν Καινὴ Δια-

θήκη καὶ εἰκονίζεται στὴν κατακόμμη τῆς ἀγίας Δομιτῖλλης, περὶ τὸ τέλος τοῦ 1ου αἰῶνος, δηλαδὴ μόλις εἶχε συνταχθῆ τὸ τρίτο Εὐαγγέλιον καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ ἐπικοινωνία τῶν Χριστιανῶν γινόταν μὲ ἀπόκρυφες ἀνακοινώσεις.

Ἀργότερα ἡ μορφή τοῦ καλοῦ Ποιμένου εἰκονίζεται στὸ κέντρο τῆς ὀροφῆς τῶν νεκρικῶν θαλάμων καὶ κυττάζουν πρὸς αὐτὴν, πρὸς τὸν Λυτρωτὴν, ὅλες οἱ δεόμενες μορφές, ποῦ εἰκονίζονται γύρω-γύρω⁽¹¹⁾. Καὶ ἡ ὥραία ἀκόμη νεκρώσιμη εὐχή, ποῦ συνώδευε καὶ συνοδεύει μέχρι σήμερον ὁ θλός ἐκεῖνους ποῦ περνοῦν ἀπὸ τὸ πεπερασμένο πρὸς τὸ αἰώνιον, αὐτὸ ἐκφράζει παραστατικὰ: «Τὸ ἀπολωλός πρόβατον ἐγὼ εἰμι, ἀνακάλεσόν με, Σωτὴρ, καὶ σῶσόν με».

Τέλος, μιὰ ἄλλη, ἐπίσης ἀγαπητὴ, ἀλληγορικὴ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ παράστασις τοῦ Ὀρφέως, ποῦ ἀπαντᾷ τὸν σὲ ἀρχαιότερες τοιχογραφίες μέσα στὶς κατακόμβες τοῦ ἀγίου Καλλίστου καὶ τῆς Ἁγίας Δομιτῖλλης. Εἰκονίζεται συνήθως καθιστὸς καὶ παίζει τὴ λύρα του. Ἄφωνα ἀπὸ τὴν θεῖα μελωδία διάφορα ζῶα τὸν ἔχουν περικυκλώσει: πρόβατα, λεοντάρια, ἄλογα, πουλιά, πάνθηρες, χελῶνες κ.ἄ. Ὁ Ὀρφεὺς τῶν κατακομῶν εἶναι ἐκεῖνος ποῦ ὕμνησαν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ὅπως ἐκεῖνος—κατὰ τὴν παράδοσι—μὲ τὴν μελωδία τῆς λύρας του ἠμέρνευε καὶ τὰ θηρία τοῦ δάσου, ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς μὲ τὴν γλυκύτητα τῶν θεῶν του λόγων ἐπιδρούσε στὶς ψυχὰς καὶ τῶν πῶ ἀμαρτωλῶν ἀνθρώπων. Ὁλη αὐτὴ ἡ σκηνὴ διαδραματίζεται μέσα σ' ἓνα γραφικὸ, εἰδυλλιακὸ περιβάλλον.

4. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὲς τίς συμβολικὲς παραστάσεις εἰκονίζονται στὶς κατακόμβες καὶ σκηνές ἀπὸ τὴν Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη, ποῦ δὲν ὑπερβαίνουν τίς τριάντα. Ἀπὸ τὴν Π. Διαθήκην συνηθέστερες εἶναι: τῆς πτώσεως τῶν πρωτοπλάστων—παράστασις ποῦ θὰ ἐπαναλαμβάνεται στερεότυπα σχεδὸν μέχρι τοῦ Ραφαήλ—ὁ Νῶε στὴν Κιβωτό, ἡ θυσία τοῦ Ἀβραάμ, ὁ Μωϋσῆς

(9) *Χειρόγραφον σημείωμα τοῦ De Rossi* ἐστὶν κατοχὴ τοῦ *Hor. Marucchi*, ποῦ τὸ δημοσίευσε γιὰ πρώτη φορὰ στὸ *Bullettino di architettura Cristiana*, 1899 σελ. 33-34.

(10) *Oscar Wulff*, *ἔνθ' ἄν. σελ. 62*.

(11) *Hor. Marucchi: Éléments d'archéologie chrétienne*, τ. II σελ. 158.

στην βάτο, ή διατροφή τών 'Ιουδαίων στην ξρημο, οί τρεις παίδες στην καιομένη κάμινο, ό Δανιήλ στο μέσον τών λεόντων, ή Ιστορία του 'Ιωνά, τής Σωσάνης, του Τωθία κ.ά.

Από την Κ. Διαθήκη σπουδαιότερες είναι: 'Η βάπτισις του Χριστού, ή θεραπεία του παραλυτικού, ή αίμορροουσα, τὸ ἐν Κανᾶ θαῦμα, ὁ Χριστός καὶ ἡ Σαμαρείτις, (μιὰ ἐξαιρετικά ἀπλή καὶ χαριτωμένη παράστασις τῆς Σαμαρείτιδος ὑπάρχει στοὺς κοιμητήριον του Πραιτεξτάτου), ή ἀνάστασις του Λαζάρου, ή παραβολή τών δέκα Παρθένων, ή ἄρνησις του Πέτρου, ὁ Κύριος μετὸς Ἀποστόλων κ.ά.

Σὲ μιὰ ὥραία τοιχογραφία του ἁγίου Καλλίστου εἰκονίζεται κατὰ τὰ τέλη του 3ου αἰῶνος ή τελειότερη παράστασις του Παραδείσου. Μέσα σ' ἓνα κατάφυτο κήπο ἀπεικονίζονται δοχεῖα γεμᾶτα μετὸ «ὔδωρ τῆς ζωῆς», παγώνια καὶ περισσότερὲς ποὺ πίνουν ἀπ' αὐτὸ καὶ πέντε δεόμενες μορφές (12). 'Η ἴδια ἰδέα τῆς ἀθανασίας, τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἀναπαύσεως ἐκφράζεται καὶ σὲ παραστάσεις, ὅπου ἀπεικονίζονται τὰ δεῖπνα του Παραδείσου, ποὺ ἐκφράζουν μετὰ μιὰ μορφή περισσότερο συγκεκριμένη τὴν ἰδέα τῆς ἀναψυχῆς τῶν νεκρῶν.

'Η βάπτισις του Χριστού, ὁ πολλαπλασιασμός τῶν ἔρτων καὶ του οἴνου, ή Σαμαρείτις, ή ἀνάστασις του Λαζάρου, τὰ νεκρικά δεῖπνα κ.ά., ἀνήκουν σ' ἓνα κύκλο, ποὺ ἐκφράζει ὑψιστὰ χριστιανικά ἰδεώδη. 'Ο κύκλος αὐτός, ποὺ ἐρμηνεύει ἀλληγορικά καὶ λειτουργικά τὸ μυστήριον τῆς Βαπτίσεως, σχετίζεται μετὸν κύκλο τῆς συμβολικῆς παραστάσεως τῆς θείας Εὐχαριστίας. 'Ο 'Ιησοῦς, ὡς «ἰχθὺς του ζῶντος ὕδατος», ποὺ τόσο συχνὰ εἰκονίζεται δίπλα στον ἔρτο τῆς θείας Εὐχαριστίας, εἶναι ή κορωνὶς του συμβολισμοῦ τῶν κατακομβῶν. 'Η παράστασις αὐτὴ ἐκφράζει τὴν ὑψίστην ἠθικὴν διδασκαλίαν—ποὺ σ' αὐτὴν ἀποτελιώνεται ή νέα θρησκεία—τὴν μετὰ θάνατον αἰωνία ζωή. Γι' αὐτὴν γίνεται ἄξιος ὁ Χριστιανός μετὸ βάπτισμα, ποὺ ἀνανεώνεται μετὸν θείαν Εὐχαριστίαν.

Ἐνα πλῆθος ἄλλων διακοσμητικῶν στοι-

χείων καὶ παραστάσεων συμπληρώνουν τὴς τοιχογραφίας τῶν κατακομβῶν. Πολλὰ εἶναι παρμένα ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, ἀλλὰ τοὺς διδεται ἐρμηνεία τῆς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας: 'Η περισσότερὰ συμβολίζει τὴν εἰρήνην τῆς ψυχῆς μέσα στον Παράδεισο, γι' αὐτὸ κρατᾶ στοὺς ράμφοις τῆς κλαδί ἐληᾶς, δάφνης ή φοίνικος. Ἄλλοτε εἰκονίζεται μέσα σὲ χλοεροὺς θάμνους ή ἄνθη καὶ ἄλλοτε ἐπάνω στην ἐπιτάφιο πλάκα μετὸν ἐπιγραφή: «Ἐν εἰρήνῃ», «in pace», «spiritus tuus in pace». Ἀκόμη ή περισσότερὰ συμβολίζει τὴν ἀγνότητα τῆς ψυχῆς του νεκροῦ. Τὸ παγῶνι μετὸν ἀρμονικὴ μορφή ἐξακολουθεῖ νὰ συμβολίζει καὶ στην χριστιανικὴ τέχνη τὴν ἀθανασία. Ἐνα κλαδί φοίνικος συμβολίζει τὴν νίκη, ἓνα κλαδί ἐληᾶς τὴν εἰρήνην καὶ τὴν αἰωνία ἐλπίδα. 'Η ἔλαφος εἶναι τὸ σύμβολο του πόθου τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν Χριστό. Εἶναι ἔννοια παρμένη ἀπὸ τὸν στίχο του ψαλμοῦ: «Ὁν τρόπον ἐπιποθεῖ ή ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὕδατων, οὕτως ἐπιποθεῖ ή ψυχὴ μου πρὸς σέ, ὁ Θεός» (ψαλμ. 41ος). Συμβολικὴ ἐπίσης ἔννοια ἔχουν καὶ τὰ διάφορα ἀγυεῖα ή κάνιστρα, γεμᾶτα μετὰ ἄνθη ή καρπούς. Πολὺ ἀγαπητὴ μέσα στις κατακόμβες εἶναι ή παράστασις τῆς ἀμπέλου καὶ του σταφυλιοῦ ἀπὸ τοὺς λόγους του Κυρίου: «Ἐγὼ εἰμι ή ἀμπελος ή ἀληθινή».

Συχνὲς εἶναι καὶ οἱ παραστάσεις τῶν προσωποποιήσεων του ἡλίου, τῆς θάλασσας καὶ τῶν ἐποχῶν του ἔτους. Ἰδιαιτέρως ἀγαπητὴ εἶναι ή τελευταία αὐτῆς παραστάσις, μετὸν συμβολισμό τῆς ζωῆς καὶ του θανάτου ή τῆς ζωῆς ποὺ ἀναπηδᾷ ἀπὸ τὸν θάνατο, ἐπομένως τῆς αἰωνιότητος καὶ τῆς ἀθανασίας. Περίφημη παράστασις τῶν ἐποχῶν του ἔτους ὑπάρχει στην κρύπτη του ἁγίου 'Ιανουαρίου, στην κατακόμβη του ἁγίου Πραιτεξτάτου, ποὺ πιάνει ὀλόκληρο τὸ σταυροθόλιο τῆς ὀροφῆς. Ἄλλη ἀγαπητὴ παράστασις, γιὰ τὸν συμβολισμό ποὺ ἐκφράζει, εἶναι ὁ ὥραϊος μῦθος του Ἐρωτος καὶ τῆς Ψυχῆς, ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἀπουλήϊος σ' ἓνα περίφημο διήγημά του. Τέλος ἓνα ἐξαιρετικῶς ἀγαπητὸ σύμβολο, ποὺ τὸ τοποθετοῦν ἐπάνω στις ἐπιτύμβιες πλάκες, εἶναι ή ἄ γ κ υ ρ α. Εἶναι τὸ ἔμβλημα τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ἀγκυροβολήσεως στοὺς λι-

(12) Hor. Marucchi, ἔν. ἀν. σ. 161 κ.ε.

μάνι τῆς αἰωνίου ζωῆς ἔπειτα ἀπὸ τοὺς κλυδωνισμοὺς τοῦ βίου.

Ἄρκετὰ ἄλλα ἀκόμη σύμβολα, παραστάσεις καὶ διακοσμητικὰ στοιχεῖα συμπληρώνουν τὸν ὅλο διάκοσμο τῶν κατακομβῶν.

5. Κατηγόρησαν τὴν τέχνη τῶν κατακομβῶν ὡς ἀκαλαίσθητη καὶ πρωτόγονη. Ἄλλ' ὅπως ὠραῖα γράφει καὶ ὁ Ο. Wulff, «τὸ ὅτι ἡ χριστιανικὴ τέχνη γεννήθηκε ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ ἰδέα, σημαίνει καθ' ἑαυτὸ μιὰ ἀνανέωσι. Ἄπ' αὐτὸ τὸ μητρικὸ ἔδαφος κάθε τέχνης ἀνεπτύχθη ἄλλοτε καὶ ἡ ἑλληνικὴ»⁽¹³⁾. Καὶ ἡ τέχνη τῶν κατακομβῶν εἶναι ἀποκλειστικὰ δημιουργημα τῆς θρησκευτικῆς ἰδέας καὶ ἐκφράζει μόνον ἰδέες, τὶς ὑψιστες ἰδέες.

Ἄλλες αὐτὲς οἱ εἰκονογραφικὲς συνθέσεις, ποὺ κοσμοῦν τοὺς τάφους καὶ τοὺς νεκρικοὺς θαλάμους, συνδέονται κυρίως μὲ τὸ γεγονός τοῦ θανάτου, τὴν ἀπολύτρωσι καὶ τὴν μακαριότητα τοῦ Παραδείσου. Καὶ ὁ σημερινὸς ἀκόμη ἐπισκέπτης, ποὺ θὰ ἀξιοθῆ νὰ κατέβῃ μέσα στὰ ἀπαρασάλευτα αὐτὰ θεμέλια τοῦ Χριστιανισμοῦ, νιώθει πολὺ βαθεῖα ὅλες τὶς θρησκευτικὲς συγκινήσεις ποὺ συνεκλόνιζαν τότε τὶς φυγῆς τῶν πρώτων Χριστιανῶν, ποὺ ζοῦσαν συνεχῶς μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ θανάτου, μὰ καὶ τῆς ἐλπίδος. Τὶς ὑψηλὲς ἰδέες ποὺ πλημμύριζαν τὴν ψυχὴ προσπαθοῦσε ὁ Χριστιανὸς ζωγράφος νὰ τὶς ἀποτυπώσῃ ἐπάνω στοὺς τοίχους, τὶς ὀροφῆς καὶ τοὺς τάφους κυρίως τῶν κατακομβῶν.

Ἄλλο θάνατος δὲν εἶναι παρὰ ἡ γέφυρα, ποὺ ὀδηγεῖ στὴ ζωὴ, τὴν ἀληθινὴ καὶ αἰώνια. Θάνατος καὶ ζωὴ εἶναι δυὸ ἔννοιες ἁρμονικὰ ἐνωμένες, ποὺ ἡ πρώτη ἀποτελεῖ τὴν ἀπαραίτητη προϋπόθεσι γιὰ τὴν ἀποκτησὶ καὶ τὴν πραγμάτωσι τῆς δευτέρας. Εἶναι ἡ ἀπελευθέρωσις καὶ ἀπολύτρωσις ἀπὸ τὸν πόνον καὶ τὴν ἀγωνία αὐτῆς τῆς ζωῆς, ἡ ἀπολύτρωσις ἀπὸ τὸ φθαρτὸ καὶ τὸ πρόσκαιρον, γιὰ τὴν κατάκτησι τῆς ἀ-

φθαρσίας καὶ τῆς αἰωνιότητος. Μονάχα δὲταν ἀντικρύση κανεὶς τὶς τοιχογραφίες τῶν κατακομβῶν, ὅπου ζωντανὰ καὶ παραστατικὰ ἀπεικονίζονται ὅλα αὐτὰ τὰ βαθεῖα συναισθήματα καὶ ἡ ἀκλόνητη πίστις τῶν πρώτων Χριστιανῶν, εἶναι δυνατόν νὰ ἐξηγήσῃ κάπως τὸν ἀσύλληπτο σὲ βάθος καὶ ὕψος ἡρωϊσμὸ τῶν μαρτύρων, τὴν ἀκατάληπτη καὶ ἀκατανόητη χαρὰ καὶ γαλήνη, ποὺ γέμιζε τὴν ψυχὴ τους τὴν ὥρα ποὺ θάδιζαν πρὸς τὸ μαρτύριο. Τὴν ὑπέροχη ἀταραξία τους μπροστὰ στὸ ξίφος τοῦ δημίου καὶ τὰ πεινασμένα στόματα αἰμοδόρων θηρίων. Ἀντιμετώπιζαν τὸ μαρτύριο σὰν γέφυρα ποὺ θὰ τοὺς μετέφερε ἀπὸ τῆς ζωῆς αὐτῆς τὸν πόνον σὲ κάποιαν ἄλλης ζωῆς τὴν αἰώνια χαρὰ. Καὶ ἀκριβῶς αὐτὴ τὴν πίστι τὴ βαθεῖα ἐκφράζουν μὲ τὸν πιὸ συγκινητικὸ τρόπο οἱ τοιχογραφίες τῶν κατακομβῶν.

Ἄλλο Ο. Μ. Dalton, διατυπώνει καὶ ὑποστηρίζει τὴν γνώμη ὅτι ἡ τέχνη τῶν κατακομβῶν ἤσκησε μεγάλη ἐπίδρασι στὴ διαμόρφωσι τῆς τέχνης τῶν ἐκκλησιαστικῶν τοιχογραφιῶν. Πολλοὶ μεταγενέστεροι καλλιτέχναι ἐνεπνεύσθησαν ἀπὸ τὶς τοιχογραφίες τῶν ὑπογείων κοιμητηρίων»⁽¹⁴⁾.

Εἴκοσι αἰῶνων τώρα συνεχεῖς διωγμοὶ στάθηκαν ἀνίκανοι νὰ κλονίσουν τὰ θεμέλια τῆς νέας θρησκείας τῆς θυσίας, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς χαρᾶς. Καὶ τὸ μυστικὸ βρίσκεται αἰώνια θαμμένο μέσα στὴ σιγὴ τῶν αἵματοποτισμένων τάφων τῶν κατακομβῶν. Γιατὶ μέσα ἀπὸ τοὺς τάφους τῶν μαρτύρων ἀνθίζει ἡ πίστι αὐτὴ ποὺ φλογίζει καὶ καθοδηγεῖ τὴν πορεία τοῦ Χριστιανισμοῦ, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸν ἀλησμόνητο ποιητὴ τῶν «Ἀκτινῶν», Γ. Βερίτη. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ δὲν πρόκειται νὰ σβύσῃ ποτέ. Ἄλλο θρίαμβος τῶν τάφων τῶν μαρτύρων ἔχει ἰδιαιτέρη σημασία γιὰ τὴ σημερινὴ ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ, στὶς κρίσιμες ὁ-ρες ποὺ ζῆ ἡ ἀνθρωπότης.

ΔΙΤΕΛΙΝΑ ΔΕΚΑΠΗΝΟΥ

(13) Altchristliche und Byzantinische Kunst. Berlin, 1912, 2.

(14) O. M. Dalton, East Christian Art, Oxford, 1925, 249.

Ο ΕΡΓΑΤΗΣ ΕΙΝΑΙ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ(*)

Το βασικό πρόβλημα της βιομηχανίας σήμερα είναι το πρόβλημα του ανθρώπινου υλικού. Πέρα από τα άδυσώπητα δρια που ξεχωρίζουν την εργασία από τον εργοδότη είναι ο παράγων που λέγεται άνθρωπος. Όταν οι άρχηγοί των δύο αντιμαχομένων παρατάξεων λάβουν το θάρρος να γκρεμίσουν τα δχυρώματα πίσω από τα οποία άλληλοκνττάζονται με άγριο μάτι, και θεωρήσουν τους ανθρώπους ως προσωπικότητας, τότε θα παρατηρήσουν το εξής: "Οτι οι χριστιανικές άρχες όχι μόνο αποδίδουν στην εφαρμογή, αλλά είναι και οι μόνες που θα επιτύχουν τη λύσι του προβλήματος μιās ομαδικής δημιουργικής συνεργασίας. Το κέντρο της βαρύτητος στις επιχειρήσεις μετατοπίζεται από τις πρώτες ύλες προς τους ανθρώπους. «Οι επιχειρηματίαι και οι βιομήχανοι», ειπε ο Paul Garret, ύποδιοικητής της εταιρείας «General Motors», «θα είναι αύριο τόσοں εξοικειωμένοι εις το πεδιον των ανθρώπινων σχέσεων, όσοں πεπειραμένοι ήσαν χθές εις την τέχνην της παραγωγής». Ο Κάρολος Wheeler, ο ιδρυτής της ατμοπλοϊκής εταιρείας Mc Cormic R, ο όποιος ξεκίνησε με μερικά παλιά ίστιοφόρα, για να καταλήξη σε δλόκληρο στόλο από πλοία, ειπε το ίδιο πράγμα με διαφορετικά λόγια: «Η διαχείρισις μιās επιχειρήσεως, ειπε, δεν είναι τίποτ' άλλο από μιαν διαχείρισιν ανθρώπων. Κάμειτε τους ανθρώπους, και οι άνθρωποι θα κάμουν την επιχειρησιν».

Είναι παρήγορο σημείο το ότι παρ' όλον τον άγώνα που γίνεται γύρω από το ζήτημα της εργασίας ή μάλλον λόγω του άγώνος αυτού, ή σημασία του παράγοντος που λέγεται άνθρωπος, και όχι μόνον του οικονομικού παράγοντος, θεωρείται ως το

κύριον θέμα μελέτης. Το στοιχείον άνθρωπος αναγνωρίζεται σήμερα ως σπουδαιότερο από άλλα στοιχεία, όπως είναι οι άγορές, τα χρήματα, και οι πρώτες ύλες. Όταν ή βιομηχανία ένδιαφερθή περισσότερο για την προσωπικότητα του εργάτου παρά για τις διάφορες οικονομικές θεωρίες, ανακαλύπτει ότι, όταν λυθή το πρόβλημα του ανθρώπινου υλικού, τότε λύεται κάθε άλλο πρόβλημα.

Στο εργοστάσιο ηλεκτροικής παραγωγής στο Hawthorne, Illinois, έγινε ένα πείραμα με εκπληκτικά αποτελέσματα. Η διεύθυνσις έπληρε για δοκιμή μία ομάδα εργατριών των οποίων ή κανονική απόδοσις ήταν 2.400 μονάδες εργασίας την εβδομάδα. Στην άρχή ή διεύθυνσις τους προσέφερε περισσότερο φωτισμό, ζεστά προέσματα και περισσότερες ώρες αναπαύσεως με αποτέλεσμα τη σταθερή αύξησι αποδόσεως. Έπειτα, ξαφνικά, διέκοψαν όλα αυτά τα πρόσθετα πλεονεκτήματα. Άλλά τότε εκείνοι που έκαμαν το πείραμα παρατήρησαν προς μεγάλη τους έκπληξι, ότι ή απόδοσις αντί να έλατωθή ηύξανε διαρκώς μέχρις ότου έφθασε τις 3.000 μονάδες. Οι πειραματιζόμενοι τα έχασαν. Στο τέλος κατάλαβαν ότι ή αιτία της αύξήσεως αποδόσεως δεν ήταν ή καλύτερες των συνθηκών της εργασίας, αλλά το ότι ή ομάδα αυτή των εργατριών ένθεώρησε σπουδαίο το γεγονός ότι σ' αυτήν έλαχε ή έκλογή να χρησιμεύση ως αντικείμενο μιās ειδικής έρεύνης. Δεν τις θεωρούσαν πια σαν ρόδες μηχανής, αλλά σαν πρόσωπα.

Ο Douglas Lurton αναφέρει ότι έγινε κάποτε ένα ειδος ψηφοφορίας μεταξύ διαφόρων ομάδων εργοδοτιών και εργαζόμενων στην Άμερική. Άπό κάθε ψηφοφόρο εξητήθη να καταγράψη σ' ένα κατάλογο, κατά σειράν προτιμήσεως ως προς την σπουδαιότητα, όκτώ παράγοντας επιδράσεως επί της εργασίας των. Οι εργοδότες έβαλαν την σταθερότητα εργασίας δεύτερη

(*) Έδημοσιεύθη εις το Άμερικανικόν περιοδικόν «Christian Century» (τεύχ. Φεβρουαρίου 1950).

κατὰ σειράν. Οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἔβαλαν ἄγδοη. Οἱ ἐργοδότες ἔβαλαν τὸν ἱκανοποιητικὸ μισθὸ πρῶτο· οἱ ἐργαζόμενοι τὸν ἔβαλαν τρίτο. Οἱ ἐργοδότες ἔβαλαν τὴν ἐμπιστοσύνη πρὸς τὸν ἐργαζόμενο ἐβδόμη· οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἔβαλαν πρώτη. Σὲ κάθε περιπτώσει—φαίνεται ἐκπληκτικὸ, ἀλλὰ ἔτσι εἶναι—οἱ ἐργαζόμενοι ἔδωσαν μεγαλύτερη σπουδαιότητα στοὺς παράγοντες ἠθικῆς ἀναγνωρίσεως παρὰ στοὺς παράγοντες ὑλικῆς ἀποδόσεως. Εἶναι πολὺ σπουδαῖο πρᾶγμα τὸ νὰ αἰσθάνεται κανεὶς τὴν σπουδαιότητα τῆς προσωπικότητός του. Εἶναι μία ἰδέα χριστιανική, ἡ ὁποία ἀσκεῖ μέγα ἴσιν ἐπίδρασι.

Πρὸ ὀλίγου καιροῦ, ἄκουσα μιὰ ὁμιλία τοῦ G. W. Thompson, προέδρου τῶν βιομηχανιῶν τοῦ Noblitt Sparks στὴν Ἰνδιάννα. Ἡ ἐπιχειρήσις αὐτὴ προσφέρει ἐθνικὲς ὑπηρεσίες. Ἐχει πολλὰ ἐργοστάσια καὶ ἀπασχολεῖ χιλιάδες ἐργατῶν.

Στὴν ὁμιλία τοῦ ὁ Thompson ἐξήγησε τὸ πῶς ἡ ἐπιχειρήσις αὐτὴ ἤκμασε μέσα σὲ ἓνα πεδίο ἰσχυροῦ ἀνταγωνισμοῦ, χωρὶς νὰ δημιουργηθοῦν «ἐργατικὰ ζητήματα». Καὶ αὐτὸ κατορθώθη μὲ τὴν ἀναγνώρισι τῆς προσωπικότητος τῶν ἐργαζομένων καὶ τὴν δημιουργία μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ καθενὸς ἀπὸ αὐτοῦς, τοῦ αἰσθήματος ὅτι ἡ προσωπικὴ του συμβολὴ εἶναι οὐσιώδης γιὰ τὴν διεξαγωγὴ τῆς ἐπιχειρήσεως.

Εἶπε ὅτι ὁ χρυσὸς κανὼν εἶναι ἐκεῖνος ἐπὶ τοῦ ὁποίου βασίζεται ἡ διεξαγωγὴ αὐτῆ. «Ὅλοι οἱ 350 ἐπιθεωροῦνται καὶ 27 διευθύνονται στὴν ἐπιχειρήσι αὐτὴ εἶναι ζωντανὰ μέλη χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν. Καὶ ἐπὶ πλέον, ἐδήλωσε ὅτι τὸ σπουδαιότερο ἀπὸ ἅλα τὰ ἄλλα εἶναι τὸ ὅτι ἡ βασικὴ ἀρχὴ γιὰ κάθε ἀπόφασιν καὶ πρόγραμμα τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι ὁ σεβασμὸς τῆς προσωπικότητος τοῦ ἐργαζομένου ὡς τέκνου τοῦ Θεοῦ! Δὲν εἶναι περιέργο τὸ πῶς ὕστερ' ἀπὸ αὐτά, ἡ ἐπιχειρήσις εὐδοκίμη. Δὲν θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ ἄλλοιῶς.

11

Σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ σημεῖο μιὰ δημοκρατικὴ πολιτεία μπορεῖ ν' ἀντιμετώπισῃ τὴν κομμουνιστικὴν νοοτροπία. Οἱ ἄνθρωποι θέ-

λου νὰ τοὺς τιμοῦν οἱ ἄλλοι καὶ ὄχι μόνον νὰ τοὺς ἐξασφαλίζουσι τὴ συντήρησιν. Μόνον σὲ μιὰ ἐλεύθερην κοινωνίαν μπορεῖ νὰ τεθῆ ὡς βᾶσις ἡ ἀρχὴ τοῦ σεβασμοῦ τῆς προσωπικότητος. 'Ο τρόπος αὐτὸς τῆς λύσεως τοῦ ἀνθρωπίνου προβλήματος δὲν εἶναι ἀπλῶς ἓνας «εὐσεβὴς λόθος». Εἶναι ἓνα φρόνιμον καὶ λογικὸν πρόγραμμα δράσεως, τοῦ ὁποίου τὰ ἀποτελέσματα εἶναι πολὺτιμα καὶ γιὰ τὸ ἐργατικὸν προσωπικὸν καὶ γιὰ τὴν διεύθυνσιν μιᾶς ἐπιχειρήσεως.

Ἐνας φίλος μου, μοῦ εἶπε κάποτε γιὰ ἓναν διευθυντὴ μιᾶς ἐταιρείας, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀφήσει ὅλη τὴ δουλειὰ τῆς ρουτίνας νὰ γίνῃται ἀπὸ τοὺς ὑφισταμένους του. Σπλινῶς ἐπήγαινε στὸ γραφεῖο του καὶ χρησιμοποιοῦσε τὸν καιρὸ τοῦ ἐπισκεπτόμενος τοὺς ἐργαζομένους στὴ δουλειὰ τους. Πολλὰς φορὰς ἔβγαινε μαζί τους ἔξω γιὰ νὰ πάρουν μαζί τὸν καφέ τους. Τοὺς ἐπεσκέπτετο στὰ σπίτια των. Τοὺς ἔστειλε ἀνθὴ ὅταν ἐώρταζαν. Τοὺς ἐπεσκέπτετο στὰ νοσοκομεῖα ὅταν ἀρρώσταιναν. Ἦταν παρὼν σὲ κάθε τους στενοχώρια. Μὲ ἄλλα λόγια δὲν ἐφρόντιζε γιὰ τίς τιμές, τὰ ἐμπορεύματα καὶ τίς ἀγοραπωλησίες. Ἄφινε τοὺς ἄλλους νὰ κάμουν αὐτὴ τὴ δουλειὰ. Ἐκεῖνος ἐφρόντιζε νὰ ἐνώνῃ τοὺς ἐργάτες μαζί του μὲ δεσμοὺς ἀγάπης, πού ἦταν πολὺ πρὸ ἰσχυροῦ ἀπὸ τὰ συμβόλαια καὶ τίς ἀποζημιώσεις. «Ὅλοι ἦταν μέτοχοι τῆς εὐημερίας τῆς ἐπιχειρήσεως. Τὰ ἡμερομίσθια ἦταν ἀνώτερα ἀπὸ ἐκεῖνα πού ἔδιναν ἄλλες παρόμοιες ἐταιρείαι. Καὶ ἡ ἐπιχειρήσις εὐδοκίμοι. Οὔτε σκέψιν γιὰ ἀπεργίαν.

Ὁ διευθυντὴς μιᾶς μεγάλης ἐταιρείας πετρελαίων στὴν ἀνατολικὴ περιφέρεια περνᾷ τὸν περισσότερον καιρὸ του σ' ἓνα μικρὸ δωμάτιον κοντὰ στὸ γραφεῖο του, ἐπιπλωμένο σὰν σαλονάκι. Τὸ γραφεῖο του εἶναι ἄδειο καὶ ποτὲ δὲν φαίνεται νὰ ἔχη δουλειὰ. Μιὰ μέρα κάποιος τὸν ρώτησε μὲ τι ἀπασχολεῖται. Ἐκεῖνος ἀπήντησε: «Ὅλη ἡ δουλειὰ ἐδῶ γίνεται ἀπὸ μηχανικούς, νομικούς, ὑπαλλήλους, πωλητὰς καὶ λογιστὰς. Ἐγὼ ἐνεργῶ σὰν ἓνα εἶδος χημικῆς οὐσίας γιὰ νὰ τοὺς βοηθῶ νὰ ἐργάζονται κανονικά. Κάθε σημεῖο τριβῆς στοιχίζει χρήματα. Ἐγὼ ἐξουδετερῶν τὴν τριβή».

III

Όταν σὲ μιὰ ἐπιχείρησι φέρεται κανεὶς πρὸς τὸ προσωπικὸ του μὲ τιμιότητα, γενναιοδωρία, λογικὴ καὶ ἀκριβεία, καὶ μὲ σεβασμὸ τῆς προσωπικότητος, τότε τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἢ ἐκ μέρους τῶν ἐργατῶν ἐμπιστοσύνη, ἢ συνεργασία καὶ ὁ σεβασμὸς. Όταν φέρεται κανεὶς μὲ ἀσπλαγχνίαν, ἀπληστία καὶ ἀδικίαν, τὸ ἀναπόφευκτο ἀποτέλεσμα εἶναι ἢ ἔλλειψις ἐμπιστοσύνης, ἢ ὑποψία καὶ ἢ ἐξέγερσις. Εἴμαστε ἀναγκασμένοι νὰ παραδεχθούμε ὅτι ἡ λειτουργία τοῦ ἀπλοῦ χριστιανικοῦ κανόνος τῆς ἀμοιβαίας ἀγάτης πράγματι ἔχει τὴν καλύτερη ἀπόδοσι. Σὲ ὁποιαδήποτε περίπτωσι, τὸ συμφέρον τοῦ ἑνὸς εἶναι καὶ συμφέρον ὄλων. Όταν κάθε μέλος εὐδοκίμῃ, τότε εὐδοκίμει καὶ τὸ σύνολον.

Καὶ ὑπάρχουν εὐτυχῶς σημεῖα πού δείχνουν ὅτι τέλος πάντων καὶ τὸ ἐργατικὸ προσωπικὸ καὶ ἡ διεύθυνσις τῶν ἐπιχειρήσεων ἄρχισαν νὰ καταλαβαίνουν ὅτι ἐδῶ βρῖσκεται τὸ κλειδί τοῦ προβλήματος τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος στὴ βιομηχανία. Π.χ. ὁ Δαβὶδ Dubinsky, πρόεδρος τῆς «Διεθνoῦς Ἐνώσεως Ἐργατῶν γυναικείων ἐνδυμάτων», εἶπε τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικὰ λόγια: «Στὰ παλῆα χρόνια ὑπῆρχε ἡ πάλη τῶν τάξεων μὲ τὸ σύνθημα «ἄνω τὸ ἀφεντικόν». Τώρα ὑπάρχει ἡ συνεργασία καὶ τὸ κοινὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ βιομηχανία». Ἐπίσης ὁ κ. Παῦλος Milling, πρόεδρος μιᾶς ἄλλης ἐνώσεως ἐργατῶν στὸ Wapakemakers τῆς Νέας Ἰόρκης λέγει τὰ ἐξῆς: «Τὰ μέλη τῆς ἐνώσεώς μας ἀνέκαθεν νομίζον ὅτι ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ ἔχουν σί-

γουρη δουλειὰ εἶναι νὰ συνεργάζωνται μὲ τὴ διεύθυνσι».

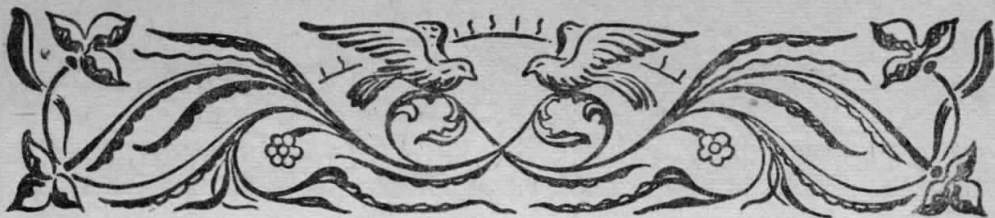
Εἰς τὴν ἐφημερίδα Saturday Evening Post ἐτέθη ὡς πρότυπον τῆς ἀριότητος τῆς Ἀμερικανικῆς βιομηχανίας ἡ ἐταιρεία Coleman. Ἀλλὰ ἐκεῖνο πού δυστυχῶς δὲν δόθηκε νὰ διαβασθῇ ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστας τῆς ἐφημερίδος, ἦταν τὸ προσωπικὸ πιστεύω τοῦ ἱδρυτοῦ καὶ προέδρου τῆς ἐταιρείας αὐτῆς κ. W. C. Coleman, πού συνοψίζεται μὲ τὰ ἐξῆς λόγια τοῦ ἴδιου. «Ὡς βιομήχανος ὁ ὁποῖος ἀπασχολῶ 2.500 ἐργάτας, ἔχω ἐξακριβώσει ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τῶν χριστιανικῶν ἀξιῶν εἰς κάθε σχέσιν μεταξὺ προσώπων ἔχει μεγάλην ἀξίαν. Εἶναι ἓνα πρῶτης τάξεως πρόγραμμα τὸ νὰ θεωρῆ κανεὶς ἀποφάσεις καὶ σχέδια ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Καινῆς Διαθήκης. Γενικῶς, ἡ σταθερὰ ἐμπιστοσύνη τοῦ προσωπικοῦ καὶ ἡ καλὴ θέλησις τῶν καταναλωτῶν ἐπέφεραν μεγάλον κέρδος εἰς ὄλους: ἐργάτας, ἐργοδότην καὶ πελάτας. Εἰς τὴν ἐταιρείαν μοιποτέ δὲν ἐσημειώθη ἀπεργία, οὔτε ἀκόμη ἀπειλὴ δι' ἀπεργίαν. Ἔχομεν ὄλοι εὐδοκίμῃσι, ἐργαζόμενοι μαζὶ ἐν πλήρει συνεργασίᾳ».

Ἡ ἡγεσία τῆς Ἀμερικανικῆς βιομηχανίας στὴν προσπάθεια πού καταβάλλει γιὰ νὰ δημιουργηθῇ ἓνας ἄξιος πολιτισμὸς, ἀναζητεῖ καὶ τὴ λύσι τοῦ προβλήματος τοῦ ἀνθρωπίνου ὕλικου. Ἀλλὰ μιὰ μόνον λύσις ὑπάρχει. Θὰ ἔχη ἀρὰ γέ ἡ ἡγεσία τῶν Ἀμερικανῶν βιομηχάνων καὶ ἐργατῶν τὸ θάρρος νὰ τὴν δοκιμάσῃ;

CHARLES M. CROWE

«...» Όταν βλέπῃς τὰ γεγονότα πού ἐξελλίσσονται ἐδῶ, ἀπὸ χαμηλά, δὲν ἠμπορεῖς νὰ διακρίνῃς καμμίαν λογικὴν ἐνότητα. Ἀλλὰ, όταν ἀνεβῆς ἐπάνω στὴν κορυφὴ τοῦ δένδρου, ἀπ' ἐκεῖ θὰ δῆς καὶ θὰ καταλάβῃς μόνος, εὐκόλα καὶ ἀπλᾶ, ὅτι ὄλα μαζὺ ἀποτελοῦν ἓνα πλατὺ ἀλλὰ ἐνιαῖο πανόραμα».

ΚΛΩΝΤΕΛ

ΥΠΟΤΑΓΗ

"Ασω τῷ Κυρίῳ ἐν τῇ ζωῇ μου,
ψαλῶ τῷ Θεῷ μου, ἕως ὑπάρχω.
(Ψαλμ. ρδ' 33).

Τῇ δυνάμει Σου τὴν γνωρίζω
νοιώθω

Τὴν πυρωμένη Σου πυγμὴ νὰ σφίγγει τὴν καρδιά μου
Καὶ τὴν ἀγάπη Σου γνωρίζω.

Τί 'μαι ἐγώ;
Μήδ' ὅσο βάρος σκύβαλου,
μήδ' ὅσο κόκκος ἄμμου.

Σμίλη, χρωστήρας, πέννα καὶ χροσὴ
χορδὴ ὄργάνου τί ὠφελεῖ
ὅταν γιὰ Σὲ δὲν εἶναι, βασιλιά μου;
'Εγώ,
τῶν τροβαδούρων ἢ ἀπιαστὴ ψυχὴ
ἐμπρὸς Σου ταπεινὸς
λυγῶ τὰ γόνατά μου.

Κι' ὑπάκουος τὴν προσταγὴ Σου καρτερῶ.
ἀγάτης προσταγῆ
γιὰ νὰ κεντήσω τὸ λαγοῦτο μου μὲ κορδαλλοῦ φτεροῦ
καὶ τὸ τραγοῦδι μου νὰ πῶ
γιὰ Σένα
Βασιλιά μου,
Θεέ μου!

Τραγοῦδι πανανθρώπινο,
τραγοῦδι ποῦ ποτέ μου
δὲν ἔχω ξαναπεῖ,
Μήτε π' ἀκούστηκε ποτέ σ' ἄλλον καιρό.
Τραγοῦδι
τῆς 'Αγάτης,
Θεέ μου.

ΧΡΕΟΣ

Στὴ βαθιὰ σιωπὴ τῆς ἀπέραντης νύχτας,
ποὺ σπιθίζουσι τ' ἀστέρια σὰ μυριάδες διαμάντια
κι' οἱ ἀγγέλοι ἀγρυπνοῦνε, λευκοφόροι προστάτες,
στὶς ψυχὰς καὶ στ' ἀθῶα ὄνειρά μας·

στὴν ἀβρὴ νηγεμία π' οὔτε φύλλο δὲ σειέται
κι' ἀπαλά, σὰν τὰ κρίνα, τὰ καράβια κοιμοῦνται,
μὲ τοὺς κατάσπρους φλόκους ἕνα γύρω ἀνοιγμένους,
στὸ γαλήνιο τοῦ πόντου ἀτλάζι·

τὴ φωνὴ τῶν καιρῶν μας, ποὺ ἀνεβαίνει σὰ φλόγα
καὶ σκορπιέται σὰ λάβα στῆς ζωῆς μας τὸ δένδρο,
τὴ φωνὴ τῶν καιρῶν μας γεῖρε τώρα ν' ἀκούσης
καὶ βαθιὰ στὴν ψυχὴ σου νὰ γράψης.

Καὶ δὲν εἶναι τῶν σπίνων τὸ δροσάτο τραγοῦδι
καὶ τ' ὀλόχαρο πάντα τῶν ἀνθῶν πανηγύρι·
καὶ δὲν εἶναι σμαράγδια καὶ ρουμπίνια κι' ὀπάλια
καὶ βαρκοῦλες ποὺ παίζουν στὸ κῆμα.

Εἶναι τὸ αἶμα τῶν ρόδων ἢ φωνὴ τῶν καιρῶν μας,
τὰ σκοτάδια τοῦ τρόμου στῶν πολέμων τὴ λύσσα
κι' οἱ καρδιὲς ποὺ γυρνοῦνε ὄρφανές, προδομένες
καὶ ζητοῦνε συμπόνια κι' ἀγάπη.

Κι' εἶναι ἢ πίκρα τῆς φτώχειας... κι' οἱ λυγμοὶ τῶν ὄνειρων
ποὺ κουρέλια γινῆκαν στῶν καιρῶν τοὺς ἀνέμους....
Κι' εἶν' ὁ μόχθος τοῦ ἐργάτη καὶ τοῦ ἀρρώστου ὁ πόνος
κι' οἱ πληγὲς καὶ τὸ δάκρυ τοῦ ἐχθροῦ μας...

Στὴ βαθιὰ σιωπὴ τῆς ἀπέραντης νύχτας,
ποὺ σπιθίζουσι τ' ἀστέρια σὰ μυριάδες διαμάντια
κι' οἱ ἀγγέλοι ἀγρυπνοῦνε, λευκοφόροι προστάτες,
στὶς ψυχὰς καὶ τ' ἀθῶα ὄνειρά μας·

στήν ἀβρὴ νηνεμία π' οὔτε φύλλο δὲ σείεται
 κι' ἀπαλά, σὰν τὰ κρίνα, τὰ καράβια κοιμοῦνται
 μὲ τοὺς κατάσπρους φλόκους ἕνα γύρω ἀνοιγμένους,
 στὸ γαλάζιο τοῦ πόντου ἀτλάζι·

τὴ φωνὴ τῶν καιρῶν μας κλείσε μέσ' στήν ψυχὴ σου!
 Καὶ σκορπώντας τὸ μύρο στήν ἐρμιὰ καὶ στὸ χιόνι,
 τὴν ὀλόφωτη ὀρμὴ σου κάμ' ὀλοῦθε νὰ ἀστράψῃ
 τὸ χιτῶνα φορώντας τοῦ ἑλέους.

Τὸ σταυρὸ καὶ τὴν τσάπα, διαλεχτὸς καθὼς εἶσαι,
 πάρε μέσ' στὶς παλάμες! Καὶ μ' ἰδρωτὰ καὶ μ' αἷμα
 καὶ μὲ πρῖμο τ' ἀγέρι τῆς ἀδάμαστης πίστες
 στὶς καρδιὲς νὰ χαρίζῃς τὸν ἥλιο!

Καὶ σὰν δῆς νὰ κυλᾶνε τὰ ποτάμια τῆς αὔρας,
 νὰ κυλᾶνε στὶς ἔχθρες καὶ στὶς λάσπες τοῦ πάθους
 καὶ γλυκὰ τὶς καμπάνες τῆς ἀυλῆς νὰ σημαίνουν
 τῆς ἀπλῆς καλωσύνης τὸν ὄρθρο·

Καὶ σὰν δῆς νὰ στεριώνουν—ᾧ, τρανὴ μας ἐλπίδα!—
 σὰν τ' ἀγέραστα ἐλάτια οἱ πηγὲς τῆς Ἀγάπης,
 τότε γύρνα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς σου στὰ οὐράνια
 καὶ μὲ δάκρυα χαρᾶς προσευχήσου.....

ΝΙΚΟΣ Β. ΤΥΠΑΛΔΟΣ

"ΕΛΕΗΣΟΝ ΜΕ ΥΙΕ ΔΑΒΙΔ..

Κρίνα στὰ κρίνα τῶν ἀγρῶν σαλεύουν οἱ παιδοῦλες
 καὶ τὰ τραγοῦδια τοὺς ἠχοῦν χυτὸ στὸν κάμπο ἀσημί·
 στὴ λόχημ περά τοῦ βουνοῦ χοροπηδᾷ τὸ ἀγρίμι
 κι' ἄσπρες στὴ λίμνη ξάγναντα ψαρεύουν οἱ βαρκοῦλες.

Τοὺς ἀργαλειοὺς τοὺς οἱ χαρὲς ἔχουν στὴ χλόη στήσεϊ
 καὶ γῆ κι' αἰθέρας στοῦ φωτὸς μεθοῦν τὸ θεῖο θάμπος
 λὲς πὼς τὸ κάθε μόριο τῆς γῆς γιορτάζει, σάμπως
 νὰ περιμένῃ τὸ Θεὸ νὰ ξαγναντήσῃ ἢ Φύση.

Κι' ὡς ἐνοιωθε πᾶσα ψυχὴ χίλια σὰ νᾶχε μάτια
 τύφλωνε στ' ὄριον τ' ὄργιον ἕνα τυφλὸν ἢ θλίψη
 ποὺ κάτι λὲς καὶ πρόσμενε στοῦ τρίστρατου τὰ πλάτεια.

Σ' ὄχλον ἀνάμεσα ὁ ραβί.... Νὰ καὶ προβάλλει ὠραῖος!
 —Ἐλέησόν με, υἱὲ Δαβὶδ!—Φθάνει ἡ φωνὴ στὰ ὕψη....
 "Ὡ βλέπω! βλέπω! υἱὸς Θεοῦ Σὺ εἶσαι.... ὁ Ναζωραῖος!

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

ΤΑ ΧΙΛΙΑ ΧΩΡΙΑ ΜΑΣ

Ήταν μιὰ θλιβερή πραγματογνωμοσύνη στὰ ἐρείπια τοῦ πέτρινου σπιτιοῦ τους.

Κάποτε, εἶχαν περάσει τὸ κατῶφλι του νοπαντρεμένοι, ἐνῶ τὰ ὄργανα χτυποῦσαν εὐθυμους σκοπούς καὶ οἱ χωριανοὶ τους τοὺς ἔρριναν μὲ λουλούδια καὶ ρύζι....

Τώρα, στὴ θέσι τῆς στέγης, δὲν μένουν παρὰ δυὸ-τρὶα καρβουνιασμένα δοκάρια. Καὶ ὁ γαλάζιος οὐρανὸς γεμίζει μὲ τὸ φῶς του ὅ,τι ἀπόμεινε ἀπὸ τὸ μεγάλο χωριάτικο δωμάτιο. Κάτω, στὰ χῶματα τῶν γκρεμισμένων σοβάδων, στὶς γωνιὲς φντρούνουν τσουκνίδες καὶ μολόχες.

Ὁ Γιάννης ἀκούμπησε τὴν τραχειὰ παλάμη στὸν τοῖχο πού στηρίζεται πίσω, στὸ βουλό.

—Εὐτυχῶς, αὐτὸς ἐδῶ δὲν πειράχτηκε...

Ψιθύρισε, θέλοντας νὰ δώσει στὴν ἐξέτασί του κάποια αἰσιόδοξη ἀρχή.

Ἡ γυναίκα του, ἡ Μαρουσώ, στέκει πίσω του ὄρθια, κουρασμένη, ἀκουμπώντας τὸ πλευρὸ καὶ τὸ κεφάλι στὸ ἀνοιγμα, πού ἦταν ἄλλοτε ἡ πόρτα. Στὴ φουστὰ της εἶναι γαντζωμένο ἓνα μελαχροινὸ ἀγόρι, ξυπόλητο, κουρелиασμένο, μὲ ἓνα ξερὸ κομμάτι ψωμί στὸ χέρι.

Ἄντι γιὰ ἄλλη ἀπάντησι στὸ λόγο τοῦ ἀντρα της, σήκωσε τὸ χέρι καὶ τοῦ ἔδειξε τὸν ἀπέναντι τοῖχο πού ἦταν ὀλότελα πεσμένος. Καὶ τὰ μάτια της βούρκωσαν.

—Θέ μου, ψιθύρισε, πῶς νὰ πορευτοῦμε... Ἄπὸ πού ν' ἀρχίσουμε; Ὅλα, ὅλα λείπουν! Ἐνα κύπελλο δὲν ἔχω νὰ πιοῦμε νερό, ἓνα κουρέλι νὰ μπαλώσω τὰ ρουχαλάκια τῶν παιδιῶν! Τίποτα.... Τίποτα!...

Σήκωσε ἀνόδημα τὰ μάτια της στὴ γωνιά τοῦ μισογκρεμισμένου τοίχου, στὸ μικρὸ πέτρινο πεζουλάκι, πού ἦταν στημένες ἄλλοτε οἱ εἰκόνες της. Ήταν ἄδειο.... Μιὰ πρασινόμαυρη σαῦρα εἶδε νὰ στέκεται ἐκεῖ ἀκίνητη, νὰ τὴν κυττάζει μὲ τὸ κεφάλι σηκωμένο ψηλά. Ἡ Μαρουσώ, γεγάτη ἀηδία καὶ ἀγανάκτησι χτύπησε τὶς παλάμες της νὰ προγκίξει τὸ ἔρπετό. Ἐκεῖνο πήδηξε

κάτω τρομαγμένο καὶ χώθηκε μέσα στὶς πέτρες τῶν πεσμένων τοίχων.

Καὶ ἡ γυναίκα δὲν μπόρεσε νὰ συγκρατήση ἓνα λυγμὸ μπροστὰ στὴν εἰκόνα αὐτῆς τῆς ἐρημώσεως. Ἐγύρισε ἔπειτα πίσω καὶ ἔφυγε νὰ μὴ τὴν δῆ ὁ ἀντρας της.

★

Ἐκεῖνος ὅμως κατάλαβε τὴν τρικυμία τῆς καρδιάς της. Σὲ λίγο κουρασμένος, χωρὶς θάρρος, κάθισε πάνω στὶς πέτρες, στῆριξε τὸ πρόσωπο στὶς δυὸ του παλάμες καὶ μὲ τοὺς ἀγκῶνες στὰ γόνατα κυττάζει σκεπτικὸς πέρα. Ἄπὸ τὸ ὕψωμα, πού ἦταν τὸ σπῆτι τους φαίνεται κάτω ὅλο τὸ χωριό.

★

Τὸ χωριό τους!

Ἔτσι, καθισμένος ἐκεῖ ἀπ' ἔξω στὸ πεζουλί, μὲ τὸν μικρὸ Γιαννάκη τους στὰ γόνατα, καμάρωνε ἄλλοτε τὸ ὄμορφο μακεδονικὸ χωριουδάκι....

Ἐκεῖ πού ἔσμιγαν οἱ δυὸ πλαγιές—ψηλὰ τὶς κουκούλωναν τὰ βαθυπράσινα ἔλατα—φώλιαζε τὸ χωριὸ μὲ τὰ ἄσπρα σπίτια του μισοκρυμμένα μέσα σὲ πλατάνια, βερυκογιές καὶ ἀπιδιές. Ἄπὸ τὴ βοσκὴ τους, στὶς θεωρισμένες καλαμποκιές, τὰ βώδια σήκωναν ψηλὰ τὸ πλατύ τους κεφάλι γιὰ νὰ μυριστοῦν τὸν ἀπαλὸ νότο πού ἀνέβαινε ἀτὴν πεδιάδα, περνώντας τὸ χᾶδι του πάνω στὴ βλάστησι. Τὰ μελίτσια κουβαλοῦσαν τὸν κίτρινο θησαυρὸ τους στὰ λασπωμένα κοφίνια πού ἦσαν στημένα στοὺς κήπους. Ἐδῶ κι' ἐκεῖ, στοὺς χωματόδρομους πού ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ χωριό, ἔτριξε κάποιος ἀραμπῆς. Καὶ τὸ παλληγάρι, πού τὸν ὀδηγοῦσε, διέκοπτε τὸ ποντιακὸ τραγοῦδι του γιὰ νὰ κεντρίση τὰ ἀργοκίνητα βώδια του.

—Ἦω-χά! Ντέ-ε....

Στὸ μικρὸ ποτάμι οἱ γυναῖκες σκυμμένες κοπανοῦσαν τὶς βαρειές ἀνδρομίδες.... Ντούκ, ντούκ. Καὶ τὰ κοτούφια φτερούγιζαν φοβισμένα ἀπὸ τὶς ἱτιές, πού ἦσαν στὶς

δχθες, ἐνῶ ἓνα πλήθος παιδόπουλα, ξυπόλητα καὶ γεμάτα ὕγεια καὶ ζωὴ κυνηγιόντουσαν καὶ γελούσαν κοντὰ στίς μανάδες τους. Ἔως ὅτου στὴν πλατεία, ἀπέναντι στὴ μεγάλη πέτρινη ἐκκλησία, ὁ δάσκαλος ἔβγαξε τὸ χέρι του ἀπὸ τὴν ἀνοιχτὴ πόρτα τοῦ σχολείου καὶ χτυποῦσε τὸ κουδούνι νὰ μαζευτοῦν τὰ σχολαροῦδια, ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ χωριοῦ....

Σὰν νὰ ἔβλεπε ὁ Γιάννης, ἔτσι σὰν σὲ δνειρο τὸ χωριὸ τους πρὶν τὴν καταστροφὴ.

Καὶ τώρα;

Ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ σχολεῖο μαυρισμένα ἐρείπια. Τὸ ἴδιο καὶ τὰ σπίτια. Ἀναποδογυρισμένες οἱ κυψέλες, ἀρπαγμένα τὰ ζῶα καὶ ὅλο τὸ βίος... Ξερριζωμένα τὰ δέντρα. Τὰ ὑψώματα γεμάτα νάρκες. Καὶ πόσο πένθος! Γέροι καὶ μαυροφώρες γυναῖκες καὶ ὄρφανὰ, κοντὰ σ' ἓνα τσαντήρι ἢ μιὰ πρόχειρη καλύβα πού στεγάζει τὴν πιὸ μαύρη φτώχεια....

★

Ἐκείνη τὴν ὥρα εἶδε ὁ Γιάννης νὰ φτάνη στὸ χωριὸ μιὰ σειρὰ φορητὰ αὐτοκίνητα. Ἐσταμάτησαν στὴν πλατεία, ἔξω ἀπὸ τὴν ἐρειπωμένη ἐκκλησία. Μόλις διαλύθηκε τὸ σύννεφο τῆς σκόνης πού σήκωσαν, μαζεύτηκαν γύρω τους οἱ χωριάτες. Τὰ παιδιά μὲ ἀλλαλαγμοὺς σκαρφάωναν ἀπάνω στ' αὐτοκίνητα καὶ κυττοῦσαν τὰ μπαούλα καὶ τίς μεγάλες κάσσεσ πού εἶχε κάθε μιὰ καὶ τὸ ὄνομα μιᾶς οἰκογενείας τοῦ χωριοῦ.

Μιὰ ἐπιτροπὴ ἀπὸ δυὸ κυρίες καὶ τρεῖς κυρίους συνώδεε τὴν ἀποστολὴ. Ὅπως τοὺς ἐξήγησε ἡ ἐπιτροπὴ, οἱ οἰκογένειες ἐνὸς ἀθηναϊκοῦ σωματείου, πού εἶχε «κιοθετήσει» τὸ χωριὸ τους, ἔστελναν μέσα στὰ μπαούλα αὐτὰ τὴν «προϊκα» γιὰ κάθε κατεστραμμένη οἰκογένεια.

Ἦλθε ὁ παπᾶς τοῦ χωριοῦ, ὁ δάσκαλος καὶ ὁ ἀστυνόμος, μαζεύτηκαν οἱ χωριάτες. Καὶ ἐκεῖ τὰ μάτια ἐδάκρυσαν, οἱ καρδιὲς χοροχοχτύπησαν καὶ ἡ χαρὰ ἐχάιδεψε τὰ πονεμένα πρόσωπα.

Μέσα στίς μεγάλες κασόνες καὶ τὰ μπαούλα δὲν ἦσαν μόνο τ' ἀπαραίτητα ἐφόδια γιὰ νὰ ξαναφτιάξουν τὸ ρημαγμένο νοικοκυριὸ τους οἱ οἰκογένειες τοῦ χωριοῦ....

Ἐσχύθηκε ἀπὸ ἐκεῖ ἡ στοργὴ τῆς ἄγνωστης οἰκογενείας, πού ἀπὸ μακριὰ σκέφθηκε, πόνεσε, ἔκανε δική της τὴν ἀγωνία τοῦ κατεστραμένου χωριοῦ. Οἱ περιρροσότεροι ἀνοίγουν τὰ μπαούλα τους ἐκεῖ στὴν πλατεία....

Στέκουν καὶ κυττάζουν ἀπορεμένοι τ' ὀνομά τους ἐπάνω στὸ κιβώτιο... Γραμμένο ἀπὸ τὸν ἄγνωστο φίλο, τὸν ἄγνωστο ἀδελφὸ, πού τοὺς ξέρει καὶ τοὺς μελετᾷ ἐκεῖ κάτω στὴν πολιτεία καὶ τοὺς μεγάλους δρόμους, τὰ φῶτα, τὸ θόρυβο....

Ἐρχοῦν τὸ δῶρο καὶ κυττάζουν τὴν μικρὴ κάρτα πού συνοδεύει τὸ παιγνίδι γιὰ τὸ ὄρφανό τους: «Αὐτὴ ἡ κούκλα εἶναι γιὰ τὴν Κατίνα»....

Δὲν εἶναι τὰ πράγματα μόνο, δὲν εἶναι τὰ πράγματα πού σκόρπισαν ἐκεῖ στὴν πλατεία τόση παρηγοριά!

★

Ὁ Γιάννης κάθησε ἐκεῖ στὰ ἐρείπια τοῦ σπιτιοῦ του κα' ἀντικρύζει πάλι ἀπὸ τὸ ὕψωμα τὸ χωριὸ του. Εἶναι ἡ ὥρα πού τὰ πουλιὰ μαζεύονται στίς φοληγές τους καὶ οἱ γρῦλοι στίς πέτρες ἀρχίζουν τὸ γλυκὸ σφύριγμά τους. Ἡ ὥρα πού οἱ μάνες ναυουρίζουν πάνω ἀπὸ τίς πρόχειρες κούνιες τὰ μωρά τους καὶ μαθαίνουν στὰ μεγαλύτερα νὰ σταυρώνουν τὰ χέρια καὶ μὲ τὸ πρόσωπο πρὸς τὴν ἀνατολὴ νὰ συλλαβίζουν τίς πρώτες προσευχές τους. Κάτω ἀπὸ τίς τέντες, μέσα στίς καλύβες φῶτα εἶναι ἀναμένα—οἱ λάμπες πού ἔφτασαν σήμερον—καὶ ἓνα χαρούμενο μουρμουρητὸ ἀπὸ τίς οἰκογένειες πού μελετοῦν τὰ δῶρα καὶ τὴν ἀγάπη τῶν φίλων τοῦ χωριοῦ τους.

—Ἔσθ' εἶσαι, Μαρουσώ;

Ὁ Γιάννης εἶδε μιὰ φωτεινὴ ἀνταύγεια νὰ τρεμουλιάζει μέσα στὸ μισογκρεμισμένο δωμάτιο. Ἡ γυναῖκα του προχωρεῖ, μέσα στὸ γκρεμισμένο δωμάτιο, πού κυττοῦσαν τὸ πρῶν. Μὲ τὸ ἀριστερὸ τῆς χέρι σφίγγει στὸ στήθος τῆς τὴν εἰκόνα τοῦ Νυμφίου, πού βρῆκαν τυλιγμένη μὲ τὴ σημαία, ἐπάνω-ἐπάνω στὸ μπαούλο, πού πῆραν σήμερον. Στὸ δεξιὸ τῆς χέρι κρατᾷ ἀναμένο ἓνα αὐτοσχέδιο καντήλι.

Σηκώθηκε στὰ νύχια καὶ ἔσθησε τὴν εἰκόνα στὸ ἄδειο πέτρινο εἰκονοστάσι, στὸν

τοιχο πού απόμενε ὄρθιος. Καί μπροστά
της ἀκούμπησε τὸ καντήλι. Ἐνας κύκλος
ἀπὸ παρήγορο φῶς ἀπλώθηκε γύρω στὸ
ἔρειπιο.

—Ὁ Χριστός, Γιάννη, ἦλθε σήμερα στὸ
χωριό μας, εἶπε ἡ γυναίκα.

Τὰ μάτια της εἶναι δακρυσμένα καὶ τὸ
πρόσωπό της γεμάτο φῶς.

Ὁ ἄντρας της σήκωσε τὸ χέρι ἀργά καὶ
ἔκανε τὸ σταυρό του.

—Ναί, ὁ Χριστός, Μαρουσώ....

Ἡ φωνή του εἶναι ἀλλαγμένη καὶ τὰ

στήθια του πλημμυρίζει μιὰ ἀκατανίκητη
δύναμι γιὰ νέους ἀγῶνες...

Ἡ δύναμις πού χαρίζει ἡ Πίστις μὲ τὴν
ἀλληλεγγύη.

*

Ὅσα ἀπὸ τὰ χίλια κατεστραμένα χω-
ριά μας μένουν ἀκόμη χωρὶς «εὐιοθεσία» πε-
ρισμένουν τὴ δύναμι αὐτή...

Θὰ τοὺς τὴν ἀρηθθοῦμε;

ΟΥΤΙΣ

Ι Ε Ρ Ι Χ Ω

Σὰν θέλεις νὰ κουρσέψεις τὴν Ἱεριχώ
Μὴ φανταστῆς πὼς θὰ τὴν προσπεράσεις·
Τὰ κάστρα της θὰ ὑψώνονται στὸ διάβα σου
Τὸν δρόμο κλείνοντάς σου.

Μὴ φανταστῆς καὶ πὼς θὰ τὴν κουρσέψεις!
Δὲν πέφτουνε τὰ κάστρα της

Μ' ὄσα τεχνάσματα καὶ νὰ σκαρώσεις
Ὅσους Κριούς κι' ἂν στήσεις στίς κα-
[στρόπορτες

Καὶ μ' ὄσους καὶ νὰ στείλεις κατασκόπους.
Πολλοὶ τὴν ἔχουνε πολιορκήσει

Μὰ πορθητῆς δὲν στάθηκε κανένας.
Μὲ μηχανῆς καὶ δόλους μὴν πασχίζεις.

Τὰ κάστρα της θὰ στέκουν ἀδιαγούμητα
Τὸν δρόμο κλείνοντάς σου,

Ποὺ στὴ γῆ Χαναὰν θὲ νὰ σὲ φέρει.

Σὰν θέλεις νὰ κουρσέψεις τὴν Ἱεριχώ
Κατέβα ἀπ' τὸ περήφανο ἄλογό σου.

Πέταξε ἀπὸ τὴ χούφτα τὸ σπαθί.

Τὴν πανοπλία σου βγάλε,

Γονάτισε στὴν πυρωμένην ἄμμο,

Μετάνιωσε γιὰ τὴν ἀστοχασιά σου.

Καὶ τὴν ἀνημποριά σου παραδέξου

Ποὺ πίστεψες πὼς τάχα στὴν ὁρμή σου.

Θὰ συντριφτοῦν τὰ κάστρα της!

Κι' ὕστερα ξαναορθώσου,

Βάλε τοὺς σαλπικκῆς σου νὰ σαλπίσουν

Καὶ βγάλε ἀπ' τὴν καρδιά σου μιὰ κραυγή!

Τότες θὰ δεῖς τὸ θάμμα τὸ πρωτόφαντο

Τὰ κάστρα της θὰ σωριαστοῦν στὰ πόδια
[σου.

Καὶ θάναί πιά δικιά σου ἡ Ἱεριχώ

Καὶ γιὰ τὴν Χαναὰν ὁ δρόμος λεύτερος.

Ἄν θέλεις νὰ κουρσέψεις τὴν Ἱεριχώ

Κατέβα ἀπ' τὸ περήφανο ἄλογό σου.

ΤΟ ΔΑΣΟΣ...

Με πόσον κόπο έβγῆκα από τὸ δάσος
ὅπου τὰ φίδια κι' οἱ ὄχεντρες σφυρίζαν
καὶ τὰ κλαριά τῶν δένδρων περιμέναν
τὸ δρόμο ἴδιες παγίδες νὰ μοῦ κλείσουν
κι' ἦταν σὰν ὄρνια ἀρπαχτικά οἱ σιωπές
[του.....

Σὲ πέτρα δὲν μπορούσα νὰ πατήσω
γιατί οἱ σκορπιοὶ ξερονούσανε φαρμάκι
κι' ὁ ἀγέρας ἦταν σάπιος κι' ἀκουγόταν
τὸ κλάμα τῆς ζωῆς μου πού δὲ μπόρειε
νὰ ξεπεράσει κάποτε τὸ δάσος
ὅπου τὰ φίδια κι' οἱ ὄχεντρες σφυρίζαν
κι' ἔτρεχε ἀπ' τὶς πληγές καθάριο τὸ αἷμα
ποτάμι—ἴδιο λιβάδι παπαροῦνες...

Σ' αὐτὸ τὸ δάσος πέρασαν τὰ χρόνια
—τὰ πιὸ ἀκριβά μου χρόνια—καὶ τὰ φίδια
μεγάλωσαν κι' ἀπόγιναν σὰ δράκοι
καὶ τὰ κλαριά τῶν δένδρων δὲ μ' ἀφίναν
—κι' ἄς ἦταν τόσο λίγο τόσο λίγο—

νὰ φτάσω στὸ φαρδὺ μακάριο δρόμο
πού ἦταν πολὺ τερπνὰ ἀνθοστολισμένους.

Κι' ἔμενα ἐκεῖ, μονάχος ἀπ' τὸν κόσμο
πού ἀνύποπτος περνοῦσε ἔξω ἀπὸ τὸ δάσος
νομίζοντάς το ὡς τόπο παραδείσου....

Κι' ἔμενα ἐκεῖ... Μποροῦσα νὰ φωνάξω
καὶ νὰ καλέσω νᾶρθουν σὲ βοήθεια,
μὰ ἦταν πυκνὸ κι' ἀδιάβατο τὸ δάσος....

Καὶ νά, ἕνα βράδυ ἐκεῖ καθὼς βογγοῦσαν
τὰ ζωντανὰ τοῦ Θεοῦ καὶ παραδέρναν
μέσα στὸ σκοτεινὸ κι' ἀνήλιο δάσος
ἡ πρώτη λάμψη ἐφάνη ἐκεῖ μπροστά μου
καὶ πιὸ ὕστερα ἄλλες, κι' ἄλλες ξεπηδήσαν
τεράστιες φλόγες, κεραυνοὶ κι' ἀντάρια
καὶ καίγανε τὶς ὄχεντρες, τὰ φίδια
καὶ τοὺς σκορπιούς, πού τώρα ἐτιναζόνταν
ἀναζητώντας δρόμο νὰ γλυτώσουν
κι' ἀπ' τὰ πυκνὰ κλαριά νὰ βγοῦν τοῦ
[δάσους....

Τώρα ἀπ' τὸ δάσος μείναν μόνο οἱ στάχτες.
πού ὁ ἀγέρας τὶς φυσάει καὶ τὶς σκορπάει
κι' ἔρχονται ἀπὸ μακριά, ἀπὸ ξένους τόπους
περαστικοὶ νὰ μάθουν καὶ νὰ δοῦνε
πῶς ἔζησα ἐκεῖ μέσα τῆς ζωῆς μου
τὰ πιὸ ἀκριβά μου χρόνια, τόσα χρόνια
δίχως νὰ φοβηθῶ καὶ νὰ δειλιάσω,
δίχως καμμιά βοήθεια ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους..

ΑΠΟΨΕΙΣ

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΤΕΠΙΘΕΣΙΣ

Ἡ πολεμικὴ θύελλα συνεχίζεται κατὰ τρόπον, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ μίαν σειρὰν ἐκπλήξεων ὀδυνηρῶν δι' ὄλον τὸν κόσμον. Θὰ ἐπαναλάβωμεν λοιπὸν δι,τι εἶπαμεν εἰς τὸ προηγούμενον φύλλον. Εἰς τοὺς κρίσιμους αὐτοὺς καιροὺς ἡ νίκη, ἡ ζωὴ μας, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν πίστιν μας. Ἐὰν ἀφίσωμεν τὴν πίστιν μας νὰ κλονισθῇ, εἴμεθα ἡττημένοι, δηλαδὴ—ἄς τὸ ποῦμε, ἐπιβάλλεται νὰ τὸ ποῦμε, χωρὶς περιστροφάς—εἴμεθα χαμένοι. Ἐὰν ὅμως ἡ πίστις μας μείνη ἀκλόνητος... μὰ δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν ἱστορίαν παράδειγμα ποὺ νὰ ἐμονομάχησαν ἡ πίστις καὶ ἡ ὀποιαδήποτε θύελλα καὶ νὰ μὴν ἐξήλθε εἰς τὸ τέλος νικητρία, μὲ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν τρόπον, ἡ πίστις!

Ἄλλὰ ἡ πίστις αὐτὴ εἶναι καρπὸς ἀγῶνος. Καὶ τὸν ἀγῶνα αὐτὸν τὸν διεξάγομεν ὅλοι. Ὅλοι μαζί καὶ ὁ καθένας μας χωριστά. Ἐδῶ δὲν θὰ περιμένωμεν τί κάνουν οἱ ἄλλοι, ἢ τί ἔκαμεν ἡ κυβέρνησις, τὸ κράτος, οἱ πολιτικοί, οἱ Ἀμερικανοί, ἢ ὁ γείτων μας. Κάθε ἕνας μας εἶναι ἕνα πολεμικὸν μέτωπον τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ τῆς πίστεως. Καὶ εἶναι, αὐτὸς καὶ κανεὶς ἄλλος, ὑπεύθυνος διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος εἰς τὸ μέτωπον αὐτό.

Καὶ κάθε φρὰν ὅπου ἕνας ἀπὸ ἡμᾶς ἐπιτυχᾶνει μίαν νίκην εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν τῆς πίστεως, δλόκληρον τὸ ἔθνος κάνει ἕνα βῆμα πρὸς τὴν νίκην. Ἐνα βῆμα πρὸς τὴν καινούργια ἡμέρα, ποὺ μᾶς περιμένει πίσω ἀπὸ τὴν θύελλαν.

ΤΑ ΠΕΝΗΝΤΑΧΡΟΝΑ ΤΟΥ ΝΙΤΣΕ

Ἡ πενηνταετηρίς ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Νίτσε (ἀπέθανε τὸν Αὐγούστου τοῦ 1900) δὲν φαίνεται νὰ συνεκίνησε καὶ τόσο πολὺ τὸν κόσμον. Πάντως δὲν τὸν συνεκίνησεν, ἔσ·ν θὰ ἐφαντάζοντο ἴσως ἐκεῖνοι ποὺ ἐθεωροῦσαν τὸν Γερμανοπολωνὸν φιλόσοφον ὡς τὸν πολιτικὸν ἀστέρα διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν ὑπεράνθρωπον τοῦ μέλλοντος.

Ἴσως δὲν εἶχαν ποτὲ τόσο πολλοὺς ἀναγνώστας αἱ ἐργασίαι τοῦ Νίτσε. Αἱ ἰδέαι του ὅμως, παρμέναι ἔστω καὶ ἀπὸ δεύτερο καὶ τρίτο χέρι, διεδόθησαν εἰς ὄλον τὸν κόσμον καὶ εἰς ὅλα τὰ κοινωνικὰ στρώματα. Καὶ εἶχε πλέον φθάσει νὰ ἀπλωθῇ εἰς ὄλον τὸν κόσμον, ἀρρώστεια ἀληθινή, ἡ «Νίτσεϊτις» ὅπως εἶχεν ὀνομασθῇ. Καὶ εἰς τὸν τόπον μας, εἰς τὰς Ἀθήνας ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ μικρὰ χωριουδάκια τῆς Ἑλλάδος ἤκουε κανεὶς πολλοὺς καὶ πολλὰς νὰ πιπιλίζουν συνθήματα τοῦ Νίτσε. Καὶ μάλιστα κατὰ προτίμησιν εἰς τὴν... κουτσογαλλικὴν, διὰ νὰ εἶναι, τάχα, ἀπὸ τό... πρωτότυπον: Par delà le bien et le mal καὶ τὰ τοιαῦτα. Αὐτά, πρὶν ἀπὸ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον, ἢ καὶ κατὰ τὸν «μεσοπόλεμον».

Ἐκτοτε ὅμως πολλὰ συνέβησαν καὶ ἡ ἐπιδημία τῆς «Νίτσεϊτιδος» ἔσβυσε. Τὸ καίριον πλῆγμα ἦτο αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἐπιβολὴ τὴν ὁποῖαν ἀπέκτησεν ἡ φιλοσοφία τοῦ «ὑπερανθρώπου» εἰδικώτερον ὡς βίσις τοῦ φασισμού. Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὰ φασιστικὰ καθεστῶτα εἶχαν τὸν Νίτσε ὡς προφήτην, τὸν προφήτην των. Καὶ μάλιστα, χάριν τῆς λατρείας τοῦ προφήτου αὐτοῦ, οἱ Χιτλερικοὶ ἐξεχνοῦσαν καὶ ὅτι ὁ Νίτσε ὄχι μόνον ἀνῆκε κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν μισητὴν δι' αὐτοὺς ράτσαν τῶν Πολωνῶν, ἀλλὰ καὶ ὅτι διεκῆρυσσε μὲ καύχησιν τὴν πολωνικὴν καταγωγὴν του. Εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι ὁ Χίτλερ ἔκαμεν εἰς τὸν συνάδελφόν του Μουσσολίνι δῶρον μίαν εἰδικῶς ἐκτυπωθεῖσαν ἔκδοσιν τῶν ἔργων τοῦ Νίτσε καὶ τοῦ τὴν προσέφερεν εἰς τὰ γενέθλιά του. Αὐτὰ ἦσαν ἄλλως τε τὰ τελευταῖα γενέθλια τοῦ Ἰταλοῦ δικτάτορος. Διότι ὀλίγον κατόπιν εὐρέθη κρεμασμένος ἀνάποδα μαζί μὲ τὴν Πετᾶτσι ἐκείνην...!

Ο "ΑΝΤΙΧΡΙΣΤΟΣ," ΚΑΙ Η ΚΡΙΤΙΚΗ

Τι ἦτο ὅμως ἐκεῖνο ποὺ εἶχε προκαλέσει τόσο ἔνθουσιασμόν διὰ τὸν Νίτσε;

Ἐπεὶ πᾶν ἄλλο, ἢ ἀπροκάλυπτος ἐχθρὰ τοῦ πρὸς τὸν Χριστιανισμόν, ἢ ὠμότης τῶν ἐπιθέσεων τοῦ κατὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ κί ββρεις τοῦ ἀκόμη. «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Ἀντίχριστος!» Μία παρομοία διακήρυξις μὲ τόσον κυνισμόν, καὶ μὲ τόσα ἄλλα ἀντίστοιχα ὡς συνοδεῖαν, τὸ Εὐαγγέλιον ποῦ ὀνομάζεται «δυσαγγέλιον», ἢ βλασφημία ποῦ γίνεται φιλοσοφικὸν σύστημα τόσα, τόσα ἄλλα! Ὅλα αὐτὰ ἔκαμαν ὥστε εἰς τὸ σύστημα τοῦ Νίτσε νὰ δώσουν rendez-vous général ὅλοι σχεδὸν αἱ φιλοσοφικαὶ ἀπόψεις καὶ τὰ πολιτικὰ συστήματα ποῦ ἤθελαν νὰ κτυπήσουν τὸν Χριστιανισμόν.

Τώρα, βεβαίως, τὸ σύστημα τοῦ Νίτσε εὐρίσκεται εἰς τὴν κατηφορίαν. Καὶ νὰ πάλιν ὁ Ἐσταυρωμένος, τὸν ὅποιον ἢ φιλοσοφία τοῦ «ὑπερανθρώπου» ἐπήγγε νὰ γεμίση ἄλλην μίαν φορὰν μὲ ἐμπυτισμούς, νὰ Τον πάλιν βασιλεύει εἰς τὰς ψυχὰς ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων. Καὶ τῆς Βασιλείας Του ὄχι μόνον δὲν βλέπομεν νὰ ὑπάρχη τέλος, αὐτὸ τὸ τέλος ποῦ ἐπροφήτευσεν μαζί μὲ πολλοὺς καὶ διαφόρους ἄλλους καὶ ὁ Νίτσε, ἀλλ' ἴσα-ἴσα βλέπομεν πρὸς Αὐτὸν μίαν νέαν στροφὴν ποῦ θὰ ἦτο ἀδύνατον καὶ νὰ τὴν φαντασθῆ κανεὶς εἰς τὰ χρόνια τοῦ Νίτσε.

Ἀκριβῶς ὅμως τώρα εἶναι καιρὸς οἱ χριστιανοὶ νὰ ἐπωφεληθοῦν τῆς κριτικῆς τοῦ ἀντιπάλου τῆς πίστεώς των. Ἐστω καὶ θλάσφημος ἢ κριτικὴ αὐτὴ μᾶς ὠφελεῖ. Στρεφόμενη κατὰ τοῦ οὐρανοῦ ἦτο μωρία, ἀλλ' ἂν οἱ χριστιανοὶ τὴν στρέφωμεν καθ' ἡμῶν τῶν ἰδίων θὰ τὴν ἰδοῦμε νὰ εἶναι εἰς πολλὰ σημεῖα βεβήθηκα πολῦτιμον διὰ τὴν ἰδικὴν μας σωτηρίαν αὐτοκριτικὴν.

Ἐχει πολλὰ νὰ κερδίση ἢ αὐτοκριτικὴ αὐτὴ, τὸ χριστιανικὸν «κατηγορῶ τοὺς χριστιανούς» ἀπὸ τὴν κριτικὴν τοῦ Νίτσε. Βεβαίως ἢ κριτικὴ αὐτὴ τοῦ «Ἀντιχρίστου» εἶναι κριτικὴ μονομερῆς καὶ κακόπιστος, κριτικὴ ἀντιφατικὴ, φοβερὰ ἀντιφατικὴ, κριτικὴ, ἀκόμη, ἑξαλλος, παράφορος, μανιακὴ (εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Νίτσε ἀπέθανεν εἰς ψυχιατρεῖον). Ἀλλὰ περιέχει πολλὰ στοιχεῖα, ἀξία νὰ μᾶς ἐμβάλωμεν εἰς σκέψεις. Καὶ μάλιστα ἐνώπιον τῶν τεραστίων εὐθυνῶν τὰς ὁποίας ἐπωμίζεται ὁ Χριστιανισμὸς ὡς ὁ μόνος πιλότος τὸν ὅποιον ἔχει

ἢ ἀνθρωπότης, μέσα εἰς τὰ πολὺ δύσκολα νερὰ ποῦ περνᾷ τώρα.

«ΔΙΑΤΙ ΠΙΣΤΕΥΩ ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ.»

Δείγμα τῆς στροφῆς περὶ τῆς ὁποίας ὀμιλοῦμεν ἀνωτέρω, ἔνα ἀπὸ τὰ τόσα δείγματα τὰ ὁποῖα κάθε ἡμέραν ἀφθονα μᾶς ἐρχονται καὶ ἀπὸ τὰ δύο ἡμισφαίρια, μᾶς δίδει ἕνα ἄρθρον τοῦ γνωστοῦ εἰς τοὺς ἀναγνώστὰς μας Ἀμερικανοῦ ἱατροῦ καὶ συγγραφέως A. J. Cronin. Τὸ ἄρθρον αὐτὸ ἔχει τὴν ἐπιγραφὴν «διὰ τί πιστεύω εἰς τὸν Θεόν» (Why I believe in God).

Καὶ τὸ μὲν περιεχόμενον τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ θὰ δώσωμεν ἐν καιρῷ εἰς τοὺς ἀναγνώστὰς μας, διότι πρέπει πράγματι νὰ τὸ γνωρίσουν. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὅποιον ἔχει ἐξ ἴσου μεγάλην σπουδαιότητα, ὡς χαρακτηριστικὸν τῆς γενικῆς στροφῆς, εἶναι τοῦτο: Τὸ ἐν λόγῳ ἄρθρον ἐδημοσιεύθη εἰς ἕνα περιοδικόν, ἔπου κανεὶς δὲν θὰ ἐπερίμενε νὰ τὸ ἴδῃ. Εἰς τὸ περιοδικόν «Woman's Home Companion», ἕνα περιοδικόν μᾶλλον «κοσμικοῦ» ἄς ποῦμε, τύπου. Καὶ τὸ χαρακτηριστικώτερον ἀκόμη εἶναι τοῦτο: ὅτι ἕνα τέτοιο περιοδικόν, ποῦ ὑποτίθεται ὅτι ζητεῖ μὲ ἄλλους τρόπους νὰ κερδίση ἀναγνώστὰς καὶ ὄχι μὲ τὴν προβολὴν τοιοῦτων ἄρθρων, ὄχι μόνον δημοσιεύει τὸ ἄρθρον μὲ πανηγυρικὸν τρόπον καὶ ὀλοσέλιδον εἰκόνα τοῦ συγγραφέως, ἀλλὰ καὶ τὸ χρησιμοποιεῖ ὡς «κράχτην» διὰ τὴν κυκλοφορίαν του. Ὅπως εἰς τὸ εἰκονογραφημένον ἐξώφυλλον μὲ εἰδικὴν ἐπιγραφὴν ἀναγγέλλεται μόνον τὸ ἄρθρον αὐτό, ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν ἄρθρον διὰ τὸ ὅποιον ἀξίζει κανεὶς νὰ ἀγοράσῃ τὸ φύλλον.

Βεβαίως, τέτοιο πρᾶγμα δὲν γίνεται ἀκόμη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Θὰ γίνῃ καὶ αὐτὸ ὅμως, θὰ γίνουσι καὶ πολλὰ ἄλλα! Διότι ὅπως καὶ ἄλλοτε ἔχομεν ὑπεθυμίσει «νῦν ἐγγύτερον ἡμῶν ἢ σωτηρία ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν. Ἡ νῦν προέκοψεν ἢ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν».

ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ ΑΙ ΣΥΝΤΑΞΕΙΣ

Ἀκόμη, τέλος πάντων, δὲν ἐλύθη τὸ ζήτημα τῶν συντάξεων! Καὶ ὅμως εἶναι ζή-

τημα τιμῆς διὰ τὸ κράτος ἢ ἀληθινὴ καὶ ὄχι συμβολικὴ βοήθεια διὰ τοὺς συνταξιούχους του. Καιρὸς οἱ πολιτικοὶ μας νὰ πάρουν στὰ σοβαρώτερα τὸ θέμα τῆς ὀφειλῆς αὐτῆς καὶ νὰ ἐνθυμηθοῦν ὅτι κατὰ μέγα μέρος ὁ ὅλος κρατικὸς μηχανισμὸς κινεῖται μὲ τὸ αἷμα ἢ τὴν θυσίαν τῆς ὀφείας ἢ τῆς ἀρτιμελείας τῶν συνταξιούχων ἢ τῶν προστατῶν των.

Ἐνώπιον τοιαύτης ὀφειλῆς δὲν ἐπιτρέπονται προφάσεις. Καὶ εἰδικώτερον, ἀπαράδεκτος εἶναι ἡ πρόφασις ποῦ θέλει νὰ στηριχθῆ εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἔχομεν χιλιάδας συνταξιούχων οἱ ὅποιοι δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ παίρνουν σύνταξιν. Τόσον τὸ χειρότερον τότε! Νὰ γίνῃ ἡ ἐκκαθάρισις ποῦ ἐπιβάλλεται! Καὶ νὰ γίνῃ ἀμέσως, ἐκκαθάρισις ἀντικειμενικὴ, αὐστηρά, ἀδυσώπητος. Ἀλλὰ τί πταίουν οἱ ἀληθινοὶ δικαιοῦχοι, διότι τὸ κράτος ἔφερε δίπλα τους διαφόρους ἐπιτηδείους; Δὲν φθάνει λοιπὸν ὅτι διὰ λόγους ρουσφετολογικῶς διασπαθίζεται ὁ ἰδρῶς τῆς ἑλληνικῆς βιοπάλης, πρέπει αὐτὸ τὸ ἔγκλημα νὰ τὸ προβάλωμεν ὡς δικαιολογίαν δι' ἄλλο ἔγκλημα, φερερώτερον καὶ ἀνοσιώτερον;

ΓΑΜΟΣ, ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΧΑΡΤΙΑ

ἽΟτι εἰς γάμον πρέπει νὰ ἔρχονται μόνον πρόσωπα τὰ ὅποια πληροῦν τὰς πρὸς τοῦτο προϋποθέσεις καὶ ἀπὸ ἀπόψεως σωματικῆς υγείας, εἶναι βέβαιοι. Ὅτι ἐπομένως καλὸν εἶναι πρὸ τοῦ γάμου νὰ γίνῃται ἰατρικὴ ἐξέτασις καὶ αὐτὸ δὲν ἤμπο-

ρεῖ νὰ ἀμφισβητηθῆ. Καὶ ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ ἐντατικὸν ἔργον διαφωτίσεως διὰ τὴν υγείαν τοῦ λαοῦ μας, προκειμένου μάλιστα περὶ τοῦ γάμου, καὶ αὐτὸ εἶναι ἔξω πάσης συζητήσεως. Ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ ὅμως, μέχρι τῆς καθιερώσεως «ιατρικῶν πιστοποιητικῶν υγείας» διὰ τὸν γάμον, ἡ ἀπόστασις εἶναι τόσον μεγάλη ὅσον ἐκείνη ποῦ χωρίζει τὸ πνεῦμα ἀπὸ τὴν ἀψυχὸν μηχανήν. Τὰ πιστοποιητικὰ δὲν θὰ εἶναι παρὰ μία μηχανικὴ ἀψυχὸς διατύπωσις ποῦ θὰ ἐπιφέρῃ ταλαιπώρησιν καὶ κἀποιαν καὶ ἀπὸ ψυχολογικῆς ἀπόψεως ἐνόχλησιν, ἐνῶ τὸ κακὸν θὰ εὐρίσκη πάντοτε τὴν διέξοδον ποῦ θὰ ζητῆ.

Καλὴ ἡ μέριμνα διὰ τὴν υγείαν τῶν μελλονύμφων ἀλλὰ δὲν θὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὰ ἀψυχα χαρτιά καὶ τὰ χαρτίσθημα. Θὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὴν δημιουργίαν τῶν ζωντανῶν προϋποθέσεων ποῦ θὰ δώσουν ζωὴν καὶ εἰς τὰ χαρτιά.

Καὶ ἐν τῷ μεταξύ, ἄς μὴ ξεχνοῦμε ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὅποσον προέχει εἶναι ἡ πνευματικὴ υγεία τῶν μελλονύμφων! Αὐτὴ καθιστᾷ τὰ πιστοποιητικὰ περιττά. Διότι ὁ πνευματικὸς ὕγιης ἄνθρωπος μόνος του θὰ λάβῃ ὡς ὅψιν του καὶ τὸ τυχερὸ ἀπὸ ἀπόψεως σωματικῆς υγείας κώλυμα.

Καὶ τὴν πνευματικὴν υγείαν αὐτὴν ἀκριβῶς φαίνεται ὅτι ξεχνοῦν ἐνίοτε μερικοὶ ποῦ κατὰ τὰ ἄλλα δείχνουν, εὐγενῆς ἀναμφιδόλως, ἐνδιαφέρον διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν συνθηκῶν διαβιώσεως τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας!

Z. N.

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

ΤΟ ΣΠΙΤΙ - ΠΑΡΕΚΚΛΗΣΙ

Ἐπρεπε νὰ ἔχη γίνει ἐτοιμόρροπο τὸ μικρὸ ἱστορικὸ σπιτάκι, ὅπου γεννήθηκα κι' ἔζησε ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, γιὰ ν' ἀποφασίσῃ ἐπὶ τῆς ἐκείνου Κράτος νὰ τὸ πᾶρη στὴν κυριότητά του καὶ νὰ τὸ μετατρέψῃ σὲ μουσεῖο ἐνθυμῶν τοῦ μεγάλου μας διηγηματογράφου. Ὁ σχετικὸς νόμος ἔχει κιόλας καταρτισθῆ ἐπειδὴ ὁμοῦ ἐξούρουσε τίς συνειθισμένους στὸν τόπο μας ἀναβολὰς καὶ καθυστερήσεις, ἀπευθυνόμενα στὸν Ὑπουργὸ τῆς Παιδείας, γιὰ νὰ ἐπιστήσομε τὴν προσοχήν του στὴν ἀνάγκη νὰ παρακολουθησῇ καὶ νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ὁραίας ἀποφάσεως. Τὸ λιτὸ καὶ

ασμὸ σπιτάκι πρέπει νὰ γίνῃ γρήγορα, ὄχι Μουσεῖο—ἢ ὀνομασία αὐτὴ μᾶς φαίνεται ἀταίριαστη στὸ πνεῦμα καὶ στὴν ψυχὴ τοῦ «Ἁγίου τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων»— ἀλλὰ ἕνας τόπος προσοκνημάτων γιὰ ὅσους νοιώθουν βαθιὰ κι' ἀληθινὰ τὸ ἔργο του, ὅπου ἡ ἁγιασμένη ψυχὴ του νὰ βρῆται ἀνάμεσα στὸ γνῶριμον κι' ἀγαπημένον τῆς περιβάλλον καὶ νὰ μπορῇ ἔτσι νὰ ἐπικοινωνῇ ἀμειώτερα καὶ βαθύτερα μὲ τοὺς πιστοὺς ἐπισκέπτες.

Δὲν θὰ ἦταν ἄρα γε δυνατόν νὰ βρεθοῦν καὶ νὰ μεταφερθοῦν στὸ σμὸν σπιτάκι κάποιο ἀπὸ τὰ σταθία τῶν βυκλιῶν ποῦ ἐπισκέπτετο, κάποιο ἀπὸ τὰ ἀναλόγια, ποῦ μπροστὰ τους ἐφαλλε, μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία,

ποῦ χρησιμοποιοῦσε, μερικές ἀπὸ τὶς ἱερὲς εἰκόνας, ποὺ ἀκούσαν τὴν προσευχὴ του, ἕνα ἀπὸ τὰ καντήλια ποὺ ἀναψῆ μὲ τὸ ἴδιο του εὐλαδικὸ χέρι; Μῆσα σ' αὐτὸ τὸ περιβάλλον πόσο πιὸ παροῦσα καὶ πιὸ ἱκανοποιημένη θὰ ἦταν ἡ ψυχὴ του! Πόσο πιὸ κοντὰ τους θὰ τὸν εὐρισκαν καὶ θὰ τὸν ἐνοιῶσαν οἱ προσκυνητὲς τοῦ μεγάλου του ἔργου καὶ τῆς ἀσπῆτης του φυσιογνωμίας!

Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ ΜΟΥΣΟΥΡΓΟΣ

Ἡ Ἀνθρωπότης δολόκληρη στέκει μὲ τιμὴ καὶ θαυμασμό μπροστὰ στὴν ἀθάνατη μνήμη τοῦ μεγάλου — τοῦ πιὸ μεγάλου ἴσως — μουσουργοῦ τῶν αἰώνων, τοῦ Ἰωάννου Σεβαστιανῶ Μπάχ, μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς διακοσιοστῆς ἐπέτειοῦ τοῦ θανάτου του. Ἀλλὰ πιὸ πολὺ κοντὰ του, πιὸ δικαιωματικὰ καὶ μὲ πιὸ σαφῆ καὶ βαθεῖα συναίσθηση τοῦ μεγαλείου του καὶ τῆς συμβολῆς του στὸν ἀνθρώπινο πολιτισμὸ στέκει ὁ χριστιανικὸς κόσμος. Διότι ὁ Μπάχ, πρὶν νὰ γίνῃ μεγάλος μουσουργός, ἦ μάλλον γιὰ νὰ γίνῃ μεγάλος μουσουργός, διῆρξε πρῶτα μέγας χριστιανός. Ἐμποτισμένος βαθύτατα ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα, πήρε ἀπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ τὶς ὑπέρλαμπρες καὶ ὑψηλότερες ἐμπνεύσεις του, καὶ τὸ ἀφῆκε νὰ διαχυθῆ, ἄγνο καὶ γνήσιο, σ' ὀλόκληρο τὸ ἔργο του. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἔργο του ὑψώθηκε ὡς τὶς ἀνώτερες σφαίρες τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας καὶ πήρε ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ ἐκεῖνα τὴν οὐράνια σφραγίδα τῆς ἀθανασίας.

Ἡ συναυλία, ποὺ μὲ τόσην ἐπιτυχία ἐδόθη ἡ Κρατικὴ Ὀρχήστρα, μὲ τὴ σύμπροξη τῆς χορωδίας Ἀθηνῶν καὶ τῆ συμμετοχὴ ἀλεκτῶν καλλιτεχνῶν, στὸ Ὄδισον Ἡρώδου τοῦ Ἀττικῶν, μὲ ἀποσπασμένα ἀπὸ τὰ «Πάθη κατὰ Ματθαῖον», καὶ τὰ «Πάθη κατὰ Ἰωάννην», διῆρξεν ἕνας μικρὸς ἴσως, ἀλλὰ χαρακτηριστικὸς καὶ οὐσιαστικὸς φόρος τιμῆς καὶ σεβασμοῦ ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸν μεγάλο χριστιανὸ μουσουργό.

ΜΙΑ ΑΠΑΡΑΔΕΚΤΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΗΔΕΜΟΝΙΑ

Καταπληκτικὰ καὶ ἀπίστευτα πράγματα ἐγίναν γνωστὰ τὶς τελευταῖες μέρες σχετικὰ μὲ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Θεσσαλονίκης. Τὴν ὥρα ποὺ δικαιοσύνη καὶ δικαιωματικὰ ἡ συμπεριφερόμενα τοῦ Κράτους ζητεῖ τὴ μόνιμη λειτουργία τοῦ Ἑθνικοῦ θεάτρου στὸ ἐκεῖ εἰδικὸ του κτίριο, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα οὐκ καὶ νὰ χρησιμοποιῆ ἴκάν τὴν αἴθουσα τοῦ θεάτρου γιὰ ἔθνικες ἢ πνευματικὲς γιορτὲς καὶ συγκεντρώσεις, ἀν δὲν φροντίσῃ, πρὶν ἀπὸ ἐβδομαδῆς ἐλόκληρες, νὰ ἐξασφαλίσῃ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα τὴν ἀπαιτούμενη ἀδεια! Καὶ τὴν ὥρα ποὺ παρουσιάζει μίαν ἀκμαία, ζωντανὴ καὶ γόνιμη πνευματικὴ ζωὴ, ποὺ δὲν ἔχει καὶ πολλὰ πράγματα νὰ ζηλέψῃ ἀπὸ τὴν Ἀθηναϊκὴ, ὅλη ἡ πνευματικὴ συνεργασία, ποὺ διακεκριμένοι καθηγηταὶ τοῦ ἐκεῖ Πανεπιστημίου, ἐπιστήμονες, λογοτέχναι,

δημοσιογράφοι προσφέρουν στὸν Ῥαδιοφωνικὸ Σταθμὸ τῆς Θεσσαλονίκης, δὲν μπορεῖ νὰ μεταδοθῆ, ἀν δὲν περῶσῃ προηγουμένως ἀπὸ τὸν ἐλεγκχο τοῦ Σταθμοῦ τῶν Ἀθηνῶν καὶ λάβῃ τὴν ἐγκριστὴν του!

Τονίζουμε κατηγορηματικὰ καὶ ἐντονα ὅτι ἡ κηδεμονία αὐτὴ, ἡ τόσο ἀνάρμοστη, ἀντιπνευματικὴ καὶ ἀδικαιολόγητη, εἶναι ἀπολύτως ἀπαράδεκτη καὶ πρέπει, νὰ σταματήσῃ ἄμέσως. Ὁ Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ἄς δώσῃ, χωρὶς ἀναβολῆς, τὶς ἀναγκαῖες ἐντολές.

Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Νέες πάλι συζητήσεις στὶς ἐφημερίδες καὶ στὰ περιοδικὰ γιὰ τὴν ὀσένη ἐντεινομένη κρίση κυκλοφορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ — καὶ προπάντων τοῦ λογοτεχνικοῦ — βιβλίου. Καί, μαζί μὲ τὶς σκέψεις γιὰ τὶς ἀφορμὲς τῆς κρίσεως, ἀνταλλάσσονται καὶ διάφορες εἰσηγήσεις γιὰ τὰ μέτρα θεραπείας τῆς: ἀτέλεια χαρτιοῦ, ἐλάττωση τῶν ταχυδρομικῶν, ἔδρωση κοινοτικῶν βιβλιοθηκῶν μὲ ὑποχρεωτικὴν ἀγορὰ βιβλίων καὶ ἄλλα. "Ὅλα σχετικὰ μὲ τὴν ὀλικὴ ἀξία τοῦ βιβλίου" ἔλα μὲ τὸν σκοπὸ νὰ τὸ κάμουν φθηνότερο. Ἀν εἶδαμε καμμιά ὑπόδειξη ποὺ νὰ σχετίζεται μὲ τὴν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ του ἀξία, κανένα μέτρο ποὺ νὰ ζητῆ νὰ τὸ κάμῃ καλύτερο.

Καὶ ἤμωσ' αὐτὸ ἀκριβῶς ἀφελεται ἡ κρίση: στὸ ὅτι τὸ ἀγνωστικὸ Κοινὸν ἔχει...κρίση καὶ ἡ κρίση του δὲν ἀποβλέπει στὸν ὄγκο τῶν οὐλίδων ἢ στὴν τιμὴ πωλήσεως ἀλλὰ στὸ οὐσιαστικὸ περιεχόμενον, στὶς ἠθικὰς καὶ πνευματικὰς προθέσεις καὶ πραγματοποιήσεις. Ἐθικὴ καὶ ἀναμφισβήτητη ἀπόδειξις εἶναι ὅτι τὸ Χριστιανικὸ βιβλίον — ἐπιστημονικὸ καὶ λογοτεχνικὸ — ὄχι μόνον δὲν περνᾷ καμμιά κρίση, ἀλλὰ κυκλοφορεῖ εὐρύτατα καὶ κἀντι: ἀλλεπάλληλες ἀνατυπώσεις. Ἀντιθέτως, ἄς ἔχουν ἕσο χαρτὶ θέλουν καὶ ἄς προσφέρονται ἀκόμη καὶ τῶμα οἱ σοφραλιστικὲς ἀκατανοήσεις ἢ οἱ μαζικαί μὲνές μὲ ψευτικὲς λογοτεχνικὰς μορφὰς ὑποὺλες προσοῦρες τῆς ἀρνήσεως καὶ τῆς βλῆς: τὸ Κοινόν, ἐκεῖνο ἀκριβῶς τὸ Κοινόν ποὺ ἔφερε ὄχι ἀπλῶς νὰ διαβάσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ διαλέγῃ, θ' ἀποστρέφῃ πάντα, ὀσένη καὶ περισσότερο, τὸ πρόσωπο του καὶ τὴν ψυχὴ του ἀπὸ τέτοια βιβλία.

"ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΚΑΛΟ,,

Σπάνια τίτλος ἀνταποκρίνεται τόσο πολὺ στὸν σκοπὸ του, ὅσο ὁ τίτλος τῆς μικρῆς ἐφημερίδος, ποὺ συντάσσον καὶ ἐκδίδον οἱ κρατούμενοι τῶν ἐπανορθωτικῶν φυλακῶν Συγγροῦ (Κατ'ἐγκώστα). Καθὼς εἶναι ὀλόκληρη γραμμένη μὲ τὸ χέρι, φτάνει νὰ ρίξῃ κανεὶς μιά ματιὰ στὸ περιεχόμενό της, γιὰ νὰ καταλάβῃ καὶ νὰ νοιώσῃ τὴ στοργὴ καὶ τὴν ἀγάπην, τὴν ὑψηλὴ καὶ εὐγενικὴ διάθεση, ποὺ ἀναδίδουν οἱ καθαροὶ καὶ περιποιημένους γραμμῆς της. Θὰ καταλάβῃ καὶ θὰ νοιώσῃ πῶς ἡ ἐμφάνισις αὐτὴ δὲν εἶναι ἐκδήλωσις καλλιγραφίας, ἀλλὰ ἔκφρασις ψυχῆς, πῶς οἱ λέξεις

καὶ τὰ γράμματα ἐκεῖνα δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα δεξιότητιαι, ἀλλὰ καρπὸς ἐξαγνισμού καὶ ἀνατάσεως.

Στὴν κορυφὴ τοῦ φύλλου βλέπεις ζωγραφισμένο τὸ Χριστό, μὲ τὸ χέρι νὰ εὐλογῇ. Καὶ ἀπὸ πάνω τὸν ἐπόπιτο τῆς ἐφημερίδος: «Ἐν φυλακῇ ἤμην καὶ ἤλυθε πρὸς με». Ὁμως, ὅταν διαβάσῃς τὸ περιχόμενό της, ἀντιστρέφεις τὸ ρητὸν τοῦ Ἐθαγγελίου καὶ λέγεις: «Ἐν φυλακῇ ἦσθε καὶ ἤλυθε πρὸς ἂς». Καὶ συναίσθηνσαι βαθεῖα πὼς γι' αὐτοὺς ἔχει ὑφωθῆ τὸ θεῖο χέρι, γιὰ νὰ θύσῃ τὴν εὐλογία Του σ' ὅλους τοὺς κρατούμενους, ποὺ ἔχουν νοιώσει μέσα τους τὴν παρουσία Του καὶ καταβάλλον ἐν ὀνόματι Του μιὰ τέτοια ἀληθινὴ προσπάθεια πρὸς τὸ καλὸ.

ΜΙΑ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΗ ΑΠΟ ΜΙΑ ΔΙΚΗ

Δὲν μᾶς ἐνδιέφερε αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ πρόσφατη δίκη μεταξὺ ἐνὸς καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἐνὸς ἐπικριτοῦ του καὶ οὐτε μᾶς ἀπασχολεῖ τὸ εἰδικὸ τῆς θέμα καὶ τὰ πρόσωπα. Δὲν μποροῦμε ὅμως νὰ μὴν κάμουμε καὶ μιὰ γενικώτερη διαπίστωση, ποὺ, ὅσο θλιβερὴ κι' ἂν εἶναι, μπορεῖ νὰ φανῇ χρήσιμη.

Ἡ διαπίστωση εἶναι ὅτι κάτι ὑπάρχει στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολή, κάποια κάμψη στὴ πνευματικὴ τῆς στάθμη, κάποια παρακμὴ. Βέβαια ὑπάρχουν μέσα στὴ Σχολὴ ἄνθρωποι ποὺ ἐργάσθηκαν καὶ ἐργάζονται γιὰ τὴν προκοπὴ τῆς καὶ τὴν ἀνάδειξή της. Ἀλλὰ ὅταν ἀναλογισθῇ κανεὶς τὴν παλῶρια σημασία κι' ἐπίδραση, ποὺ ἔχει στὴν πνευματικὴ προκοπὴ καὶ στὸν πολιτισμὸ γενικὰ τοῦ τόπου ἡ Σχολὴ αὐτὴ, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν βγαίνουν οἱ διδάκαλοι τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων στὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Παιδείας, οἱ ὅποιοι εἶναι συγχρόνως καὶ οἱ κυριώτεροι πνευματικοὶ παράγοντες στὴν Ἑλληνικὴν ὑπαίθρο, καταλαβαίνει πόσο μεγάλη κι' ἐπιτακτικὴ εἶναι ἡ ἀνάγκη νὰ στέκῃ πάντα ἡ Σχολὴ αὐτὴ στὸ ὄψος τοῦ προορισμοῦ καὶ τῆς ἀποστολῆς της.

Ἐλπίζουμε κι' εὐχόμαστε οἱ ἀνδείξεις αὐτὰς τῆς πτώσεως, ποὺ εἶχαν παρατηρηθῇ κι' ἀπὸ πρὶν, ἀλλὰ ποὺ ἐκδηλωθῆκαν ζωηρότερα στὴ δίκη, νὰ μὴ πηγαινούν σὲ βῆθος, νὰ μὴ ἔχουν θίξει ἀθεράπευτα τὴν ἐσωτερικὴ ὑπόσταση, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἀκίνδυνες καὶ παροδικές. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς γράφουμε τίς γραμμὲς αὐτὰς, μὲ τὴν εὐκρινῆ πρόθεση νὰ ἐπισημάνουμε ἕναν κίνδυνο καὶ νὰ συμβάλουμε στὴν ἔγκαιρη καὶ ριζικὴ ἐξουδετέρωσή του.

Ἡ ΚΟΙΜΩΜΕΝΗ,

Ὅσοι εἶχαν τὴν εὐχάριστη εὐκαιρία νὰ θαυμάσουν στὴν Τήνη, μέσα στὴ σερμὴν αἴθουσα τοῦ Μουσείου τῶν Τηνίων καλλιτεχνῶν, τὰ ἔργα τῆς

ἐξαιρετικῆς καλλιτεχνικῆς ἐμπνεύσεως καὶ δημιουργίας τους, θὰ κατανοήσουν βαθύτερα καὶ θὰ ἐπιδοκίμασαν προθυμότερα τὴν ἀπόφαση τοῦ Ἱεροῦ Ἰδρύματος τῆς Ἐκκκλησιαστικῆς ὁμοτιμίας ν' ἀγοράσῃ τὸ περιφρημὸν ἀγαλμα τοῦ Γιαννοῦλη Χαλεπῆ καὶ νὰ τὸ μεταφέρῃ ἀπὸ τὸ Ἀ' Νεκροταφεῖο Ἀθηνῶν στὸ Μουσεῖο τῆς Τήνου. Ἐπειτα μάλιστα ἀπὸ τὸν κίνδυνον ποὺ διατρέξε τὸ ἔργον, νὰ πωληθῇ στὸ ἐξωτερικὸ ἀπὸ τὸν κληρονόμο τοῦ ἰδιωτικοῦ τάφου, ὅπου εἶναι τοποθετημένο, καὶ νὰ φυγαδευθῇ στὸ ἐξωτερικὸ, ἢ ἐνέργεια τοῦ Ἱδρύματος τῆς Ἐκκκλησιαστικῆς δὲν ἔχει ἀπλῶς ἕναν δίκαιο τοπικὸ χαρακτήρα—ν' ἀποδοθῇ τὸ ἀγαλμα στὸν τόπο ποὺ ἔδωσε τὴ ζωὴ καὶ τὸ τάλαντον στὸν καλλιτέχη καὶ νὰ βρῆ τὸ ἀντάξιόν του πλαῖσιον ἀνάμεσα στὰ ἄλλα ἔργα τοῦ ἰδιοῦ καὶ τῶν ἄλλων Τηνίων καλλιτεχνῶν—ἀλλὰ παίρνει συγχρόνως καὶ μιὰν πλατύτερη ἐθνικὴ σημασία. Διότι ἔτσι θὰ μείνῃ πιά γιὰ πάντα στὴν Ἑλλάδα, κάτω ἀπὸ τὴν ἱερὴ προστασία καὶ τὸν καθαιγιασμό τῆς Μεγαλόχαρης, ἕνα ἀπὸ τὰ καλύτερα ἔργα τῆς σύγχρονης καλλιτεχνικῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους μας.

ΟΙ ΔΩΔΕΚΑ

Τί εἶναι πάλιν αὐτὴ ἡ νέα διάσπαση τῶν λογοτεχνῶν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐξεπήδησε ἡ καινούργια ὁμάδα τῶν Δώδεκα; Νέο λογοτεχνικὸ σωματεῖον, τὸ ἔκτο ἢ ἑβδόμο; (ἔχασαμε πιά τὸν λογαριασμό). Ἀκαδημία; Σχολή; Ποιοὶ βαθύτεροι ψυχικαὶ καὶ πνευματικοὶ δεσμοὶ συνδέουν τὰ μέλη της; Ποιοὶ σκοποὶ καὶ ποῖα ἰδανικὰ ἀποτελοῦν τὰς ἐπιδιώξεις της; Γιὰ ποιοὺς πνευματικούς καὶ καλλιτεχνικούς ἀγῶνες ἔσκεινᾷ; Ἐπιδοκίμασα, βεβήθησαν Δώδεκα ἄνθρωποι—ἐξηγεῖται ἕνας ἀπὸ τοὺς Δώδεκα σὲ εἰδικὸ ἄρθρον του—ποὺ καταφέρνουν νὰ μένουν μονιασμένοι ἤρωμοι καὶ πολιτισμένοι γύρω ἀπὸ ἕνα τραπέζι. Καὶ παρακάτω: «Θὰ εἶναι πολὺ εὐχάριστη μὲν, θὰ εἶναι ἐνθουσιασμένοι, ἀν ἐξακολουθήσουν κίθις τόσο ν' ἀνταμώνουν καὶ νὰ περνοῦν μιὰν ὥρα φιλίας καὶ εἰρήνης».

Ὅσοι εἶναι τόσο δύσκολο καὶ δυσκατόρθωτο πρᾶγμα νὰ εἶναι οἱ λογοτέχνες «μονιασμένοι, ἤρωμοι καὶ πολιτισμένοι», ποὺ γιὰ τὴν κατ' ἐκτίμησιν τοῦ ἀγαθοῦ αὐτοῦ νὰ εἶναι ἀνάγκη ν' ἀποδυθοῦν σὲ εἰδικὸν ἀγῶνα οἱ Δώδεκα; Καὶ εἶναι τόσο σπάνια πρᾶγματα «ἡ φιλία καὶ ἡ εἰρήνη» ἀνάμεσα στοὺς πνευματικούς μας ἀνθρώπους, ὅσοις ἢ «κἀθεὸς τόσο» ἐξασφάλισή τους γιὰ «μιὰν ὥρα» νὰ θεωρῆται μέγα κατόρθωμα, ποὺ ν' ἀφήνῃ τοὺς Δώδεκα «πολὺ εὐχάριστη μὲν, ἐνθουσιασμένοι»; Κι' ἔπειτα ἐνοικίξῃς πῶς ἡ Λογοτεχνία καὶ οἱ Λογοτέχνες ἔχουν κάποια πλατύτερη ἀποστολή, κάποιο ἀνώτερον προορισμό!

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Ο Κόσμος τῶν Γραμμάτων

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Σπ. Μ. Καλλιάρφα, καθηγητοῦ τῆς Παιδαγωγικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν: Ψυχολογία τοῦ Βάθους.

Μετὰ τὰς μέχρι τοῦδε ἐργασίας του ἐκ τῆς ψυχολογίας, καὶ μάλιστα τῶν νεωτέρων βάζων τῆς ἐπιστήμης ταύτης, ὁ καθηγητῆς κ. Σπ. Καλλιάρφα, προσέφερεν ὄντως σπουδαίωτον ὄλικόν ἐπιστημονικῆς σκέψεως καὶ ἐρεῦνης, τὸ ὅποιον ἤρκεισθε καὶ θὰ ἀσκήσῃ ἐπίδρασιν καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστημονικὴν κίνησιν.

Μετὰ τὰ «θεμελιώδη προβλήματα τῆς ψυχολογίας», τὸ «σῶμα καὶ ψυχὴ», τοὺς «χαρακτηρῶν ἢ ψυχολογικῶν τύπους», τὸ «περὶ ψυχῆς πρόβλημα», τὸ «περὶ τῆς βουλήσεως», ἢ το ἀπαραίτητον νὰ ἐμφανισθῇ εἰς μίαν συγκριτικὴν μελέτην ἢ καλουμένην «ψυχολογία τοῦ βάθους» ἢ το δηλ. ἀπαραίτητον ὁ σημερινὸς Ἕλληνας ἀναγνώστης ὁ ὅποιος ἐνδιαφέρεται διὰ τὰ ζητήματα αὐτὰ, νὰ ἔχῃ μίαν σαφῆ καὶ παραστατικὴν εἰκόνα τῆς διδασκαλίας τῶν τριῶν μεγάλων ἐκπροσώπων τῆς «ψυχολογίας τοῦ βάθους» τοῦ Γιούγκ, τοῦ Φρόυντ, τοῦ Ἀντλερ. Καὶ ἀκόμη, μὲ τὴν παράθεσιν καὶ τὴν κριτικὴν τῶν διδασκαλιῶν τούτων, νὰ ἔχῃ κλίπος ὑπευθύνους ὁ ἀναγνώστης μίαν πλήρη εἰκόνα περὶ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ψυχικοῦ βίου ἀπὸ τὴν ψυχολογίαν τοῦ βάθους. Ἡ προσπάθεια αὕτη τοῦ κ. Καλλιάρφα, ἀνταποκριθεὶς εἰς τὴν ἀνάγκαν τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοῦ, ἐρχεται νὰ προσθέσῃ μίαν ἀκόμη εὐστοχον συμβολὴν εἰς τὸ μέχρι τοῦδε ἔργον του διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀληθείας εἰς τὴν ψυχολογικὴν ἐρευναν.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ καθηγητῆς κ. Καλλιάρφας τὸ πρῶτον, ἀπὸ ἐτῶν, ἐνεργεῖν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ ἔργον τῆς ἀναλυτικῆς ψυχολογίας καὶ τοῦ ἱδρυτοῦ ταύτης καθηγητοῦ Γιούγκ. Εἰς ἐποχὴν μεγάλῃς συγχύσεως περὶ τὴν ἐρευναν τῆς ἐπιστήμης τῆς ψυχολογίας, ὅταν παντοῦτα ἄλλαι τάσεις ἐνεφανίζοντο εἰς τὴν χώραν μας καὶ ἠγγουοῦντο αἱ νέα γραμμαὶ καὶ κατευθύνσεις εἰς τὸν κλάδον τοῦτον, ἡ γνωριμία καὶ ἡ ἐπαφὴ μὲ τοὺς μεγάλους ἐπιστήμονας παρουσιάζετο περισσότερο ἢ ἄλλοτε ἀπαραίτητος. Καὶ δικαίως ἐνεφανίσθη, ὅταν καὶ ὅπως ἐπῆρπε, μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τὸ ἔργον τοῦ καθηγητοῦ Γιούγκ. Τὸ ὄνομα τοῦ Driesch ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος εἰς τὴν βιολογίαν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Jung ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος εἰς τὴν ψυχολογίαν, αἱ ὅσοι ἐδημιούργησαν ἀληθῆ ἐπαναστάσιν εἰς τὴν ἐπιστήμην, εἶναι δύο ὄντοια, τὰ ὅποια πολὺ δικαίως ὁ καθηγητῆς κ. Καλλιάρφας ἐκρίνεν ὅτι ἐπῆρπε νὰ γίνουεν γνωστὰ εἰς τὸ εὐρύτερον ἑλληνικὸν κοινόν. Εἶναι μίαν συμβολήν, ἢ ὅποια καὶ ἐξετιμήθῃ

καὶ ἐκτιμᾶται, καὶ σήμερον ἀκόμη περισσότερο, ἀπὸ τὸν πνευματικὸν κόσμον τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς τὸ νέον του βιβλίον «Ψυχολογία τοῦ βάθους» ὁ σ. δίδει, ὡς εἶναι φυσικόν, περισσότεραν ἔκτασιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ψυχολογίας τοῦ Γιούγκ, πρὸς τὸν ὅποιον στρέφει τὴν προτίμησίν του. Εἶναι μίαν σαφῆ καὶ χαρακτηριστικὴν σπουδὴν τῶν κυριωτέρων σημείων τῆς ἀναλυτικῆς ψυχολογίας, ἢ ὅποια εἰσάγει καὶ τὸν ἀμύητον ἀναγνώστην κατὰ τρόπον ὑπευθύνου εἰς τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς συγχρόνου ψυχολογίας. Ἡ εἰσαγωγὴ μάλιστα τῆς «ψυχολογίας τοῦ βάθους» προσφέρει πολύτιμα στοιχεῖα διὰ τὸ ἱστορικόν τῆς ἐν λόγῳ κινήσεως ὡς καὶ συμπράγματα διὰ τὸν μελετητὴν τῆς ψυχολογίας. Ἡ πρᾶξις τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ ἀσυνειδήτου, ἢ ἀκριβεστάρα μελέτη τῶν θεμελιωδῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, τῶν συμπλεγμάτων, τῶν ὄντων, τῶν ἐνοίων Anima, Animus καὶ Persona δεκνύουεν πόσον εὐστόχως ὁ σ. ἀποδίδει τὴν δύσκολον ἐρμηνείαν ἐπιστημονικῶν ἐνοίων, αἱ ὅποια ἀπαιτοῦν μελέτην καὶ ἐμβρίθειαν οὐ τὴν τυχεύσαν. Ἰδιαιτέρως, ἐπειδὴ πλὴς λόγος γίνεται σήμερον περὶ τοῦ ἀσυνειδήτου, εἶναι χρησιμώτατον νὰ μίθῃ ὁ ἀναγνώστης ὅτι ὁ Γιούγκ δὲν θεωρεῖ τὸ ἀσυνειδήτου ὡς μίαν ὑπόγειον δεξαμενὴν σκοτεινῶν καὶ ἀμαρτωλῶν πόθων, ἀλλὰ ὡς μίαν πηγὴν ψυχικῆς ἰσορροπίας καὶ ὀνείμων· λόγῳ τῶν ὑψηλῶν ἐνοίων, αἱ ὅποια περιελίσσονται εἰς τὰ βαθύτερα στρώματα τῆς ψυχικῆς σφαίρας, καὶ εἰς τὸ ἀσυνειδήτου. «Μοι φέρεται, λέγει ὁ Γιούγκ, ὡς ἐν παραλλήλῳ πρὸς τὴν κατάπτωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ βίου ἔχουεν ἀύξησιν ὀσφραῶς αἱ νευρώσεις. Δὲν ὑπάρχει στατιστικὴ τρις, ἤτις θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀξίωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τούτου. Ἀλλὰ γινώσκω ἀσφαλῶς ἐν, ὅτι ἡ γενικὴ πνευματικὴ κατάστασις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ παρουσιάζει σχεδὸν πανταχοῦ ἐπικίνδυνον ἑλλείψιν ἰσορροπίας. Ἀναντιρρήτως ζῶμεν ἐν ἐποχῇ ἀεικινήσεως, νευρῶσεως, συγχύσεως καὶ μεγίστης ἐλλείψεως διαφωτιστικῆς περὶ τῆς ζωῆς κοσμοθετικῆς, ἢτις σταθερῶς νὰ κατευθύνῃ» («ψυχολογία τοῦ βάθους» σ. 70).

Καὶ ἀκόμη περαιτέρω (εἰς τὴν σελ. 77) ὁ σ. ἀναφέρει ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ περιφραμα ἔργα τοῦ Γιούγκ «Über die Energetik der Seele» καὶ «Über die Psychologie des Unbewussten» ἵναν χαρακτηριστικὰ, τὰ ὅποια παραθέτομεν αὐτοῦσαι λόγῳ τῆς σπουδαιότητός των: «Αἱ ἰδέαι τοῦ ἠθικοῦ νόμου καὶ τῆς θεότητος ἀνήκουεν εἰς τὰ ἀνεκρίβητα συστατικὰ στοιχεῖα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ὅσαίλω νὰ ἐπαναλαμβάνω πάντοτε ὅτι οὔτε ὁ ἠθικὸς νόμος, οὔτε ἡ ἐνοία τοῦ Θεοῦ, οὔτε οἰαδήποτε θρησκεία ἐνέ-

σκηψεν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἔξωθεν· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ἔχει πάντα ταῦτα ἐξ ἑαυτοῦ... Εἶναι δὲ διὰ τοῦτο ὁλος κενὴ ἰδέα, ὅτι ἀρκεῖ ἀπλῶς ὁ διαφωτισμός, ἵνα ἐκδιώξῃ τις τὰ ἐκφοβίζοντα ταῦτα φαντάσματα... Ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπολύτως ἀναγκασία ψυχολογικῆς λειτουργίας, ἥς ἡ φύσις ὑπάρχει ἔξω τῶν ὅρων τοῦ λόγου (irrationaler Natur). Οὐδέποτε πρέπει νὰ λησμονῆ τις — τοῦτο δὲ εἶναι ἀναγκαῖον νὰ βροντοφωνῆ τις πρὸς τὴν σχολὴν τοῦ Φρόυντ — ὅτι ἡ ἠθικὴ δὲν ἐφέρεθαι ἔξωθεν οὐδ' ἐπεδλήθη βίαιως εἰς τὸν λαόν, ἀλλ' ἡ ἠθικὴ εἶναι λειτουργία τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἥτις εἶναι τόσον παλαιά, ὅσον καὶ ὁ ἄνθρωπος... Ἡ ἐξερύνησις τῶν μυθίων τῆς ψυχῆς φέρει εἰς φῶς πολλὰ, περὶ τῶν ὁπίων δὲ βέβητων μόνον τὴν ἐπιφάνειαν, τὸ πολὺ — πολλὸ μόνον νὰ ὑνερευθεῖται εἶναι δυνατόν. Οὐδὲν ἄρα θαῦμα ὅτι ἀνακαλύπτεται κατὰ τινὰς τῶν ἐρευθῶν τούτων καὶ ἡ ἰσχυροτάτη καὶ ἀρχικωτάτη πάσχη ἄλλης πνευματικῆς ἐνεργείας δηλαδὴ ἡ θρησκευτικότης. Εἶναι βέβαιον ὅτι παρὰ τῆς συγχρόνῃ ἀνθρώπῳ αὐτῇ ἔχει καλυφθῆ μετ' ἡμέρας περισσώτερον παρὰ ἡ γενετήσιος ὁρμῆς ἢ ἡ κοινωνικὴ προσαρμογὴ».

Τὸ σπουδαῖον, ἄκτος τῶν ἄλλων εἰς τὴν «ψυχολογίαν τοῦ βήθους» εἶναι ὅτι ὁ σ. κατορθώνει νὰ ἐξάγῃ ἀδιάπτως παιδαγωγικὰ συμπέρασματα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἐξαιρετικῶς χρήσιμα εἰς τοὺς ἐπιλαμβανομένους σήμερον τῆς ἀγωγῆς. Ὡς ἐπιστήμων γνωρίζει ἀκόμη ποῦ νὰ σταματᾷ καὶ νὰ καθορίζῃ τὰ ἔρια πέραν τῶν ὁπίων αἱ γενικεύσεις, ὅπως π. χ. προκειμένου περὶ ὑνευθῶν, δὴδηγοῦν εἰς δογματισμοὺς ἥκιστα σοβαροὺς διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν σκέψιν καὶ παρατήρησιν.

Ἡ ἐκθεσις τῆς διδασκαλίας τοῦ Φρόυντ, εἰς τὴν ὁποῖαν προχρᾷ περαιτέρω ὁ σ., ὡς καὶ ἡ κριτικὴ ταύτης, καταλαμβάνει μίαν σπουδαίαν θέσιν εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἐκκελευσματοῦ τῶν ψυχολογικῶν ἄνοιθῶν. Μία μικρὰ ἱστορικὴ ἀνασκόπησις περὶ τῆς ἐργασίας τοῦ Φρόυντ, ὡς καὶ ὁ τρόπος τῶν παρατηρήσεών του, δεκνύουν πῶς ὁ σπουδαῖος αὐτὸς πράγματι ἐπιστήμων, ἔκαμε γενικεύσεις καὶ ἐρμηναίαις — ἀπὸ ἄλλοις ἀκατάλληλον πρὸς τὸν σκοπὸν του — αἱ ὁποῖαι τὸν ἀπεμάκρυναν ἀπὸ τὴν ἀληθῆ φύσιν τῶν πραγμάτων (*). Ἐνθὶ διὰ τῆς ἀναλύσεως τοῦ βήθους προσέφερε μίαν σπουδαίαν μέθοδον ἐρεύνης ὁ Φρόυντ καὶ ἐδίδαξε τὴν σημασίαν τῶν ψυχικῶν γεγονότων τοῦ ὑποσυνειδήτου καὶ ἀσυνειδήτου, διὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ libido ἐν παντί καὶ τοῦ πανοσεξουαλισμοῦ ἔχασε τὴν πραγματικὴν εἰκόνα τοῦ ψυχικοῦ κόσμου. Καὶ ὀρθότατα ὁ σ. τονίζει ὅτι ὁ Φρόυντ ἠγνόησε πλῆστας ψυχικὰς λειτουργίας τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἔκαμε γενικεύσεις καὶ πολλὰς αὐθαίρετους ἐρμηναίαις (ἥς ὑνευθῶν, συμβόλων κλπ.) Πρὸ παντός δὲ ἡ «φροῦδική» ψυχανάλυσις ἀπέτυχεν εἰς τὴν θεραπευτικὴν, γεγονός τριαντάτα ἐπιβεβαιῶν τὴν πλάνην τοῦ φροῦδισμού. Ἄξια προσοχῆς ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου εἶναι, πρὸς τοὺς

ἄλλοις, ἡ γνώμη τοῦ Ernst Jolovicz, τὴν ὁποῖαν παραλαμβάνει ὁ σ. (σ. 178-179) ἀπὸ τοῦ βιβλίου του «Praktische Psychotherapie»: «Ὀλίγοις ἀνθρώποις ὄμιλοῦν οἰκοθεν περὶ τῶν θρησκευτικῶν βιωμάτων αὐτῶν. Ἄλλ' ἡ δυναμικὴ αὐτῶν δράσις δὲν αἴρεται διὰ τῆς ἀπωθήσεως τούτων, ἀλλὰ τὸν ἐπινοῦν μᾶλλον ἐπιτείνεται ἡ παθογόνος αὐτῶν ἐπήρεια. Πάντως τὰ μετὰ τῶν θρησκευτικῶν ἔννοιων συγγενέστατα ἠθικὰ ζητήματα ἀνήκουν εἰς τοὺς σπουδαιότατους λίθους, ἐκ τῶν ὁποῦν οἰκοδομεῖται ἡ προσωπικότης».

Εἰς πάντα ταῦτα θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ προσέθῃ καὶ τὴν ἀπουσίαν τῆς «φροῦδικῆς» ψυχανάλυσεως ἀπὸ ἀπόφωσος πρακτικῆς θεραπευτικῆς ἐφαρμογῆς εἰς τὸ ἑλληνικὸν κοινόν, μετὰ τοῦ ὁποῖου τόσον πολὺ διεδόθη ὁ φροῦδισμός. Ὁ σ. τῆς «ψυχολογίας τοῦ βήθους» εἰς τὴν σύντομον κριτικὴν τοῦ Οἰδιποδείου συμπλέγματος, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ βασικὸν σύμπλεγμα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς κατὰ τὸν Φρόυντ, παρέχει πολὺτιμα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀναιροῦν τὴν ἀντίληψιν περὶ τοῦ Οἰδιποδείου σχήματος μῆσα εἰς τὴν οἰκογένειαν.

Ἡ καλύτερα ὄμως ἀπάντησις εἰς τὸν Φρόυντ εἶναι ὅτι οἱ ἴδιοι αἱ μαθηταὶ τοῦ ἀπομακρύνονται διαρκῶς καὶ περισσώτερον ἀπὸ τὰς διδασκαλίας του, οἱ δὲ νεώτεροι ἐξ αὐτῶν προσπαθοῦν νὰ δώσουν μίαν ἀληθῆ εἰκόνα τῆς ψυχικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Ὡς τρίτον ἐκπρόσωπον τῆς ψυχολογίας τοῦ βήθους παρουσιάζει ὁ σ. τὸν Ἄντλερ μὲ τὴν ἀτομικὴν ψυχολογίαν του. Ἄντι τοῦ libido ὁ Ἄντλερ ἔχει τὸ αἰσθημα τῆς ὑπεροχῆς ὡς κέντρον τοῦ ψυχικοῦ βίου, τὸν ἀγῶνα πρὸς κτήσιν κύρους καὶ δυνάμεως. Μὲ τὴν αὐτὴν μονομέρειαν καὶ ὁ Ἄντλερ προσπαθεῖ νὰ καταδείξῃ ὅτι τὰ πάντα παρὰ τῆς ἀνθρώπῃ κατευθύνονται ὑπὸ τοῦ αἰσθηματος τῆς ὑπεροχῆς μῆσα εἰς τὴν κοινωνικὴν ἢ τοῦ ἐκ τούτου πηγάζοντος αἰσθηματος τῆς μειονεκτικότητος. Εἰς ὅλους τοὺς μηχανισμοὺς καὶ τὰ σχήματα τοῦ Φρόυντ ὁ Ἄντλερ τοποθετεῖ, ἀντὶ τοῦ ἡγενητικοῦ, τὸ κίνητρον τῆς ὑπεροχῆς. Τὰ δνευθῶν, τὰ συμπλέγματα, αἱ νευρώσεις, τὸ οἰδιπόδειον σύμπλεγμα, τὰ πάντα ἐρμηνεύονται μὲ τὴν ὡς ἄνω αἰτίαν. Ὁ σ. ἀφιερώνει ὀλιγωτέρως σχετικῶς σελίδας εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἄντλερ καὶ ἐπιμένει περισσώτερον εἰς τὰ ἐξ αὐτῆς παιδαγωγικὰ πορίσματα. Ὁρθότατα τονίζει τὴν μονομέρειαν τῆς ἀντλερικής ψυχολογίας, μονομέρειαν, ἥτις εἶναι ἀκόμη περισσώτερον ἐπικίνδυνος, ἀν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ παιδαγωγούμενος λίαν ἐνεργῶς διδάσκει νὰ κινήται εἰς τὸν ἐπικίνδυνον χῶρον μίᾳ ἀπολύτου ὑπεροχῆς καὶ δυνάμεως «ἀτομικῆς», ἡ ὁποία δὲν εἶναι βεβήως ὑπὸ τὸν νὰ δδηγήσῃ εἰς τὴν λύσιν τῶν συγχρόσων τοῦ πραγματικοῦ ψυχικοῦ κόσμου. Ὁ Ἄντλερ ἀποσπασθεὶς τοῦ Φρόυντ ἐργάσθη, μὲ μεγάλην ἐπιστημονικὴν ἐπιμέλειαν καὶ κρίσιν, ἀλλὰ δυστυχῶς εἰς τὸ ἴδιον ἀντιπνευματικὸν κλίμα τοῦ διδασκάλου του τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο ἄλλο ἀπὸ τὸ κλίμα τοῦ να-

Πρβλ. καὶ *Ἀπὸ τὴν θεωρίαν τοῦ Φρόυντ» *Ἀκτινες» τ. 1939 σελ. 19-26.

τουραλισμοῦ τοῦ 19ου αἰῶνος. Μᾶς προσέφεραν ἐν τούτοις ὁ Ἄντλερ, πρὸς τοὺς ἄλλοις, μίαν σπουδαίαν ψυχολογικὴν διδασκαλίαν, τὴν ὀνομαζομένην οὕτως καὶ ὁ σ. τῆς «ψυχολογίας τοῦ βάθους». Ὅτι δηλ. ἀφετηρία παντὸς ψυχικοῦ γεγονότος εἶναι ὁδηγητικὴ τις εἰκὼν (Leitbild) συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν κατευθύνεται πᾶν ψυχικὸν φαινόμενον. «Πᾶν ψυχικὸν φαινόμενον ἂν τοῦτο πρόκειται νὰ παράσχω εἰς ἡμᾶς τὴν κατανόησιν προσώπου τινός, εἶναι δυνατόν νὰ συλλαμβάνωμεν καὶ νὰ κατανοῶμεν μόνον ὡς προπαρρασκευὴν πρὸς σκοπὸν τινα (Adler, Praxis und Theorie der Individualpsychologie εἰς «ψυχολογίαν τοῦ βιβίου» σ. 206). Αὐτὴ ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς ἐννοίας τῆς σκοπιμότητος τῶν ψυχικῶν βιωμάτων ἴσως εἶναι ἡ σπουδαιότερα συμβολὴ τῆς ἀτομικῆς ψυχολογίας» εἰς τὴν σύγχρονον ψυχολογίαν. Θὰ προσεθέταμεν δὲ ἀκόμη ὅτι ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς σκοπιμότητος, εἶναι καὶ ἡ σπουδαιότερα ὑπηρεσία τῆν ὁποίαν προσέφερε καὶ εἰς τὴν χώραν μας ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ διδασκαλία τῆς ἀντικειμενικῆς ψυχολογίας.

Ἡ καθηγητὴς κ. Καλλιάρης μὲ τὴν ἔκδοσιν τῆς «ψυχολογίας τοῦ βάθους» παρέχει μίαν μεγάλην ὑπηρεσίαν διὰ τὴν συγκριτικὴν μελέτην τριῶν ἐκ τῶν νεωτέρων ψυχολογικῶν διδασκαλιῶν. Ἰδίως ἡ νεωτέρα γενεὰ θὰ ἔχῃ τὴν δυνατότητα μὲ τὸ βιβλίον αὐτὸ νὰ μὴ περιπλανᾶται εἰς ἀνευθύνους περὶ τὴν νεωτέραν ψυχολογίαν περιπλανήσεις. Ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὴν ὁποίαν ἠμπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ πολύτιμα στοιχεῖα ἡ ψυχολογία τοῦ βάθους, προχωρεῖ εἰς τὸν αἰῶνα μᾶς διὰ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν πραγματικὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου. Ἄξιζις νὰ παρακολουθῆ κανεὶς ἐκ τοῦ πλησίον ὄλῃν τὴν σχετικὴν κίνησιν πρὸς τὸν σκοπὸν τούτων.

A. A. A.

★

Τάσση Ἀθ. Γριτσοπούλου: Θεία Ραψωδία. Ἐκλογὴ πρώτη ἀπὸ τὸ βιβλίον τῶν Ψαλμῶν.

Εἶναι τόση ἡ σημασία τῶν ψαλμῶν γιὰ τὸν Χριστιανὸν ἀγωνιστὴν καθὲς ἐποχῆς, τόση ἡ χρησιμότητά τους, ὥστε κάθε ἐργασία, πού σκοπὸς τῆς ἔχει νὰ τοὺς φέρῃ πρὸς ἡμᾶς, κινεῖται ἀναμφισβήτητα σ' ἓνα πεδίο οὐσιαστικῆς προσφορᾶς πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Εἶτε προπαρρασκευᾶται γιὰ τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν, ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ, εἶτε χτυπιέται μὲ τίς δυνάμεις τοῦ κακοῦ, εἶτε παίρνει φῶς καὶ δύναμι μὲ τὴν προσευχὴν, εἶτε τὴν ἀδυναμία τῆς τὴν ἀνθρώπινη φανερῶναι, εἶτε τὴν ἀγαλλίασίν τῆς γιὰ τὴν κατατρόπωσιν τοῦ πονηροῦ, οἱ ψαλμοὶ εἶναι πάντα ἑτοιμοὶ νὰ γίνωσιν ἢ φωνὴ τῆς καὶ νὰ μιλήσωσιν μὲ τὸ στόμα τῆς. Γι' αὐτὸ ἓνα δεῖγμα τοῦ ὅτι τὸ χριστιανικὸ βίωμα κερδίζει στοὺς καιροὺς μας ὁλοένα καὶ περισσότερες καρδίαι, εἶναι καὶ ὁ ἀλλεπάλληλος ἐκδόσεις πού ἀναφέρονται στὸ ποιητικὸ αὐτὸ βιβλίον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Ἡ ἐργασία αὐτὴ τοῦ κ. Τ. Γριτσοπούλου ἀποτελεῖται ἀπὸ μιὰ γενικὴ εἰσαγωγή στὸ βιβλίον τῶν Ψαλμῶν, εἰδικώτερη παρουσίασις καθενὸς ψαλμοῦ χωριστὰ, μὲ τὸ καίμενὸ του καὶ ἐμπειρικὴ μετάφρασις σὲ δημοτικὴν γλῶσσαν καὶ σχόλια. Ἐπειὶ ὁ ἀναγνωστὴς, ἔχει συγκεντρωμένον σ' ἓνα τόμον ὅτι θὰ ζητοῦσε σχετικὰ μόνον πού ὁ τόμος αὐτὸς σταματᾷ, πρὸς τὸ παρόν, στὸν τριακοστὸ ἔβδομον ψαλμὸν.

Μερικῆς ἐπιφυλάξεως θὰ εἶχε ἴσως κανεὶς γιὰ τὴν μετάφρασιν σὲ στίχους. Κάθε τέτοια μετάφρασις, ἀκόμα καὶ ἡ πρὸ ἐπιτυχημένη πού θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ φαντασθῆ, ἀλλοιώνει τὸ ἰδιαίτερον χρῶμα πού ἔχει τὸ καίμενον τῶν ἔβδομῃκοντα καὶ ἐπειδὴ τὸ χριστιανικὸ πλήρωμα ἔχει συνειθισθῆ μ' αὐτὸ, νοιώθει πολὺ χτυπητὴ τὴ διαφορά καὶ τὴν ἀπόστασις.

★

Δ. Σαλαμάγκας: Περίπατοι στὰ Γιάννινα.

Σύντομος ἑμιλίης («Θεκάλεπτα») ἀπὸ τὸν στρατιωτικὸν ραδιοφωνικὸν Σταθμὸν Ἡπείρου, τυπωμένης τώρα σὲ τεῦχος. Καὶ ἀξίζει πραγματικὰ νὰ «μείνωσιν» οἱ ἑμιλίης αὐτῆς, καρπὸς ἀγάπης γιὰ μιὰ ἑλληνικὴ πόλιν μὲ τόση ὠμορφιά, τόση ἱστορία καὶ τόσους θρόλους. Δίνουν ὄλο τὸ τοπικὸ χρῶμα, τὸ ἰδιαίτερον θέλημα τῆς γραφικῆς αὐτῆς γωνίας τῆς ἑλληνικῆς γῆς καὶ ἑκναζωτανναεὺς ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς.

★

Πρωτοπρεσβυτέρου Μάρκου Ἀγαπητοῦ Βασιλάκη: Χιὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ χρονικά. Χίτοι κληρικὸ ἀγωνισθέντες, σφαιρισθέντες καὶ δράσαντες κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821.

Τὸ παραπάνω τεῦχος παρουσιάζεται σὰν τὸ πρῶτο ἐνὸς καινοῦργου ἐπαρχιακοῦ περιοδικοῦ, τοῦ τύπου τῶν «χρονικῶν» πού τόσα ἔχουν προσφέρει στὴ διάσωσιν τοῦ ἱστορικοῦ καὶ λαογραφικοῦ θησαυροῦ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαρχίας. Καὶ ἡ μελέτη πού καταχωρεῖται στὸ τεῦχος αὐτό, γιὰ τοὺς χιῶτες κληρικοὺς πού ἀγωνίσθησαν κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν καὶ πού μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶναι καὶ τῆς γενικώτερης νεοελληνικῆς ἱστορίας σπουδαῖες μαρφές, προσφέρει μίαν ἀξιόλογον ὑπηρεσίαν, ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις χρήσιμας.

★

Νίκωνος Γ. Κασσιμάκου: Τὸ φίλι τοῦ ὀλέθρου.

Σὰν «δραματικὸ μυθιστόρημα» παρουσιάζεται, τὸ μᾶλλον σύντομο αὐτὸ ἀφήγημα. Ἡ ὑπόθεσις του εἶναι, βέβαια, δραματικὴ, ἀλλὰ μυθιστόρημα, ἔργο δὲν κατορθώνει νὰ δώσῃ. Ἐχει ὅμως, παρ' ὅλες τίς ἀδελφότητές του, κάποια οὐσία, κάποιο περιεχόμενον. Κάτι λέει, ἐνὸς τόσου τριγύρω μας προικισμένοι μὲ τεχνικὰς ἱκανότητες δὲν καταφέρνουν νὰ ποῦν τίποτε.

Κ. Ν. Κωνσταντινίδης: Ἡ Ρόδος, ἓνα τραγούδι.

Καὶ τὸ μικρὸ αὐτὸ βιβλίον ἀποτελεῖ μιά προσφορά ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα, τῆς ἀγάπης αὐτῆς ποῦ ἐθαυματούργησε στὴν ἐποχὴ μας κ' ἔδωσε τὴν ἀπελευθέρωσι τῆς Δωδεκανήσου. Εἶναι γεμάτο ἀπὸ χίλια δυο ροδίτικα θέματα παρμένα ἀπὸ τοπία, ἀπὸ ἀνθρώπινους τύπους, ἀπὸ τοπικὰ τραγούδια, περιστατικὰ καὶ θρύλους.

*

Χαρίτωνος Σ. Κοριζῆ: Μακεδονία, γῆ Ἑλληνική:

Πλαταιὰ μελέτη ποῦ ἐξετάζει, παρουσιάζοντας, πλοῦσα στοιχεῖα καὶ νουκουμέντα, τὴ Μακεδονία στὴν ἀρχαιότητα, πρὶν ἂν τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ ὕστερα ἀπ' αὐτοὺς. Ἰδιαιτέρως ἀσχολεῖται καὶ μὲ τὸ ζήτημα τῶν σλαβικῶν ἐπιδρομῶν.

*

Π. Μακρυγιάννη, τέως ταγματάρχου πεζικοῦ: Ποῦ πᾶμα;

Μικρὸ φυλλάδιον ποῦ ὑποστηρίζει ὅτι ἓνας καινούργιος πόλεμος εἶναι μοιραῖος, ὅτι θὰ ἐξοπλίσῃ μᾶλλον γρήγορα κ' ὅτι θὰ εἶναι ὁ τελευταῖος. Ἄν κρίνῃ κανεὶς ἀπὸ τὴν τελευταία αὐτῆς πρόγνωσι, μπορεῖ νὰ εἰπῇ πὼς δὲν θὰ ἐπαληθεύσῃ κ' οἱ δυὸ πρώτοι...

Ν. ΒΑΣΣΑΜΗΣ

«Journal d' un Chrétien», τοῦ Jacques Biebuyck

Τὸ βιβλίον τοῦ Biebuyck «Ἡμερολόγιον ἑνὸς χριστιανοῦ» τυπώθηκε τελευταία στὸ Βέλγιο καὶ εἶχε μεγάλη κυκλοφορία—ἀφοῦ κυκλοφορεῖ τώρα σὲ τρίτῃ ἐκδοσι.

Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑννέα κεφάλαια. Στὸ πρῶτο, ποῦ ἔχει τὸν τίτλον «Ἀγάπη», ὁ συγγραφεὺς μᾶς μιλάει κυρίως γιὰ τὴν ἀγάπην τῶν συζύγων. Πῶς, δηλαδὴ, δυὸ νέοι σύζυγοι ποῦ ἀγαπιούνται, περνοῦν ὅλα τὰ στάδια τῆς ἐξελιξέως τῆς ἀγάπης τους καὶ πῶς ἀνάμεινα ἀπὸ τοὺς πόνους καὶ τὴν ἀντιξοῦντες τῆς ζωῆς, δημιουργεῖται σιγά-σιγά ἡ συναίσθησι ὅτι καὶ οἱ δυὸ μαζί εἶναι ἓνα ἄτομον, μιά προσωπικότης, ἡ «καρδιά τοῦ σπιτιοῦ», ὅπως τὴν ἀποκαλεῖ ὁ συγγραφεὺς.

Στὸ δευτέρον κεφάλαιον, μὲ τίτλον «τὸ σπῆτι τῆς ἀγάπης», γίνεται λόγος γιὰ τὰ ζητήματα τῶν συζύγων καὶ τῶν παιδιῶν. Πρόκειται γιὰ τοὺς πραγματικοὺς χριστιανοὺς, ποῦ θυσιάζουσι κάθῃ ἀτομικισμῷ γιὰ ν' ἀναθρέψουσι τὰ τέσσαρα καὶ τὰ πέντε παιδιὰ τους, ἀντίθετα πρὸς ἐκείνους ποῦ κρατοῦν ὅλας τὴς ὕρας γιὰ τὸν εἰσατό τους, τρέχοντας στὸ τέννευ, στὰ χαρτιά, στοὺς χοροὺς καὶ ποῦ κάνουν ἓνα μόνο παιδί, ποῦ ἀνατρέφεται καὶ αὐτὸ ἀπὸ ἄλλους, πότε ἀπὸ τὴν γιανγιά καὶ πότε ἀπὸ ἄλλη συγγενή. Σ' αὐτὸ τὸ κεφάλαιον μᾶς δείχνει ὁ συγγραφεὺς καὶ ὀρισμένους στιγμὰς μικρότητος, ποῦ σκιάζουσι τὴν

εὐτυχία τοῦ ἀνδρογόνου καὶ ποῦ πηγάζουσι ἀπὸ τὰ νεῦρα ποῦ ἀποκοτῶν καὶ οἱ δυὸ μὲ τίς δυσκολίας τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ἀλλὰ κ' ἐδῶ ἡ ἀγάπη ἐρχεται νὰ πιεζῇ τὸ ρόλον τῆς κ' ἔτσι στὸ τέλος αὐτῶν τῶν μικροπεισοδιῶν δὲν ἔφασι ποιοὺς ἔφταιξε καὶ ποιοὺς ζήτησε συγγνώμη, γιὰ τὴν καὶ οἱ δυὸ ἀναγνωρίζουσι κάποιον σφάλμα τους.

Στὴν ἴδια ἀτμόσφαιρα κινεῖται καὶ τὸ τρίτον μέρος τοῦ βιβλίου, ποῦ ἔχει τὸν τίτλον «Τραύματα» καὶ ἀναφέρεται στὸ ψυχικὸ χάσμα ποῦ δημιουργεῖται καμμιά φορὰ μεταξὺ τῶν συζύγων σὲ στιγμὰς παρεξηγήσεων καὶ γκρίνιας.

Παρακάτω, τὸ κεφάλαιον «Σῆξ» καὶ κατόπιν τὸ «Κλισιὸς κήπος» ἀναφέρεται στὸν περιορισμὸν τῶν γεννήσεων καὶ γενικὰ πάλι στὴν ἀνάγκη νὰ κυριαρχῇ τὸ πνεῦμα πάνω στὴν βλῆ. Αὐτὰ τὰ δυὸ τελευταία κεφάλαια εἶναι κάπως μπερβμένα καὶ δὲν ἱκανοποιοῦν πέρα γιὰ πέρα τὸν ἀναγνώστη.

Στὰ ὑπόλοιπα κεφάλαια «Ἡμερῶς πολέμου» «Ἀνθρώπος καὶ ἄνθρωποι», «Ἡ ζωὴ ἔχει τὴν ὁμῆ τῆς μελάνης», ὁ σ. κάμνει λόγο γιὰ μερικὰ σύγχρονα προβλήματα. Ἐνδιαφέροντα δευτέρως γιὰ τὴν ἐπίδρασι τῆς φιλοσοφίας στὸ πνευματικὸν στάδιον, ἰδίως διὰν ἔσκειν ἀπὸ ἀρρωστημένες ἀντιλήψεις καὶ παραπλανημένα νοήματα: Ἐνθ' τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, ἀνήσυχο, ζητεῖ νὰ βρῇ μέσα στίς σελίδας τῶν ποιητῶν καὶ τῶν πεζογράφων τὴν ψυχικὴν ἔξαρσι καὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάτασι, βρίσκει τὸ κανόν Ἡ «περιπέτεια πρὸς τὴν πίστι», εἶναι ἡ βασικὴ περιπέτεια τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου. Κεὶ εἶναι εὐτύχημα ὅτι τέτοια βιβλία, ὅπως τοῦ Βέλγου Biebuyck, τοποθετοῦν σωστὰ τὰ ζητήματα τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου.

Ε. Β.

*

The Secular and the Sacred (An Enquiry with the Principles of a Christian Civilization) By Philip Arthur Micklem.

Μὲ τὸ βιβλίον τοῦ αὐτοῦ (μιά σειρὰ διημιτιῶν) ὁ σ. ἔσκειν ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ θεολογία μπορεῖ νὰ γίνῃ τὸ κλισίον τοῦ ἀνθρώπου προβλήμα, στὸ βλακὸ αὐτῆμα γιὰ μιά ἐπίδρασι: δικαίως ἀντιμετωπίσεως αὐτοῦ ποῦ λέμε «πρόσκαιρον» καὶ ἐκείνου ποῦ καλοῦμε «ἑρῶν» καὶ προβάλει τὴν ἰδέα μᾶς πρακτικῆς θεολογίας ποῦ ἔχει τὴ θέσι τῆς πνευτοῦ ὅπου τὸ ὑπερφυσικὸν στοιχεῖον μπορεῖ νὰ συνδυασθῇ μὲ τὸ φυσικὸν καὶ νὰ δηγήσῃ τὸ ἄτομον καὶ τὴν κοινωνία σὲ μιά κατάστασι τάξεως καὶ ἁρμονίας.

Τὰ δύο βασίλια—μᾶς λέει ὁ σ.—τοῦ κόσμου καὶ τοῦ θεοῦ, ἀνήκουσι τὸ ἓνα στὸ ἄλλο. Οἱ κίνεσι ἀποχωρισμοῦ τῶν δὲν εἶναι κατὰ ποῦ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ἀγνοῆσῃ, γιὰτὶ ἓνας τέτοιος ἀποχωρισμὸς δηγήσει σὲ μιά διάσπασι ποῦ τοὺς καρποὺς τῆς τοῦς ἔσμεν στὴν ἐποχὴ μας ἀλλὰ καὶ τοὺς βλέπομε νᾶχουσι στιγματίσει: δλόκληρη τὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἀξία, ἀκριβῶς, τοῦ βιβλίου ἔγκειται στὸ ὅτι ὁ σ. δὲν παρουσιάζει μόνον τὸ «τώρα» μὲ τὰ

αιτήματά του, ἀλλὰ μελετᾷ συγχρόνως καὶ τὴν ἱστορία, γιὰ νὰ δείξῃ μὲ ἀδιάσπιστα ἐπιχειρήματα ὅτι τὸ δράμα τῆς ἀνθρωπότητας ἐξελίσσεται στὴ διάσπασί αὐτῆ Ἰησίου καὶ ἀνθρωπίνου καὶ ἐπὶ τὴν ἀνθρώπινον καὶ ἐπιβάλλει μιὰ πλαστεὶά καὶ μελετημένη σύνθεσι τῶν δύο αὐτῶν ἀξιών.

Ἡ συγῆθεια νὰ κρίνωμε τὰ γεγονότα μὲ βάσι τὴν ἀντιθεσί «τοῦτος ὁ κόσμος» καὶ «ὁ ἄλλος κόσμος» ἐδημιούργησε ἕνα χάσμα ἀνάμεσα σὲ δύο καταστάσεις ποῦ «φύσι» στέκουν ἡ μιὰ κοντὰ στὴν ἄλλη γιὰ τὸ «θεῖο» πρέπει νὰ ἐμπνέῃ καὶ νὰ ἐνημερώνῃ τὸ «πρόσκαιρο» γιὰ τὸν σκοπὸ καὶ προορισμὸ τὸν ἐνὶ τῷ δευτέρω θὰ ἀξιοποιηθῇ τὴν προσφορὰ τοῦ πρώτου.

Ἡ Βίβλος εἶναι ἕνα θετικὸ παράδειγμα τῆς θείας προσηθείας ἐξηγητημοῦ τοῦ κόσμου. Οἱ βιβλικὰς μορφές, προφήτες, ἀπόστολοι κλπ. ἀγάπησαν τὸν κόσμο ἀφοῦ δουλέψαν καὶ ὑπέφεραν γιὰ νὰ τὸν ἐξαγιάσουν. Καὶ ἀκόμη περισσότερο βλέπομε τὴν σημασία τῶν σχέσεων «θείου» καὶ «κοσμικοῦ» διὰ—μὰζὺ μὲ τὸν συγγραφέα—ρίξωμε μιὰ ματιὰ στὴν ἱστορία καὶ δοῦμε πῶς στὸν Μεσαίωνα ἡ οὐκεία ἡ πρᾶξι καλλιερ-γοῦσαν μιὰ σύνθεσι τῶν δύο βασιλείων, τοῦ θείου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου, μὲ τῶσι τὴ δημιουργία ἐνὸς πολιτισμοῦ βασιαιμένου πάνω στὴ σύνθεσι αὐτῆ τοῦ «πνευματικοῦ» καὶ τοῦ «προσκαιροῦ». Καὶ πῶς δευτέρα ἡ Ἀναγέννησι γίνεται δι-πέραμος μερικῶν «κοσμικῶν» ἀξιών καὶ δημιουργίαντας ἕναν οὐμανισμὸ ποῦ θὰ μπορούσε νὰ βρῇ ἀξία ἐκφρασι μέσα σὲ μιὰ τάξι χριστιανι-κῆς ζωῆς τὸν ἀπομόνωσε μέσα στὸ πλαίσιο μιᾶς ἡγκωνερικῆς αἰωνολατρείας, γιὰ νὰ δηγηθῆ ἔκει ποῦ ἀηγηθῆκε.

Ἡ ἐγὼϊστικὴ αὐτῆ στροφῆ τοῦ αἰῶνος πρὸς τὸν ἐαυτὸ τοῦ δὴν ἀρχως νὰ ἀπεμακρύνῃ ἀπὸ τῆ θεοσι καὶ τῆ δημιουργία τὸν θεῖο παράγοντα ποῦ ἀφησε πιά ἐλεύθερη ἀπὸ τὴν ἐπιρροή του τὴν ἀνθρώπινη σκέφι νὰ δημιουργήσῃ, μὲ βάσι τὴ μηχανιστικὴ ἀνίλνφσι τῆς ζωῆς, μιὰ κατὰ-στασι ἐξαρτήσως τεβ ἀνθρώπου ἀπὸ τίς οἰκονομικῆς μεταβολῆς καὶ τὰ καπρίτσια τῆς βιμη-χανίας, κατὰστασι ποῦ γίνονταν πῶς τραγικὴ, γιὰ τὴν ἐχρε σὴν φόντο τῆς ἕνα πιστεύω, τὸ πι-στεύω ὅτι ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς θὰ γίνῃ ὀρι-ζοντὰς γιὰ μιὰ νέα ἐποχῆ καὶ ἕνα καινούργιο πολιτισμὸ.

Καὶ τὸν καινούργιο πολιτισμὸ τὸν εἶδαμε, τὸν φηλαφῆρασε, τὸν ζοῦμε. Ἀθεολατρίης, φό-δος, διαφθορὰ εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ ποῦ ὀ-δηγοῦν στὸ ἐρώτημα τί πρέπει νὰ γίνῃ τώρα.

Μὲ ἀποδείξεις λοιπὸν ἀπτερες ἀπὸ τὴν ἱστορία μὰ καὶ τὴ συγχρόνῃ πραγματικότητά, ἐργεταὶ ὁ σ. νὰ μᾶς πῇ τὴ μεγάλῃ ἀλῆθεια πῶς εἶναι καιρὸς πιά ἡ διάσπασί αὐτῆ μεταξῶ θείου καὶ προσκαιροῦ νὰ ἐξφωανισθῇ καὶ νὰ μᾶς στὴ θέσι τῆς ἡ ἐνότῃς. Ἀπ' αὐτὸ θὰ κρίνῃ ἂν τὸ αἰριο θὰ εἶναι καλύτερο ἀπὸ τὸ σημερα.

Καὶ δὴν τὸ βλέπει εὐκολο αὐτὸ. Πολλὰ εἶναι τὰ προβλήματα ποῦ δημιουργετὶ τὸ ἔνοχο πα-ρελθὸν τῆς διασπάσεως καὶ ποῦ θὰ μπορούσαν νὰ συνοφισθῶν σὲ δύο βασικά σημετα.

1ον) Ἐκεν καὶ πῶς τὸ «πρόσκαιρο» στοιχεῖο

μπορετὶ νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τοὺς πικρούς καὶ μὴ φυσικοὺς καρπούς τῆς αἰωνολατρείας χωρὶς ἀρ-νησι τῆς φύσεως του καὶ τῶν δικαιωμάτων του μὰ μὲ ἐπίγνωσι, ὅτι καὶ ἡ φύσι του καὶ τὰ δι-καῖα του θὰ ἀξιοποιηθοῦν μὲ τὴν τοποθέτησι τους στὴν αἰώνια τάξι καὶ 2ον) ἔκεν καὶ πῶς τὸ «ἱερὸ» ἀκολουθῶντας τὸν ὁρὸμο τοῦ αἰωνίου, ὁ-ποῦ τοποθετήθηκε μὲ δηγητὸ τὴν προσωπικότητά τοῦ Χριστοῦ θὰ μπορούσε νὰ συμπληρωθῇ καὶ ἐμπνευστὸ τὸ βασιλείο τοῦ κόσμου τούτου.

Ἄλλὰ μιὰ σοβαρὴ ἀντιμετώπισι τῶν προβλη-μάτων αὐτῶν προϋποθέτει πρώτα τὴν ὀμολογία ὅτι τὰ ἀφάλματα δὴν ἀνέγκουν μόνο στὸ «κοσμ-ικὸ», στὸν αἰῶνα μὰ καὶ σ' ἐκείνους ποῦ ἐκπρο-σωποῦντας τὸν θεῖο παράγοντα τὸν ἀπεμόνωσαν καὶ τὸν ἐκαίμαν κατὰ ποῦ, ἂν καὶ δυναμικὸ, δὴν μπορούσε νὰ δείξῃ τὴν πραγματικὴ δύναμι του.

Τότε, σὴν συνέχεια τῆς ὀμολογίας, ἡ ἐπανόρ-θωσι θὰ ζωῆσι ἀπάντησι στὰ προβλήματα ποῦ ἐδημιούργησε καὶ δημιουργετὶ ἡ διάσπασι τοῦ αἰωνίου καὶ τοῦ προσκαιροῦ. Καὶ τὴν ἐπανόρ-θωσι αὐτῆ ὥρατα ὁ σ. τὴν ἐμφωνετὶ μὲ τρεῖς ἐπιταγῆς.

1ο) Νὰ παρουσιάσουν οἱ χριστιανοὶ καρπούς ἀγιότητος.

2ο) Νὰ δημιουργήσουν κῦτταρα χριστιανικῆς ζωῆς καὶ ἀγάπης ποῦ θὰ βροῦν τὴν ἐκφρασί τους σὲ μιὰ πρᾶτικὴ ἐμφάνισι τοῦ Χριστιανι-σοῦ σὲ καθε ἐκδήλωσι τῆς καθημερινῆς ζωῆς, καὶ

3ο) Νὰ δημιουργηθοῦν ἐργάτες ποῦ μὲ βάσι τὴν ἀγάπῃ θὰ δουλέψουν γιὰ τὸν πλουτισμὸ τῆς ἀνθρώπινῆς ζωῆς.

Μὲ συστηματικὴ στροφῆ πρὸς τὴ σύνθεσι τοῦ θείου καὶ «προσκαιροῦ» γρηγορα θὰ φέρῃ τοὺς καρπούς τῆς.

A. Σ.

Ἄξετὶ νὰ προσέξῃ κανεὶς ἰδιαιτέρως μιὰ πρόσφατη ἐργασία τοῦ Sir Stafford Cripps, πάνω στὸ ῥημα «Ὁ Θεὸς στὴν ἐργασία μας» (God in Our Work).

Ὁ Sir Stafford Cripps εἶναι γνωστὸς στὴν Ἑλλάδα τόσο γιὰ τὴν δυναμικότητά του ὡς πολιτικοῦ ὅσο καὶ γιὰ τὸν «ἀσκητισμὸ» ποῦ ἐπι-βάλλει στὸν ἐαυτὸ τοῦ θέλοντας νὰ προβῆλλῃ, σὴν παράδειγμα, αὐτὸν τὸν Ἰλιον στὸν λαὸ τῆς Ἑγγίλιας ἀπὸ τὸν ὀποιο ἀπαιτεῖ θυσίεσ καὶ ὀ-κιμισίεσ γιὰ μιὰ ἀνοικεδομένη τῆς χώρας του.

Ὁ Sir Stafford Cripps, ἔχει τὴν δυνατό-τητα νὰ μιλήσῃ μὲ κάποιο κύρος πάνω στὸ ῥημα τῆς ἔθεσεσ ποῦ πρέπει νὰ ἔχῃ ἡ καθημερινὴ μας ἐργασία ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ. Βασικὴ σκέφις, ποῦ πλαισιῶνει τὴν ὀλη ἐργασία στὸ βιβλίο αὐτὸ, εἶναι ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι θρησκεία ἐχι ἀπομόνωσεσ μὰ ἐπαφῆσ καὶ σχέσεσ τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ ἰδέα δὲ αὐτῆ, ἁμέσως, δίνει στὸν κάθε ἂν-θρωπο, τὴ θέσι του καὶ τὴν ἀξία του γιὰ τὴν ἀνθρώπινη καθημερινὴ του ἐπαφή μὲ τοὺς ἄλλους εἴτε στὴ δουλειά του, εἴτε στὸ παιχνίδι του, εἴτε στὴ μελέτη ἡ τῆν λατρεία, ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ ἀναπτύξῃ τὴν προσωπικότητά του εἶσο ὅσοτε αὐτῆ, ἐμπνευσμένη ἀπὸ τίς ἀλήθειεσ τοῦ Χρι-

στιανισμού ν' αποταλή δημιουργικό και απαραίτητο στοιχεία για την κοινωνία.

Ο Χριστιανισμός είναι ο κανών της βίωσης μας και όχι μονάχα μιάς μέρας από τις έπτά που έχει η έβδομάδα. Η Πίστις δέ ή χριστιανική δέν είναι μονάχα κάτι τó εσωτερικό, ένα κρυφό βίωμα, μά κάτι πού πρέπει νά βρισκή τήν έκφραση τόν τόσο στό σπίτι και στην εκκλησία οσο και στό εργοστάσιο ή τó αγρόκτημα όπου ή καθημερινή εργασία μάς απασχολεί.

« Η χριστιανική Πίστις είναι τó όλον ή τίποτε » τονίζει ο Cripps για νά εμφάνιση, μέ τó απόλυτο αυτό τής σκέψής του, τήν ανάγκη τής ολοκληρωτικής προσφοράς πού πρέπει νά επιδιωχθώ κανείς όταν εργάζεται ή έρχεται κατά κάποιο τρόπο σ' επαφή μέ τούς άλλους.

Η έννοια δέ τής προσφοράς, τού «ήπηρετείν» δηλαδή τούς άλλους είναι ο βασικός καρπός τής πίστεως αυτής πού πρέπει νά γεμίση τήν ψυχή τού ανθρώπου.

Η εργασία μονάχα όταν προσφορά, όταν δημιουργία, μπορεί νά βοηθή, γιατί μέ τήν εργασία αυτή, όσα και άν είναι, μπορούμε νά δειξώμε άν είμαστε χριστιανοί ή όχι. Ήπειδή, δηλαδή, στην καθημερινή εργασία, έχομε όχι μόνο τήν ευκαιρία μά και τó καθήκον νά δειξώμε και νά αποδείξώμε τήν χριστιανισμένη μας, πρέπει νά προβάλλώμε τήν αγάπη μέσα από τήν προσφορά μας για νά μπορούμε νά δειξώμε και τó ποιόν τής πίστώς μας. Τότε δέ, όταν παίρνη αυτό τó νόημα ή δουλεία πού ο καθένας κάνει και ή όλη ζωή αποκτά περιεχόμενο και γίνεται έξια νά τήν ζή κανείς.

Τό γεγονός ότι γρήγορα ή άργά κανείς κουράζεται ή, άν δέν κουράζεται υφίσταται ένα πνευματικό υποσιτισμό δουλεύοντας μονάχα για τόν έαυτό του, προβάλλει πιό έντονα τούς καρπούς πού προσφέρει: μιά εργασία ένταγμένη μέσα στην προσπάθεια για τó κοινό καλό, εργασία πού γίνεται πηγή χαράς για έκείνον πού τήν κάνει.

Μά τó συμπέρασμα αυτό δέν έχει σκοπό νά μείνη ένα συμπέρασμα, καρπός μιάς θεωρητικής αντιμετώπισης πού κάνει ο Cripps σέ όρισμένα θέματα, όπως τής εργασίας κ. ά. 'Αντιθέ-

τως έχει σκοπό νά βγάλη συνέπειες, συνέπειες βασικές τόσο για τήν άτομική και έθνική όσο και για τó όλου κόσμου τήν ζωή.

Όταν μάς λέει ότι « ή θρησκεία είναι ζωή και ή ζωή θρησκεία » άπαιτεί συγχρόνως νά βγάλώμε και τίς συνέπειες. Βασική δέ συνέπεια αυτού είναι ότι δέν μπορεί κανείς άτιμωρητεί νά ξεχωρίση τόν δίκιο από τόν πνευματικό παράγοντα στη ζωή του.

Και άκριθώς σέ τούτο τó σημείο, στην άρμονική δηλαδή συμβίωση τού προσκλήρου μέ τó αίώνιο, μέσα στά πλαίσια τής εργασίας πού κάνομε, έγκαιται τó κατά πόσον ή εργασία μας μπορεί νά είναι προσφορά στους συνανθρώπους μας και τó θεό.

« Έλευθερία δίχως πνεύμα — μάς λέει — είναι μιά αντίθεση όρων και τó πνεύμα δίχως θρησκεία χάνει τήν ούσία του και τήν δύναμή του. »

Ο άγώνας για τó καλό και έναντίον τού κακού είναι έπιταγή βασική πού πρέπει νά γίνει βίωμα για τόν καθένα πού πονεί για τó δράμα τής εποχής μας. Και ο άγώνας αυτός θά γίνει όταν πάλη μεταξύ τών κακών συνθηκών ζωής, πάλη στη δουλεία για τó κοινό καλό, πάλη πού θά εξαφανισώ κάθε τι υλικό ή πνευματικό πού θά μπορούσε νά σταθώ εμπόδιο για τή διάδοσι ενός χριστιανικού πολιτισμού. Και αυτή τήν πάλη μπορεί νά τήν κινή ο καθένας πού, μέ πίστι στό θεό, από τή θέσι πού βρίσκεται όταν εργάζεται, μαθητής ή έπιστήμων μέ έπίγνωσι τής Ιερχής του άποστολής δουλεύει για τόν πολιτισμό αυτό.

Η εργασία λοιπόν όχι όταν τιμωρία, όχι όταν κάτι τó αναγκαστικό πού γίνεται ο βραχνάς για τόν εργάτη μά όταν Ιερή άποστολή έρχεται νά δώση τή χαρά σ' έκείνον πού θά πιστέψη ότι, δέν είναι τόσο τó τί κάνεις, μά τó πνεύμα, ο τρόπος μέ τόν όποιο κάνεις αυτό πού έχεις μπροστά σου, τó καθήκον τής στιγμής δηλαδή, πού σέ τοποθετεί μέσα στην αλυσίδα τής συνθηματικού στην αίώνια κοινή δημιουργία.

Για μιά φορά ακόμη ένας άληθινός πιστός, πιστός όχι από έπίγγελμα αλλά από πεποίθησι, έρχεται μέ τó παγκόσμιο κύρος πού διαθέτει νά μάς προσφέρει τήν συμβολή τής πείρας του.

Α. Σ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Η Έκκλησία τής Άγγλίας ίδρυσε τó William Temple College πού θά δέχεται γυναίκες πού θέλουν νά μελετήσουν δύο-τρια χρόνια τόν Χριστιανισμό και τó χριστιανικό τρόπο ζωής πριν μπουν εις τήν υπηρεσίαν τής Έκκλησίας ή πριν άναλάβουν κάποια θέσι άν' αυτές πού προσφέρονται τώρα στη γυναίκα.

Τό στάδιο τής μελέτης θά συνδυάζη μιά καλή θεμελίωση στη βιβλική και χριστιανική θεολογία μέ τή μελέτη τής κοινωνίας και τής ανθρώπινης προσωπικότητας.

Θά γίνεται μιά προσπάθεια νά συνδυάζονται

αυτά τά δύο και νά προσαρμόζονται για νά ολοκληρώνονται τή στιγμή πού άναγνωρίζεται ότι είναι κομμάτια ενός όλου. Μ' αυτό τόν τρόπο θά γίνουν έξισομενίστες παράδοσεις για σπουδαστριες πού θά θελήσουν νά μεταφέρουν τή χριστιανική πίστι στην οικοδομή τής κοινωνίας.

★

Είς τούς New York Times Book Review δημοσιεύεται ή ακόλουθη κριτική τού βιβλίου τού John A. O'Brien: The Road to Damascus.

Άπό καιρού εις καιρόν μερικοί άνθρωποι γνωστοί για τήν συμβολή τους σέ ένα όρισμένο

παθία—λογοτεχνία, πολιτική, έργατικά προβλή-
ματα, κοινωνική ανακωφωσι, ακόμη και επα-
νάστασι—γίνονται τὸ κύριον θέμα συζητήσεως
εἰς τὸν τόπον καὶ αἰσθάνονται μία βαθύτερη
εὐχαρίστησι καὶ ἰκανοποίησι μέσα τους γνωρι-
ζοντας τὴν πίστι.

Στὸ βιβλίον The Road to Damascus δεκα-
πέντε ἀπ’ αὐτοὺς τοὺς προσηλύτους ἀφηγουμένη
τὴν ἱστορίαν τους σὰν μία ἐπιτυχία εἰς τὴν ἐπι-
δίωξι τῆς εὐτυχίας ποὺ ἐπιτυγχάνουν στὸ τέ-
λος ἀφ’ οὗ ξεκινῶσιν ἀπὸ ἐξωριστοὺς δρόμους
καὶ φθάνουν στὸν ἴδιον προορισμό.

’Ανάμεσα σ’ αὐτοὺς ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα
τοῦ Fulton Oursler τῆς Rosalind Murray
καὶ ἄλλων.

Καὶ ὁ κριτικὸς καταλήγει :

Εἶναι μία στερᾶ ἀλλαγῆς ἀπόψεων ποὺ ἀκτι-
νοβολεῖ εἰς μίαν ἐποχὴν βαθεῖας ἀδελαιότητος
μέσα στήν ὁποία τὸ ἄτομο ζητεῖ νὰ βρῆ ἕνα
στήριγμα στὴ σφαῖρα τῆς πίστεως. ’Απ’ αὐτῆς
τῆς ἀπόψεως τὸ βιβλίον εἶναι μία συνεισφορά
εἰς τὴν κατανόησι ἑνὸς κόσμου ποὺ μεταβάλλ-
λεται.

’Ο πρῶν Ἰγπουργὸς τῶν Πληροφοριῶν Ἀδρ’
θος Macmillan σὲ ἄρθρον του μὲ τίτλο
«Ἡ περὶ τοῦ νόμου ἀντίληψις στίς
Ἐὐρωπαϊκὰς Δημοκρατίας» γράφει :
Μόνον ἡ φυσικὴ καταστροφή ποὺ ἐπέφερε ὁ πό-
λεμος στίς Ἐὐρωπαϊκὰς χώρας εἶναι τόσο φανε-
ρή, ἀλλὰ τὸ ἠθικὸ καὶ τὸ κοινωνικὸ χάος ποὺ
ἐπηκολούθησε, ἂν καὶ εἶναι λιγώτερο φανερό,
εἶναι ἀκόμη πιὸ ἐκτεταμένο καὶ πιὸ λυπηρό.
Γνωρίζουμε πῶς νὰ ἐπισκευάζουμε κατεστραμμένα
σπίτια καὶ ἐργοστάσια... ἢ ἐπικνερωθῶσις ἑμως
τοῦ προσκληθέντος οἰκοδομημάτων τοῦ πολιτι-
σμοῦ εἶναι πολὺ πιὸ λεπτή καὶ δύσκολη δου-
λειά. Μποροῦμε νὰ εἰμεθα κύριοι τοῦ ἀγῶνος
γιά τὴν δλικὴ ἀνοικοδόμησι, ὁ ἄγων ἔμωε
γιά τὴν πνευματικὴ ἀνοικοδόμησι παρουσιάζει
προβλήματα μὲ ἀπειρες περιπλοκὰς καὶ ὁμως
ἀπὸ τὴ σωστὴ ἐπίλυσι τοὺς ἐξαρτᾶται τὸ μέλ-
λον τῆς ἀνθρωπότητος.

Καμμία ταλαιπωρία δὲν εἶναι μεγαλύτερα γιά
τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνία ἀπὸ τὴν ἀταξία... ’Ο
κάθε ἄνθρωπος ζητεῖ νὰ ἀτενίξῃ τὸ μέλλον μὲ
ἐμπιστοσύνη... ’Ἡ ἔλλειψις τοῦ αἰσθηματος ἀ-
σφαλείας καὶ βεβαιότητος εἶναι ἡ σημερινὴ κα-
τάρα τῆς ἀνθρωπότητος. Πῶς μπορούμε νὰ τὴν
ἐξακερδίσωμε; Μὰ εἶναι ἡ κυρία αἰτία αὐτῆς
τῆς παγκοσμίου κακομοιρίας. ’Ἐπραγματοποιή-
σαμε αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ Κικέρων ὅτι, ὅταν συγ-
κροῦνται τὰ ὅπλα οἱ νόμοι σιωποῦν... Αὐτὸ ποὺ
ἔχουμε μὲ κἀνον εἶναι νὰ ἀποκαταστήσωμε τὴ
βασιλεία τοῦ νόμου, νὰ ἐπανατοποθετήσωμε τὴ
δικαιοσύνη στὸ θρόνον τῆς, νὰ ἐνεργήσωμε ὥστε
νὰ ὑπερισχύῃ τὸ δίκαιον. ’Ἡ πορεία γιά νὰ ἐπα-
νεγκραταστήσωμε τοὺς κἀνονας τοῦ νόμου, μὰ
ποὺ ἔχει συντριβῆ, εἶναι δύσκολη· εἶναι πολὺ
δυσκολώτερα νὰ καταστρέψῃ κανεὶς παρὰ νὰ
ἀνοικοδομήσῃ... Τὶ ἐννοοῦμε βασιλεία τοῦ νόμου;
Εἶναι πολὺ περισσότερο ἀπὸ ἕνα ζήτημα νομο-

θεσίας καὶ δικαιοτηρίων, ποὺ ἔχει ἴση μὲ αὐτὰ
σπουδαιότητα. Περιλαμβάνει πάντα ἀπὸ ὅλα τὴν
ἀναγνώρισι τῆς τάξεως εἰς τὰς ἀνθρωπίνους ὀ-
ποθέσεις. ’Οταν ἀναλογοποιῶμε τὰ συγκρουόμενα
συμφέροντα καὶ τὸν ἀνταγωνισμό, ἀτόμων καὶ
ἔθνῶν, νομίζουμε ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ συμβεβα-
σθῶν... ’Ὅπως ὁμως ὁ ἄνθρωπος κατάρθρωσε νὰ
ἐπινοήσῃ μηχανὰς γιά νὰ ἐξυπηρετῶν τις πα-
ραγωγικὰς καὶ μεταφορικὰς τὸν ἀνάγκης μὲ τὸν
ἴδιον τρόπο ἀνεξήτησε, μὲ ἐπιμέλεια νὰ ἐπινοή-
σῃ κἀνονας ποὺ νὰ κἀνουν ὁμαλή τὴν λειτουργί-
α τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. ’Αν σ’ αὐτὴ τὴν
τελευταία σφαῖρα δὲν ἔχει τὴν ἴδια ἐπιτυχία
αὐτὸ ἀφελεται στὴ φύσιν τῶν ἀνθρωπίνων προ-
βλημάτων ποὺ δὲν μπορούμε νὰ εὐρουν τὴν ἀκρι-
βῆ λύσι στὸ φαινομένον ἐπιστήμονος.

Παρ’ ὅλα αὐτὰ δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ἀπογοη-
τεῦται κανεὶς... ’Ἄς δοῦμε ποιὰ εἶναι τὰ χαρα-
κτηριστικὰ ποὺ πρέπει νὰ ἔχῃ ὁ νόμος γιά νὰ
ἐπιβάλλῃ τὴν ὁρακίαν μας καὶ τὸ σεβασμὸ μας.
Πρῶτα δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἀυθαίρετος... Πρέπει
νὰ συμπεριλαμβάνονται σ’ αὐτὸν κυβερνήτες
καὶ κυβερνώμενοι... Αὐτὸ ὁμως δὲν εἶναι ἄρκυ-
τό. Πρέπει ἀκόμη στήν οὐσία του νὰ ἰκανοποιη-
τὸ ἔμφυτον αἰσθημα τοῦ δικαίου τοῦ πολίτου...
’Ο Lord Macmillan ἐστάζει τις δυσκολίας
ποὺ παρουσιάζονται γιά νὰ ἐφρχροσθῶν εἰς
ὅλες τις χώρας οἱ ἀρχὰς αὐτῆς καὶ καταλήγει :
’Ο μόνος τρόπος ποὺ ἐπιμένει ὁ ἄνθρωπος γιά
νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν βασιλεία τοῦ νόμου εἶναι
οἱ θεομαὶ ποὺ ἀποβλέπουν νὰ ἐξασφαλίσουν ὥστε
ἡ θέλις τοῦ λαοῦ νὰ ἐνορκωνῶνται στὸς νό-
μους. ’Ἡ ἄληθινὴ δημοκρατία εἶναι τὸ σύστημα
ἐκείνο ποὺ κατὰ τὸν De Tocqueville «συμβιά-
ζεται μὲ ὑποταγή πρὸς τὸ δίκαιο, μὲ τὴν ἐξα-
σφάλσι τῆς ἐλευθερίας, μὲ τὴν εὐλάβειαν πρὸς
τὴ θρησκείαν».

Περισσότεροι ἀπὸ δύο χιλιάδες φοιτηταί, καὶ
ἀπὸ τις πέντε ἡπίρους ἔλαδαν μέρος στήν
ἐφρτεινὴν συνδιάσκεψιν τῶν «Χριστιανικῶν
Φοιτητικῶν Κινήσεων» τοῦ Λονδίνου.
’Ο κύριος σκοπὸς τῆς συνελθεύσεως ἦτο ἡ συ-
ζήτησις τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ χριστιανοῦ φοι-
τητοῦ πρὸς τὴν κοινωνία, τὴν πολιτικὴν κατὰ-
στασι, τὴς διεθνέως σχέσεως καὶ τὴν πανεπιστη-
μιακὴν ζωὴν.

Μετὰ τις καθημερινὲς ὁμιλίαι ἐπακολουθοῦσε
εἰδικὴ μελέτη τῶν προβλημάτων ἀπὸ ἑκατὸ πε-
ρίπου διαφορετικῶν ἐπιτροπέων.

Μεγαλύτερη ἦτο ἡ ἀγγλικὴ ἀντιπροσωπεία, ἡ
ὁποία περιελάμβανε καὶ ἐξῆντα Γερμανοὺς αἰχμα-
λώτους ἀπὸ ἀγγλικὰ στρατόπεδα.

’Ἐντόπωσι προξένης ἡ ὁμιλία τοῦ καθηγητοῦ
κ. Hodge, κατὰ τὴν λῆξιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ
συνεδρίου, γιά τις ὑποχρεώσεως τῶν πανεπιστη-
μίων νὰ θέσουν τὸ θεὸ στὸ κέντρο τοῦ κόσμου
τῆς γνώσεως.

’Ἐνα μέλος τοῦ συνεδρίου ἔγραψε :
«’Απ’ ἀρχῆς ἡ συνέλευσις διεπνέετο ἀπὸ τὴν
πεποίθησι, ὅτι ἡ ἀδελφεοσύνη στηρίζεται στὴν
ζωὴ καὶ στὸ θάνατον τοῦ Κυρίου. Οἱ συγκεντρώ-

σεις κάθε ημέρας άρχιζαν και τερτιώναν με κοινές προσευχές. Με την τριπλή τελειή θεολογίας και ευχαριστίας, σὲν καθηρικό Ναό τοῦ Ἀγ. Παύλου, τὸ ἔργο τῶν «Χριστιανικῶν Φοιτητικῶν Κινήσεων» ἀφιερώθη στό Θεό.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

κ. Νικ. Πρασ. Ἰωάννινα. Ὅραϊά ἢ ἐμπνευσίς σας καὶ πολὺ κζλον τὸ χρονόγραφημά σας μετὰ τὸσόν ἀγαπητόν δι' ἄλλους μῆθμα.—δ. Μ. Ἄργυρ. Χίου. Οἱ «Ἀληθεῖες» ἔχουσ μερικὸς ἐλαττωματικὸς στίχους. Σημειώθωνον μῶς τὴν ἐξέλιξιν σας.—κ. Π. Σωτ. Ἐνταῦθα. Ἡ διδρβώσις τοῦ τετραστίγου ἐπιτυχής. Ἡ «σκεψη τοῦ θανάτου» καλή. Χρειαζέται πολὺς κόπος καὶ μεγάλη προσπάθεια. Νὰ εἰσοθε βέβλιος διτ εὐχριστίας πάντοτε βλέπομεν καθε νῆαν δημιουργίας σας.—κ. Β. Κρασφ. Ἰωάννινα. Ἀπὸ τὸ ἐξαιρετικόν εἰς ἔμπνευσιν ποιημά σας, ἰδιαιτέρως ἐπιτυχής εἶναι ἡ 5η στροφή. Μῶς συγγινεῖ τὸ στι καὶ σὸς τὸ «παιδομαζώμα» σὸς ἐνέπνευσαν.—δ. Δ. Π. Ἄ. Ξυλόκαστρον. Ἡ «Νῆα Ἐλλάδος» ἐξ ἰσού ἀξιολογον ποιῆμα ὡς καὶ τὸ ἀποσταλὸν τόν Μάτιον. Ἡ 3η στροφή πάρα πολὺ καλή. Συγχαρητήρια διτ τὴν ἔμπνευσιν.—κ. Χαρ. Λυκ. Ληξούριον. Ἡ γνώμη μῶς εἶναι διτ δὴ πρέπη νὰ γράφετε, ἀλλά νὰ μὴν βιάζεσθε διτ τὴν ἐπιτυχίαν. Ἡ «ὀδῶν» ἀποκατὰ μετὸν καὶ μόχθον. Ἡ ποιήσις σας δὲν στρεφεῖται εἰς τὸ καλὸν καὶ ἀπολιότης. Εὐρισκεθε μὸς τὴν «καλὴν ὁδόν».—κ. Δ. Ημητρ. Ν. Ἰωνίαν. Ἡ ποιητικὴ διαθέσις διτ νὰ ἀξιοποιηθῇ ἔχει ἀνάγκην τεχνικοῦ καταρτισμοῦ καὶ μουσικῆς ἀρτιότητος.—κ. Τ. Σιν. Ἐνταῦθα. Ὁ ἐλεύθερος στίχος δὲν εἶναι καὶ τὸσόν ἐδκόλος. Τὸ ποιῆμα σας ὄχι ἀρτιον.—δεκ Κ. Ζωτ. 301 Ἐ. Β. Τὸ ποιῆμα σας ὄχι ἐπιτυχής. Ὁ πρέπη νὰ ἐργασθῆτε διτ τὸν λογοτεχνικόν σας καταρτισμόν.—κ. Ἐμ. Γραν. Ἐνταῦθα. Ἐὶ «Ἡθελο» καλὸ. Ὁ τὸ ἠθέλαμεν μῶς περισσώτερον ἀρτιον. Ἡ μουσικότης τοῦ ἔστι τὸ μεγαλὸ πρῶτον. Εὐχριστίας θὰ ἐβλεπομεν κατὶ πλέον σαφὲς καὶ πλήρες.—κ. Δ. Πετρ. Πειραιά. Τὸ ποιῆμα σας εἶναι ἄπλοον καὶ καλογρομῆνον, ἀλλ' ὄχι τελείως ἀρτιον.—κ. Γ. Βλαχ. Καβάλλαν. Τὸ πρῶτον σας ποιῆμα δὲν εἶναι ἀρτιον. Ἡ ἔμπνευσις τοῦ ὄχι σαφής. Ἡ τεχνικὴ τοῦ τελευταίου σας ποιήματος μῶς ἱκανοπέρι περισσώτερον.—κ. Χαρ. Ζ. Δωριον. Εὐχριστιόμεν δι' ὄσα γράφετε, ἀλλά δὲν ἔχουσ τὴν θέσιν των εἰς τὰς οὐθόλας τῶν «Ακτινῶν».—δ. Γ. Νικολ. Ἐνταῦθα. Τὸ ποιῆμα σας δὲν στρεφεῖται ἀπλόητος καὶ καλῆς λυρικής διαθέσεως. Τεχνικῶς μῶς δὲν εἶναι ἀρτιον.—δ. Ἄν. Α. Ἄνεμ. Κέρκυραν. Καὶ πάλιν ἔχομεν νὰ σὸς συστήσωμεν νὰ διαβάσετε ποιήσιν καὶ νεοἄλληλας ποιητάς Ἡ τεχνικὴ κατάρτις εἶναι ἀπαραίτητος δι' ὄσους ἐπιθυμῶν τὴν ἀξιοποίησιν τῆς καλῆς ἔμπνευσεως.—δ. Σαφῶ. Ἐνταῦθα. Νομίζομεν διτ καὶ τὸ πείκον καὶ τὸ ποιῆμα ὕστερον πολὺ τῶν πρὸ τίνος ἀποσταλέντων. Καὶ εἰς τὴν ἔμπνευσιν θὰ πρέπη νὰ ἀναζητήσητε τὸ ὄψηλόν καὶ ἐκλεκτόν. Αἱ ἰδιωτικὰ ὑποθέσεις δὲν

δημιουργοῦν τέχνην.—Πανοσ. κ. Παρθ. Φωτ. Πειραιά. Λογφ τοῦ εἰδικὸῦ χαρακτήρος των, τὰ ποιήματα σὰς δὲν εἶναι κατάλληλα διτ τὰς «Ακτινας». Παραμῶνον εἰς τὴν διαθέσιν σας.—κ. Θ. Στάμ. Ἡ λιστοῦπολιν. Λυποῦμεθα διτὶ πάλιν θὰ σὰς ἐπαναλάβωμεν διτ καὶ εἰς τὴν προηγουμένην μῶς ἀπάντησιν. Δυστυχῶς δὲν εἶναι διτ τὸ περιδοκῶν μὸς αἱ ἐν λόγῳ καθαρῶς θεολογικὰ μῆλῆται σας.—κ. Κ. Θαν. Ἐνταῦθα. Σὰς παραπέπομεν εἰς ἐιδικόμ ἐπὶ τοῦ θέατος βιβλίον τὸ ὀπτιον ἔχει ἐκῶσει ἢ Ἀδελφότης θεολογικὸν «Ζωή».—κ. Κ. Ρικ. Ἐνταῦθα. Ἡμπορεῖτε νὰ περάσετε ἀπὸ τὰ γραφεῖα μῶς ἐκάστην Τρίτην 7—8 μ. μ. κ. Σπ. Γεωργακ. Ἐνταῦθα. Τὸ «Κάτω ἀπὸ τὸ μαῦρον Σταυροῦ» τὸ καλλιτέρον ἀπὸ τὰ ἀποσταλέντα. Ἡ λυρική πρόξι εἶναι, ὄπως γνωρίζετε, τὸ πλέον δόσκολον εἶδος τοῦ λόγου. Εὐχριστίας θὰ περιμένωμεν κατὶ ἄλλο ἱδκόν σας, κ. Φοργ. Βαμβ. Πειραιά. Εὐχριστιόμεν δι' ὄσα μῶς γράφετε. Ἀπὸ τὰ δύο ποιήματα σας προτιμῶμεν τὸ πρῶτον. Τὸ δεύτερον εἶναι κάπως ἀκατανόητον. κ. Ἄν. Χρυσ. Κιλικίαν. Τὸ ποιῆμα ὄχι ἐπιτυχής. Περιμένωμεν νῆαν συνεργασίαν σας.—κ. Ι. Ν. Χατς. Ἐνταῦθα. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ κινήματογράφου ὄπως ἀκριβῶς τὴν ἀντιλαμβάνεσθε καὶ σὸς εἰς τὴν ἐπιστολήν σας, ἐνδιαφερέει καθε πνευματικὸν ἄνθρωπον. Ὁ εἰμεθα εὐτυχεῖς ἀν κάποιος ἐπιτυχῆ, αἱ σκέψεις σας αὐτὰ νὰ γίνουσ πραγματικῆς εἰς τὸν τόπον μῶς.—κ. Στ. Ζαχ. Ἐνταῦθα. Εὐχριστιόμεν διτ τὴν ἀποστολήν τῆς μελέτης σας. Ὁ χρονολογικὸς πίναξ τοῦ Ἀποστολίου Παύλου παρεπέμφθη εἰς ἐιδικόν συνεργασίαν.—δ. Σ. Σ. Στάμ. Ἐνταῦθα. Ἡ ἀισιοδοξία σας ἐκδηλώνεται θαυμάσια εἰς τὸ ποιῆμά σας. Ἡ πρῶτη καὶ ἡ τελευταία στροφή πολὺ καλαὶ: Ὁ εἰμπερῶμεν νὰ δοκιμάσετε πάλιν τὸν στίχον σας εἰς νῆαν δημιουργίαν.—κ. Κ. Μαθ. Ἡράκλειον. Ἡ ἔμπνευσις σας πολὺ καλή. Ὁ εἰμπερῶμεν νὰ γλώσσα νὰ εἰχε τὴν ἀνάλογον ποιητικότητα. Ποιῆμα χωρίς τὴν τεχνικὴν ἀρτιότητα δὲν νοεῖται.—κ. Γ. Διαν. Ἐνταῦθα. Τὸ ἀγωνιστικόν σας πνεῦμα πολὺ καλόν στοιχεῖον διτ τὴν μελλοντικὴν σας ἐξέλιξιν. Ἡ ἐπιδοξις σας εἰς τὸν στίχον ἀξέπαινος.—κ. Γ. Διαμαντ. Πάτριον. Τα ποιήματα σας ἐπιτυχή. Διαβάστε ποιητάς καὶ ἀσχυληθῆτε συστηματοτέρων. Ὁ στίχος ἔχει τὰς ἀξιώσεις του.—δ. Μαίτρν. Χ. Ρέθμορον. Ἡ ἔμπνευσις σας ἀπὸ τὸν «Μορφωκόσμον» δημιουργεῖ ὄμορφως. Μὴν βιαζεσθε. Δὲν εἶναι δυνατόν εἰς νῆα ποιῆμα ἐνὰ τὰ πῆτε δλα» Ὁ λυρισμός σας ἀξίολογος.—κ. Ἐμ. Κουτρ. Χανιά. Δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ καλὴ πρόθεσις. Ἀπαραίτητος καὶ ἡ καλὴ μαθητεία. Διαβάστε ποιήσιν. Τὸ μέτρον σας καλόν.—κ. Ν. Μυρσίην. Ἄγριον. Πολὸν καλόν τὸ ποιῆμα σας. Ἡ χῆρις του καὶ ἡ ἀπλότης του προμηῶνον τὴν δυνατοτητα τῆς καλῆς ἐσοδείας. Περιμένωμεν.—κ. Κ. Ἄν. Ἐνταῦθα. Πολὸν καλὴ ἡ ἔμπνευσις σας καὶ ἄρμονική ἡ στιχογραφή σας. Ἰὸ «πειδομαζώμα» εἶναι ἐνὰ μεγαλὸ θέμα τὸ ὀποσον δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ ἐμπνῆ καὶ νὰ συγκινηθῆ τοῦς ἀληθινούς Ἐλληνας.—κ. Ν. Βουροπ. Ν. Φιλαδέλφειαν. Ἡ «Προσευχὴ τοῦ ταπεινοῦ» σὸς ἐνέπνευσις κατὶ ἀρκετὰ καλόν.—δ. Ἐ. Λουτρικίαν. Ἡ «Φῶσις», τὸ ποιῆμά σας, ἔχει πολὺλὰ χασμωδία ἀλλά καὶ ἀσαφές εἶναι. Δοκιμάστε καὶ πάλιν.

Περιδοκῶν «Ακτινας», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων».—Ἐκδ. Χριστ. Ἐνώσ. «Ακτινας». Γραφεῖα: ὄδὸς Καρῶτη 14, Ἀθήναι (1) Τηλ. 85-023—Θεσσαλονίκης: Ἀγ. Σοφίας 88.—Πειραιῶς: Τομαδοῦ καὶ Κολοκοτρώνη 67.—Ἰνσούθου: Δ. Γ. Σταμάτης, κατοικία: Πεικίλης 5 Ἀθήναι.—Ἐτησία συνδρομὴ δρ. 18.000, ἐξωτερικοῦ δολλ. 3 ἢ Δ. Ἀγγλίας 1 /-—Προστ. τυπεγραφεῖος: Α. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομηχάλη 176.—Χειρόγραφα, δημοσιεύόμενα ἢ μῆ, δὲν ἀπιστρεφόνται.